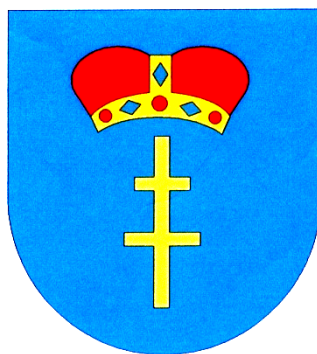

POWIAT BUSKI

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POWIECIE BUSKIM NA LATA 2009 - 2013

Busko – Zdrój, grudzień 2008 r.

SPIS TREŚCI

1.	WPROWADZENIE	4
2.	PODSTAWY PRAWNE	5
2.1.	<i>Ochrona zabytków na podstawie ustawy o ochronie zabytków .....</i>	5
2.2.	<i>Ochrona walorów kulturowych i historycznych na podstawie ustawy o ochronie przyrody .....</i>	7
2.3.	<i>Ochrona miejsc pamięci .....</i>	7
3.	KOMPETENCJE W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW	8
4.	KONTEKST PROGRAMOWY	12
4.1.	<i>Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami .....</i>	12
4.2.	<i>Narodowa Strategia Rozwoju Kultury oraz Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury .....</i>	13
4.3.	<i>Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego .....</i>	14
4.4.	<i>Strategia Rozwoju Powiatu Buskiego .....</i>	15
4.5.	<i>Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim .....</i>	15
4.6.	<i>Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego .....</i>	15
4.7.	<i>Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Buskiego .....</i>	16
5.	FAZY OPRACOWYWANIA PROGRAMU	18
6.	CHARAKTERYSTYKA POWIATU BUSKIEGO	19
7.	ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO W POWIECIE BUSKIM	24
7.1.	<i>Obiekty zabytkowe nieruchome znajdujące się na terenie Powiatu Buskiego .....</i>	24
7.2.	<i>Stan utrzymania zabytków nieruchomych .....</i>	37
7.3.	<i>Zasoby dziedzictwa kultury w Powiecie Buskim – zabytki ruchome .....</i>	37
7.4.	<i>Zasoby archeologiczne .....</i>	38
7.5.	<i>Miejsca pamięci .....</i>	38
7.6.	<i>Przyrodnicze walory kulturowe .....</i>	38
7.7.	<i>Zabytki o istotnym znaczeniu dla Powiatu Buskiego .....</i>	39
7.8.	<i>Wartości niematerialne i czynniki regionalnej tożsamości .....</i>	43
7.9.	<i>Szlaki tematyczne i turystyczne .....</i>	43
7.9.1.	<i>Szlaki tematyczne .....</i>	44
7.9.2.	<i>Szlaki turystyczne .....</i>	47
8.	ANALIZA SWOT	48
8.1.	<i>Mocne strony .....</i>	48
8.2.	<i>Słabe strony .....</i>	48
8.3.	<i>Szanse .....</i>	49
8.4.	<i>Zagrożenia .....</i>	49
8.5.	<i>Wnioski z analizy SWOT .....</i>	50
9.	CELE I KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POWIECIE BUSKIM	51

10.	INSTRUMENTY WDRAŻANIA I MONITORING PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	56
10.1.	<i>Wdrażanie programu opieki nad zabytkami .....</i>	56
10.2.	<i>Monitoring .....</i>	60
11.	MOŻLIWOŚCI FINANSOWANIA INWESTYCJI W DZIEDZINIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI I ICH KONSERWACJI	63
11.1.	<i>Mechanizmy finansowe ochrony i opieki nad zabytkami w niektórych krajach Europy Zachodniej .....</i>	63
11.2.	<i>Mechanizmy finansowania ochrony i opieki nad zabytkami przez Unię Europejską .....</i>	63
11.3.	<i>Mechanizmy finansowe pozastrukturalne .....</i>	69
11.4.	<i>Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce .....</i>	71
11.4.1.	<i>Zasady i źródła finansowania opieki nad zabytkami .....</i>	71
11.4.1.1.	<i>Środki publiczne .....</i>	71
11.4.1.2.	<i>Środki prywatne .....</i>	77
11.5.	<i>Zasady finansowania opieki nad zabytkami Powiecie Buskim .....</i>	78
12.	ZAŁĄCZNIKI	79
12.1.	<i>Obiekty zabytkowe na terenie Powiatu Buskiego wpisane do rejestru zabytków prowadzonego przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach .....</i>	79
12.2.	<i>Obiekty zabytkowe na terenie Powiatu Buskiego objęte opieką konserwatorską .....</i>	83
12.3.	<i>Obiekty mające istotne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego Powiatu Buskiego .....</i>	86
12.4.	<i>Wykaz zabytków ruchomych .....</i>	92
12.5.	<i>Obiekty przyrodnicze podlegające ochronie na terenie Powiatu Buskiego .....</i>	98
12.6.	<i>Miejsca pamięci na terenie Powiatu Buskiego .....</i>	103

1. WPROWADZENIE

Wśród najważniejszych czynników decydujących o szansach rozwoju społeczno - ekonomicznego oraz o możliwościach kreowania aktywnego społeczeństwa obywatelskiego znajduje się dziedzictwo kulturowe. Częścią tego dziedzictwa są zabytki ruchome i nieruchome, które jako ślady działalności ludzkiej stanowią źródło informacji o życiu przodków oraz o historycznym rozwoju regionu i kraju. Zachowanie łączność między przeszłością i przyszłością wymaga szczególnej troski o dziedzictwo narodowe, co jest konstytucyjnym obowiązkiem każdego Polaka.

Troska o ochronę dziedzictwa kulturowego nabiera szczególnego znaczenia w warunkach funkcjonowania Polski w unijnej wspólnotce kulturowej. Dokumenty programowe Unii Europejskiej nadają szczególną wagę odrębności kulturowej i zwracają uwagę na potrzebę promowania wspólnego dziedzictwa kulturowego z poszanowaniem zasady respektowania narodowej i regionalnej różnorodności kulturowej.

Dziedzictwo kulturowe stanowi także ważny element rozwoju turystyki oraz rozwoju gospodarczego, jako fundament rozwoju przemysłu kultury, który zawiera w sobie nie tylko dziedziny działalności gospodarczej bezpośrednio zajmujące się produkcją i dystrybucją dóbr i usług kultury, ale i działalność niedochodową, która generuje przychód w innych branżach. Z punktu widzenia rozwoju społeczno - gospodarczego rozwój przemysłu kultury mieści się w modelu Gospodarki Opartej na Wiedzy:

- 1) tworzy miejsca pracy oraz zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowanych specjalistów,
- 2) opiera się na ponadlokalnych powiązaniach, dziedzictwie kulturowym, wiedzy i informacji,
- 3) jest powiązany z innymi sektorami bazującymi na wiedzy (edukacja, turystyka),
- 4) jest czysty ekologicznie.

Złożoność działań w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego w warunkach gospodarki rynkowej wymaga strategicznego zarządzania tymi zabytkami. Narzędziem realizacji strategii ochrony dziedzictwa kulturowego są programy opieki nad zabytkami województwa, powiatu lub gminy. *Program opieki nad zabytkami w Powiecie Buskim na lata 2009 – 2013*, zwany w dalszej części *Programem*, wyznacza priorytety i kierunki działań w dziedzinie opieki i ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego. Opracowaniu *Programu* przyświecała idea stworzenia spójnego systemu opieki nad zabytkami obejmującego:

- 1) ochronę i poprawę stanu zasobów środowiska kulturowego,
- 2) promocję i turystyczne udostępnienie lokalnych atrakcji dziedzictwa kulturowego,
- 3) kształtowanie ładu przestrzennego,
- 4) budowanie tożsamości kulturowej i obywatelskiej,
- 5) rozwój społeczno - gospodarczy.

Program za jeden z celów podstawowych przyjmuje pobudzenie wśród lokalnej społeczności świadomości istnienia własnego dziedzictwa kulturowego oraz potrzeby jego ochrony. Coraz więcej osób identyfikuje się z własnym regionem. Na wzmocnienie więzi regionalnych wpływają zwiększające się możliwości swobodnego dysponowania swoim losem oraz przywiązanie do własnych korzeni rodzinnych i narodowych wzmacniające poczucie bezpieczeństwa związane z rodzinnymi stronami. Powoduje to pragnienie posiadania bezpiecznej „małej ojczyzny”. Odzwierciedleniem tych zjawisk jest historia własnego regionu, której widocznym znakiem są lokalne zabytki. Pielęgnacja własnej historii związana jest z ochroną dziedzictwa kulturowego i wymaga wzięcia odpowiedzialności przez właścicieli i użytkowników za właściwy stan zachowania obiektów historycznych oraz aktywnego udziału samorządów w wykorzystaniu i promowaniu dziedzictwa kulturowego. Należy zatem podjąć wszelkie starania w zakresie wspólnej dbałości o wartości historyczne i estetyczne architektury i przestrzeni.

2. PODSTAWY PRAWNE

Stan prawodawstwa ochrony dziedzictwa kulturalnego w Polsce jest od dnia 1 maja 2004 r. częścią systemu prawa Unii Europejskiej. Do zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego odnosi się również *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*. Obowiązek opracowania *Programu opieki nad zabytkami w Powiecie Buskim* wynika z:

- 1) Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tj. Dz. U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1592 z późn. zm.),
- 2) Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. nr 162 poz. 1568 z późn. zm.),
- 3) Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 nr 92 poz. 880),
- 4) Ustawy z dnia 21 stycznia 1988 r. o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz. U. z 1988 r. nr 2 poz. 2 z późn. zm.),
- 5) Ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 1933 r. nr 39 poz. 311 z późn. zm.),
- 6) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 1988 r. w sprawie organizacji, trybu działania i zasad finansowania Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz. U. z 1988 r. nr 22 poz. 154),
- 7) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 27 maja 1999 r. w sprawie określenia sposobu oznakowania granic Pomników Zagłady i ich stref ochronnych, a także wzorów znaków wskazujących na te granice (Dz. U. z 1999 r. nr 47 poz. 473),
- 8) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 października 1936 r. w sprawie wykonania ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 1936 r. nr 85 poz. 595).

OCHRONA ZABYTKÓW NA PODSTAWIE USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa procedurę sporządzania i kontroli realizacji lokalnych i regionalnych programów opieki nad zabytkami. W odniesieniu do samorządu powiatowego ustawa ta określa następujący sposób działania:

- 1) przedmiotem programu są wszystkie zabytki niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte,
- 2) program sporządza zarząd powiatu na 4 lata,
- 3) program przyjmuje rada powiatu po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- 4) program jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- 5) zarząd powiatu co 2 lata sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia radzie powiatu.

Podstawą sporządzenia programu jest ewidencja zabytków, a *celem głównym* programu jest poprawa stanu zachowania zabytków oraz włączenie zabytków w rozwój gospodarczy i społeczny. Program realizuje cele szczególne określone w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- 1) włączanie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określanie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,

- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką na zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami szczegółowo określa przedmiot, zakres, formy i sposób ochrony zabytków.

Za **zabytek** uznaje się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. W myśl powołanej ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

- 1) **zabytki nieruchome** będące w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami,
  - h) ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - i) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- 2) **zabytki ruchome** będące w szczególności:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami,
  - e) środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - f) materiałami bibliotecznymi,
  - g) instrumentami muzycznymi,
  - h) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - i) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- 3) **zabytki archeologiczne** będące w szczególności:
  - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto ochronie mogą podlegać **nazwy**:

- a) geograficzne,
- b) historyczne,
- c) tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami **formami ochrony zabytków** są:

- o **wpis do rejestru zabytków**, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków,
- o **uznanie za pomnik historii** zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospo-

litej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego (po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków),

- o **utworzenie parku kulturowego** w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej,
- o **ustalenie ochrony** w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględniające w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

Zgodnie z powołaną ustawą **ochrona zabytków polega, w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:**

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu i nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W myśl powołanej ustawy - **opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza** i polega na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

OCHRONA WALORÓW KULTUROWYCH I HISTORYCZNYCH NA PODSTAWIE USTAWY O OCHRONIE PRZYRODY

Ochrona wartości kulturowych i historycznych jest uwzględniana przy tworzeniu form ochrony na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody*. Do **form ochrony przyrody**, które uwzględniają ochronę wartości kulturowych, należą:

1) parki narodowe,	6) pomniki przyrody,
2) rezerваты przyrody,	7) stanowiska dokumentacyjne,
3) parki krajobrazowe,	8) użytki ekologiczne,
4) obszary chronionego krajobrazu,	9) zespoły przyrodniczo – krajobrazowe,
5) obszary Natura 2000,	10) ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Na szczególną uwagę zasługuje **ochrona wielkoobszarowa w postaci parku krajobrazowego**. Zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania i popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

OCHRONA MIEJSC PAMIĘCI

Celem ochrony miejsc pamięci jest zachowanie wszelkich śladów i utrwalenie znaczących dla tożsamości narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość ze szczególnym uwzględnieniem celów wychowawczych i edukacyjnych, tak aby służyły popularyzacji wiedzy o dokonaniach Polaków, stanowiły trwałe element tożsamości narodowej i składnik współczesnego życia.

Miejsca, obiekty i znaki pamięci narodowej jako ważny składnik tożsamości powinny być chronione przez wszystkich obywateli.

3. KOMPETENCJE W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* dokonuje podziału kompetencji w zakresie ochrony zabytków. Organami ochrony zabytków są:

- 1) minister kultury, w imieniu którego działa **Generalny Konserwator Zabytków**,
- 2) wojewoda, w imieniu którego działa **wojewódzki konserwator zabytków**.

Na **szczeblu centralnym** organem zajmującym się ochroną zabytków jest Generalny Konserwator Zabytków. Do jego zadań należy w szczególności:

- 1) opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 2) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad nimi,
- 3) podejmowanie działań związanych ze wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami,
- 4) prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych nieprawnie za granicę,
- 5) wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach ochrony zabytków,
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 7) sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- 8) promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków,
- 9) organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich,
- 10) organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych i rzeczowych,
- 11) opiniowanie wniosków o nadanie odznaki *Za opiekę nad zabytkami*,
- 12) współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków,
- 13) organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 14) podejmowanie działań związanych z troską o zabytki dotyczące historii Polski pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Na **szczeblu wojewódzkim** organem zajmującym się ochroną zabytków jest wojewódzki konserwator zabytków, którego powołuje i odwołuje wojewoda na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków lub za jego zgodą. Do zadań wojewódzkiego konserwatora zabytków zgodnie z powołaną ustawą należy w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad nimi,
- 2) sporządzanie, w ramach własnych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad nimi,
- 3) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie,
- 4) wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi,
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych,
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów,
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach,
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Kompetencje w zakresie ochrony zabytków na szczeblu **gminnym** - zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* - sprawuje:

1. wójt, burmistrz, prezydent, który:

- 1) sporządza plan ochrony parku kulturowego, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- 2) przedstawia do zatwierdzenia radzie gminy planu ochrony parku kulturowego,

- 3) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków,
- 4) przyjmuje zawiadomienia o odkryciu, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem lub zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym,
- 5) przekazuje wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przyjętego zawiadomienia o odkryciu, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem lub zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym,
- 6) sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami,
- 7) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami,
- 8) przedstawia sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami radzie gminy,
- 9) występuje z wnioskiem o przyznanie osobom zasłużonym w sprawowaniu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami odznaki *Za opiekę nad zabytkami*,
- 10) realizuje sprawy z zakresu właściwości wojewody, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, powierzonych przez wojewodę, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, w drodze porozumienia.

2. Rada gminy, która:

- 1) uwzględnia zadania z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu strategii rozwoju gminy, studiów uwarunkowań i kierunków oraz planów zagospodarowania przestrzennego gminy, a w szczególności:
  - a) postanowień krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
  - b) rozwiązań niezbędnych do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
  - c) przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenu uwzględniających opiekę nad zabytkami,
- 2) uwzględnia w studium uwarunkowań i kierunków oraz w planie zagospodarowania przestrzennego gminy, w szczególności:
  - a) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
  - b) ochronę innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
  - c) ochronę parków kulturowych,
  - d) ustaleń gminnego programu opieki nad zabytkami,
  - e) ustalanie strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków,
- 3) przyjmuje gminny program opieki nad zabytkami, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- 4) uwzględnia ewidencję zabytków jako podstawę do sporządzania programu opieki nad zabytkami,
- 5) udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru na zasadach określonych w podjętej przez siebie uchwale,
- 6) prowadzi wykaz udzielonych dotacji,
- 7) informuje o udzielonych dotacjach na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku inne organy uprawnione do udzielania takich dotacji,
- 8) przyjmuje zabytek, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami, który został wywłaszczony przez starostę jeżeli nie było możliwe usunięcie zagrożenia, dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia - na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- 9) podejmuje uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, w sprawie utworzenia parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej,
- 10) zatwierdza plan ochrony parku kulturowego,

- 11) tworzy jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem kulturowym w celu realizacji zadań związanych z jego ochroną,
- 12) sporządza miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszarów, na których utworzono park kulturowy,
- 13) uwzględnia w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w ustaleniach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oprócz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz ustaleń planów ochrony parków kulturowych, inne zabytki nieruchome wskazane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do czasu założenia gminnej ewidencji zabytków.

Kompetencje w zakresie ochrony zabytków na szczeblu **powiatowym** - zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* – realizuje:

1. **Starosta**, który:

- 1) umieszcza na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru stosowny znak informacyjny - w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- 2) wydaje decyzje o zabezpieczeniu zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia (na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków) - w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia,
- 3) wyłącza zabytek (na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków) na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami jeżeli nie jest możliwe usunięcie zagrożenia dla tego zabytku, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia,
- 4) współdziała ze społecznym opiekunem zabytków w sprawach ochrony zabytków i opieki nad tymi zabytkami (tj. w sprawach związanych z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechnianiem wiedzy o zabytkach),
- 5) ustanawia, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, społecznego opiekuna zabytków,
- 6) cofa ustanowienie społecznego opiekuna zabytków, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, jeżeli opiekun przestał spełniać wymagania określone w powołanej wyżej ustawie lub niewłaściwie wykonuje swoje zadania,
- 7) zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o ustanowieniu społecznego opiekuna zabytków lub cofnięciu takiego ustanowienia,
- 8) prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków,
- 9) wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków,
- 10) wydaje zaświadczenie osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków,
- 11) występuje z wnioskiem o przyznanie osobom zasłużonym w sprawowaniu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami odznaki *Za opiekę nad zabytkami*,
- 12) realizuje sprawy z zakresu właściwości wojewody, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, powierzonych przez wojewodę, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, w drodze porozumienia.

2. **Zarząd powiatu**, który:

- 1) sporządza na okres 4 lat, powiatowy program opieki nad zabytkami,
- 2) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami,
- 3) przedstawia sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami radzie powiatu.

3. **Rada powiatu**, która:

- 1) uwzględnia zadania z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, a w szczególności:
  - a) postanowienia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
  - b) rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,

- c) przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniających opiekę nad zabytkami,
- 2) uwzględnia ewidencję zabytków jako podstawę do sporządzania programu opieki nad zabytkami,
- 3) przyjmuje powiatowy program opieki nad zabytkami, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- 4) udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zasadach określonych w podjętej przez siebie uchwale,
- 5) prowadzi wykaz udzielonych dotacji,
- 6) informuje inne organy uprawnione do udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku o udzielonych dotacjach.

Ustawa o ochronie zabytków zakłada również istnienie **ciał opiniodawczo - doradczych**:

- 1) na szczeblu centralnym jest nim **Rada Ochrony Zabytków**, działająca przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, oraz **Główna Komisja Konserwatorska**, działająca przy Generalnym Konserwatorze Zabytków,
- 2) na szczeblu wojewódzkim organem opiniodawczym w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest **Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków**, działająca przy wojewódzkim konserwatorze zabytków. W jej składchodzi od 5 do 10 członków powoływanych na okres 4 lat przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, który zapewnia też jej obsługę administracyjną i finansową.

4. KONTEKST PROGRAMOWY

Program opieki nad zabytkami w Powiecie Buskim koresponduje z założeniami dokumentów programowych Powiatu Buskiego, Województwa Świętokrzyskiego oraz dokumentami krajowymi, w szczególności:

- 1) Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 2) *Narodową Strategią Rozwoju Kultury wraz z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury*,
- 3) *Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego*,
- 4) *Strategią Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim*,
- 5) *Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego*,
- 6) *Strategią Rozwoju Powiatu Buskiego*,
- 7) *Planem ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Buskiego*.

4.1. KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego obowiązek sporządzenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*. Celem tego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz wzmocnienie ochrony i opieki nad materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami* obecnie jest opracowywany. W tezach do tego *Programu* określono siedem podstawowych **zasad konserwatorskich**:

- a) *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić),
- b) maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- c) minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymanie się od działań niekoniecznych),
- d) usuwania tylko tego, co na oryginał działa niszcząco,
- e) czytelności i odróżnialności ingerencji,
- f) odwracalności metody i materiałów,
- g) wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Zasady te powinny być uwzględniane podczas prowadzenia wszelkich prac przy zabytkach m.in. przez pracowników urzędów, konserwatorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli, użytkowników i innych.

W tezach do *Programu* wyznaczone zostały następujące **cele działań**:

1. w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:
  - 1) pełna ocena stanu, a także kategorii i stopnia zagrożeń krajowego zasobu:
    - a) zabytków ruchomych,
    - b) zabytków nieruchomych,
    - c) dziedzictwa archeologicznego,
    - d) pomników historii,
    - e) obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa,
  - 2) wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych,
  - 3) objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki,
  - 4) ocena stanu służb i ich możliwości wypełniania zadań z zakresu ochrony zabytków,
  - 5) ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków – m.in. rozwijanie i podnoszenie skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami,
  - 6) udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.
2. W zakresie działań o charakterze systemowym:
  - 1) powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa,

- 2) przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego - wprowadzenie jej do wszystkich dziedzin i na wszystkie poziomy zarządzania i gospodarowania.
3. Stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
4. W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:
  - 1) tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji,
  - 2) gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o:
    - a) stanie zachowania zabytków,
    - b) postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich,
    - c) zagrożeniach dla zabytków,
    - d) prawidłowości zarządzania zabytkami,
    - e) bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych,
    - f) innych formach ochrony dziedzictwa,
  - 3) wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego - wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.
5. W zakresie kształcenia i edukacji:
  - 1) utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego,
  - 2) kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków,
  - 3) upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej. Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.
6. W zakresie współpracy międzynarodowej:
  - 1) wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie,
  - 2) oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości. Troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

4.2. NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY **UZUPEŁNIENIE NARODOWEJ STRATEGII ROZWOJU KULTURY**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. określa zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Misją strategii jest *zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.*

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 zakłada że, działania podejmowane w ramach *Strategii* powinny prowadzić do następujących efektów:

- a) zmniejszenie dysproporcji w dostępie do kultury w regionach,
- b) zwiększenie udziału kultury w PKB,
- c) zwiększenie liczby małych i średnich przedsiębiorstw oraz liczby zatrudnionych w przemysłach kultury,
- d) radykalna poprawa podstawowej infrastruktury kultury i stanu zabytków,
- e) stworzenie markowych produktów turystyki kulturowej,
- f) wykształcenie więzi pomiędzy kulturą, edukacją i nauką w kształtowaniu kapitału społecznego.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 precyzuje również cele Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, które obejmują:

- 1) **Cel strategiczny:** zrównoważenie rozwoju kultury w regionach,

2) Cele uzupełniające:

- a) wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,
- b) zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury,
- c) wzrost udziału kultury w PKB,
- d) zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- e) modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- f) wzrost uczestnictwa w kulturze,
- g) rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w szkolnych programach,
- h) efektywna promocja twórczości,
- i) promocja polskiej kultury za granicą,
- j) ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem,
- k) wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- l) rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Cele częściowe realizowane będą w ramach obszarów priorytetowych, którym odpowiadają Programy Operacyjne:

a) <i>Promocja twórczości,</i>	g) <i>Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa</i>
b) <i>Dziedzictwo kulturowe,</i>	<i>artystycznego oraz wzrost efektywności za-</i>
c) <i>Promocja czytelnictwa,</i>	<i>ządzania kulturą,</i>
d) <i>Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury,</i>	h) <i>Promesa Ministra Kultury,</i>
e) <i>Obserwatorium kultury,</i>	i) <i>Media z kulturą,</i>
f) <i>Promocja kultury polskiej za granicą,</i>	j) <i>Rozwój inicjatyw lokalnych,</i>
	k) <i>Znaki Czasu.</i>

4.3. STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do 2020 r. została przyjęta uchwałą Nr XLII/508/06 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 października 2006 r. *Celem generalnym Strategii* jest wzrost atrakcyjności Województwa jako podstawy zintegrowanego rozwoju w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Wśród czynników wpływających na poprawę wizerunku Województwa *Strategia* wymienia zasoby dziedzictwa kulturowego: liczne i różnorodne zasoby dóbr kultury, wielość tradycji historycznych i miejsc związanych z przeszłością narodu polskiego oraz bogato reprezentowaną tradycyjną kulturę i sztukę ludową. Elementy te są podstawą oferty turystycznej regionu. Jako jeden z celów strategicznych prowadzących do osiągnięcia celu generalnego dokument wymienia *Ochronę i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody i dóbr kultury* w ramach *priorytetu 2 - Ochrona i udostępnienie dziedzictwa kulturowego* wskazuje następujące kierunki działań:

- a) zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- b) modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- c) zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- d) poprawa warunków funkcjonowania instytucji artystycznych,
- e) poprawa warunków funkcjonowania bibliotek, w szczególności naukowych i akademickich, oraz zwiększenie dostępności do nowoczesnych usług bibliotecznych, z wykorzystaniem technologii informatycznych,
- f) wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- g) poprawa dostępności mieszkańców do oferty kulturalnej poprzez wspieranie instytucji poszerzających ofertę programową, umożliwiającą aktywne uczestnictwo w życiu kulturalnym,
- h) tworzenie nowych miejsc pracy związanych z ochroną i udostępnianiem dziedzictwa kulturowego.

4.4. STRATEGIA ROZWOJU POWIATU BUSKIEGO

Strategia Rozwoju Powiatu Buskiego została przyjęta Uchwałą Nr XVII/150/2008 Rady Powiatu w Busku - Zdroju z dnia 30 kwietnia 2008 r. Strategia wskazuje na ważną rolę lokalnego dziedzictwa kulturowego w rozwoju gospodarczym Powiatu oraz podnoszeniu jego atrakcyjności. Szczególne znaczenie ma tu bogata historia Ziemi Buskiej, która należy do najstarszych ośrodków chrześcijaństwa w Polsce i może poszczycić się mianem kolebki Polskiej państwowości (stolica państwa Wiślan, Wiślica jako gród kasztelański). Szczególne miejsce w zasobach dziedzictwa kulturowego Powiatu zajmują zabytki sakralne, m.in.:

- 1) Bazylika Mniejsza pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Wiślicy,
- 2) Zespół kościoła cmentarnego pod wezwaniem Św. Leonarda w Busku - Zdroju,
- 3) gotycki kościół fundacji Jana Długosza w Chotlu Czerwonym,
- 4) gotycki kościół fundacji Kazimierza Wielkiego w Stopnicy.

4.5. STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM

Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2006 - 2014 przyjęta została uchwałą Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego nr XXV/404/06 z dnia 6 lutego 2006 r. Strategia zwraca szczególną uwagę na walory historyczne, w tym antropogeniczne, będące efektem działalności człowieka. Zabytkowe obiekty pełnią rolę wspomagającą walory Regionu. Wykorzystanie walorów historycznych do rozwoju turystyki poprzez turystyczne udostępnienie zabytków, pozwoli na pozyskanie dodatkowych środków na ich renowację i pozytywnie wpłynie na kształtowanie poczucia tożsamości narodowej.

Zgodnie ze Strategią misją Województwa Świętokrzyskiego jest *tworzenie i wdrażanie wysokiej jakości, unikalnych produktów turystycznych, odpowiadających na potrzeby turystów, tworzenie atmosfery przyjaznej turystom i warunków przyjaznych inwestorom, przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.*

Stworzenie zintegrowanej oferty turystycznej wymaga określenia celów operacyjnych, uwzględniających rozwój konkurencyjnych produktów turystycznych. Wykorzystując potencjał kulturowy Województwa *Strategia* zakłada stworzenie różnorodnych produktów turystycznych, a wśród nich także te odnoszące się do dziedzictwa kulturowego:

- 1) **Produkt „Perły Ziemi Świętokrzyskiej”** - zakłada rozwój turystyki kulturowej w oparciu o historię, tradycje i zabytki. Jako źródła atrakcji *Strategia* wskazuje miejsca o bogatej przeszłości, wśród których znalazły się umiejscowione na terenie Powiatu Buskiego: Stopnica, Wiślica i Nowy Korczyn. Produkt ten zakłada tworzenie nowych obiektów muzealnych, tematycznych szlaków, turystycznych, izb pamięci narodowej, obudowywanie już istniejących obiektów muzealnych. Produkt zakłada 3 podstawowe kierunki rozwoju:
  - o świętokrzyskie małe historyczne miasteczka (obejmujący m.in. tereny Powiatu Buskiego: Nowy Korczyn, Wiślica, Stopnica),
  - o szlak zabytków żydowskich,
  - o imprezy oparte na tradycji historycznej.
- 2) **Produkt „W poszukiwaniu ukojenia”** - zakłada rozwój turystyki pielgrzymkowej. Źródłami atrakcji będą miejsca związane z kultem religijnym, które zlokalizowane są także na terenie Powiatu Buskiego m.in.: w Wiślicy, Szczaworyżu i Pacanowie. Model funkcjonowania produktu zakłada m.in. wytyczenie, oznakowanie i promocję szlaku o tematyce religijnej, obejmującego najważniejsze obiekty sakralne Województwa, w tym zabytkowe.

4.6. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWIA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego został przyjęty uchwałą Sejmiku nr XXIX/399/02 z dnia 26 kwietnia 2002 r. Głównym założeniem regionalnej polityki przestrzennej w zakresie gospodarowania zasobami dziedzictwa kulturowego jest **skuteczniejsza ochrona i rewaloryzacja zabytków oraz racjonalne ich udostęp-**

nienie z myślą o poszerzeniu wiedzy zwłaszcza młodego pokolenia, świadomości historycznej obywateli, a także **wykorzystaniu jako czynnika rozwoju gospodarczego i promocji**. Ważnym zadaniem jest także wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w procesie **pobudzania i utrwalania tożsamości regionalnej** ogółu mieszkańców przy jednoczesnym zachowaniu i kultywowaniu specyfiki lokalnej i subregionalnej. Plan określa priorytetowe obszary działań:

- 1) intensyfikacja i pogłębianie rozpoznania zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego, dotychczas nie sklasyfikowanych lub mało rozpoznanych,
- 2) ochrona i rewaloryzacja zabytkowych układów przestrzennych miast,
- 3) zachowanie najcenniejszych walorów artystyczno – krajobrazowych,
- 4) zachowanie i ochrona obiektów i zespołów o najwyższej randze i szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej i dziedzictwa światowego,
- 5) promocja i udostępnianie najcenniejszych walorów i zasobów.

Głównym celem polityki przestrzennej jest zachowanie i umacnianie regionalnej tożsamości kulturowej, jak też zapewnienie ochrony i rewaloryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego, stosownie do przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury oraz innych ustaw związanych z tą problematyką. Plan określa również **cele wspomagające**:

- 1) dążenie do pełnego rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego, wprowadzenie do ewidencji konserwatorskiej zasobów ujawnionych lub zweryfikowanych,
- 2) objęcie ochroną parkową najcenniejszych obszarów kulturowych oraz unikalnych zespołów lub obiektów zabytkowych,
- 3) dążenie do zwiększenia rangi ochronnej w skali światowej i krajowej obiektów, zespołów i układów urbanistyczno - krajobrazowych o szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej i historii,
- 4) zwiększenie zakresu ochrony prawnej zespołów i obiektów objętych jedynie ewidencją, a ważnych dla tożsamości regionalnej i lokalnej (szczególnie zagrożonych) przez dokonywanie wpisów do rejestru dóbr kultury,
- 5) przeprowadzenie prac rewaloryzacyjnych najcenniejszych zabytkowych zespołów urbanistycznych oraz ciekawych zespołów staromiejskich, zwłaszcza zagrożonych.

Zasady realizacji wymienionych wyżej celów polegają na:

- 1) respektowaniu wymogów ochronnych oraz umożliwieniu rewaloryzacji zagrożonych zespołów lub obiektów zabytkowych, objętych rejestrem dóbr kultury,
- 2) zachowanie i rewaloryzacja niszczących obiektów kultowych, dawnych cmentarzy oraz innych miejsc i wyróżników bogatej historii regionu,
- 3) archeologiczne badania ratunkowe na terenach realizowanych lub przewidywanych inwestycji wielkoobszarowych,
- 4) działania ochronno - rewaloryzacyjne dostosowane do lokalnej specyfiki,
- 5) atrakcyjna oferta inwestycyjno - handlowa obiektów zabytkowych przewidzianych do sprzedaży,
- 6) wzrost świadomości społecznej co do znaczenia i wartości obiektów kulturowych dla rozwoju, promocji oraz integracji regionalnej.

4.7. PLAN OCHRONY ZABYTEKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO I SYTUACJI KRYZYSOWYCH DLA POWIATU BUSKIEGO

Celem opracowania *Powiatowego Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Buskiego* było wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami zlokalizowanym na terenie Powiatu Buskiego w sytuacjach zagrażających ich istnieniu. Ochrona polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich mających na celu ratowanie zabytków przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Przedsięwzięcia są realizowane poprzez:

- 1) zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- 2) podwyższeniu gotowości wprowadzanej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez organy kierowania kryzysowego,

- 3) reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- 4) zabezpieczenie i dokumentowanie po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

Zapobieganie zagrożeniom i prowadzenie prac przygotowawczych do zabezpieczenia zabytków obejmuje w szczególności:

- 1) opracowanie planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz ich aktualizację,
- 2) kontrolę i doskonalenie stanu technicznego zabytków,
- 3) instalowanie i utrzymywanie w sprawności urządzeń i systemów zabezpieczenia zabytków, w tym sygnalizacji wykrywania i alarmowania,
- 4) wykonywanie ewidencji i dokumentacji zabytków podlegających ochronie,
- 5) projektowanie i wykonywanie inżynieryjno - technicznych prac zabezpieczających przy zabytkach takich jak:
  - a) podwyższenie klasy odporności ogniowej i poprawa właściwości konstrukcyjnych,
  - b) zabezpieczenia przed skutkami wybuchów, wichur, śnieżyc, powodzi lub zalania z innych przyczyn, osunięć lub zapadnięć gruntu,
  - c) obudowa lub osłona fragmentów szczególnie wartościowych i narażonych na destrukcję.

Podwyższenie gotowości wprowadzanej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez organy kierowania kryzysowego obejmuje:

- 1) demontaż i ukrycie najcenniejszych detali architektonicznych i elementów wyposażenia,
- 2) przygotowanie i rozmieszczenie znaków *Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych* w razie konfliktu zbrojnego,
- 3) zgromadzenie i utrzymywanie w gotowości urządzeń, sprzętu, narzędzi, opakowań, materiałów niezbędnych do wykonywania prac zabezpieczających i działań ratowniczych,
- 4) zorganizowanie systemu monitorowania zagrożeń, alarmowania i powiadamiania,
- 5) wyznaczenie i przygotowanie zespołów ludzkich do prac zabezpieczających i działań ochronnych,
- 6) zorganizowanie współdziałania właścicieli, zarządców i użytkowników zabytków, organów administracji publicznej, specjalistycznych służb, jednostek i instytucji, Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz wolontariatu.

5. FAZY OPRACOWYWANIA PROGRAMU

Program opieki nad zabytkami w Powiecie Buskim, ze względu na swoje znaczenie, wymagał wielu nakładów pracy, dokonania analizy ilości i stanu lokalnego dziedzictwa kulturowego, a także podziału pracy na kolejne etapy.

W pierwszym etapie prac stosownym zarządzeniem Starosta Buski powołał zespół do spraw opracowania Programu. W skład zespołu weszli przedstawiciele czterech Wydziałów Starostwa Powiatowego w Busku – Zdroju realizujących zadania z zakresu: architektury i budownictwa, geodezji i katastru, spraw społecznych oraz edukacji publicznej i kultury.

W drugim etapie prac przeanalizowano obowiązujące akty prawne oraz dokumenty programowe i strategiczne określające możliwości oraz warunki ochrony i opieki nad zabytkami. Następnie podjęto współpracę z lokalnymi samorządami gminnymi w celu pozyskania aktualnych informacji na temat gminnych programów opieki nad zabytkami, lub postępach w toku prac nad przyjęciem takich programów, a także ustalenia aktualnej, zweryfikowanej listy istniejących zabytków na terenach lokalnych samorządów terytorialnych.

W kolejnym stadium prac – w celu pozyskania rzetelnej wiedzy na temat sposobu sporządzania lokalnych programów opieki nad zabytkami - zorganizowano powiatową konferencję na temat ochrony zabytków. W konferencji udział wzięli przedstawiciele Powiatu Buskiego, Gmin funkcjonujących na terenie Powiatu Buskiego oraz przedstawiciele Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach.

Na podstawie pozyskanych z różnych źródeł informacji o lokalnych zasobach kulturowych (m.in. własne dane, informacje gminnych samorządów, *Program opieki nad zabytkami w Województwie Świętokrzyskim na lata 2007 – 2011*) sporządzono charakterystykę zasobów zabytkowych usytuowanych na terenie Powiatu Buskiego. Charakterystykę tę podsumowano analizą SWOT, która dała podstawę do opracowania celów i kierunków działań *Programu*.

Po sporządzeniu projektu *Programu* i jego przyjęciu przez Zarząd Powiatu w Busku – Zdroju, przedstawiono go Świętokrzyskiemu Konserwatorowi Zabytków, który wyraził pozytywną opinię na temat *Programu*.

Przystępując do prac nad *Programem* zakładano, że podstawą formułowania priorytetów w zakresie opieki nad zabytkami w Powiecie Buskim będą założenia i wnioski zawarte w programach opieki nad zabytkami dla Województwa Świętokrzyskiego oraz dla gmin funkcjonujących na terenie Powiatu Buskiego. Zgromadzone informacje wykazały jednak, że większość gminnych samorządów nie posiada programów opieki nad zabytkami. W Powiecie Buskim do czerwca 2008 r. uchwalono tylko jeden program opieki nad zabytkami dla Gminy **Stopnica**. Spośród pozostałych gmin dwie (**Solec – Zdrój** i **Tuczępy**) opracowały projekty stosownych programów i przesyłały je do Świętokrzyskiego Konserwatora Zabytków celem jego zaopiniowania. Dwie Gminy: **Busko – Zdrój** i **Pacanów** są w trakcie opracowywania stosownego programu, Gmina **Wiślica** zaplanowała podjęcie stosownych działań w przedmiotowej sprawie w lipcu 2008 r., natomiast Gminy **Gnojno** i **Nowy Korczyn** nie przystąpiły do opracowania przedmiotowego programu.

Program opieki na zabytkami przyjęty przez władze samorządowe **Gminy Stopnica** na lata 2005 – 2008 skupia się głównie na:

- 1) przedstawieniu wykazów obiektów zabytkowych,
- 2) przypomnieniu zasad ochrony zabytków,
- 3) deklaracji wspieranie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków w zakresie ich ochrony,
- 4) corocznego zabezpieczenie środków finansowych w budżecie Gminy na dotacje do prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru.

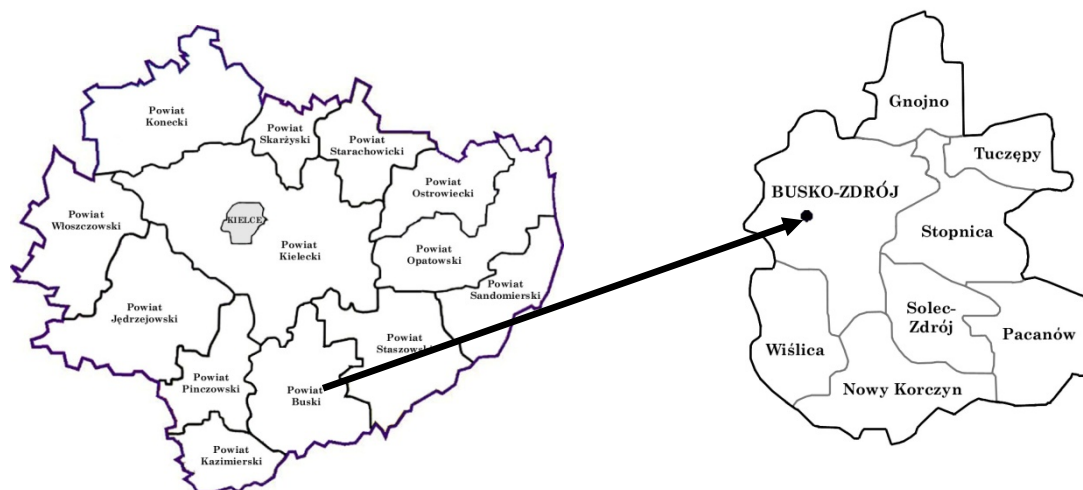
Gminy: **Solec – Zdrój** i **Tuczępy** będące w trakcie procedury przyjęcia stosownego programu opieki nad zabytkami w swoich programach:

- 1) przedstawiają wykaz obiektów zabytkowych podlegających ochronie,
- 2) ustalają ogólne zasady ochrony obiektów zabytkowych,
- 3) deklarują wspieranie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków w zakresie ich ochrony,
- 4) deklarują działania zmierzające do pozyskiwania środków pozabudżetowych na ochronę zabytków,
- 5) deklarują działania edukacyjne i promocyjne.

6. CHARAKTERYSTYKA POWIATU BUSKIEGO

Powiat Buski położony jest w południowo - wschodniej części Województwa Świętokrzyskiego. Zajmuje obszar o powierzchni **96 739 ha**. W skład Powiatu wchodzi 8 gmin: Busko Zdrój (gmina miejsko - wiejska) i 7 gmin wiejskich: Gnojno, Nowy Korczyn, Pacanów, Solec Zdrój, Stopnica, Tuczępy, Wiślica. Największą gminą zarówno pod względem powierzchni, jak i liczby ludności jest Busko - Zdrój, najmniejszą Tuczępy.

Powiat Buski w Województwie Świętokrzyskim

Stolicą Powiatu jest Busko - Zdrój, leżące w obniżeniu Garbu Pińczowskiego, będące największym miastem Ponidzia. Dolina Miasta otoczona jest z trzech stron wzniesieniami. W kierunku na zachód od Miasta ciągną się złoża gipsu.

Południowo - wschodnia granica Powiatu Buskiego biegnie wzdłuż rzeki Wisły. Od południowego - zachodu Powiat Buski graniczy z Powiatem Kazimierskim, od zachodu z Powiatem Pińczowskim, od północy z Powiatem Kieleckim, a od wschodu z Powiatem Staszowskim oraz należącym do Województwa Małopolskiego - Powiatem Dąbrowskim.

Większość obszaru Powiatu wchodzi w skład geomorfologicznego makroregionu Niecki Miechowsko - Nidziańskiej stanowiącej rozległe obniżenie pomiędzy Wyżyną Krakowsko - Częstochowską, a Wyżyną Kielecko - Sandomierską. Część południowa Powiatu zaliczana jest do regionu Niziny Nadwiślańskiej.

W skład makroregionu Niecki Miechowsko - Nidziańskiej na terenie Powiatu wchodzi: Dolina Nidy, Garb Pińczowski i Niecki: Solecka i Połaniecka.

Największą rzeką Powiatu jest *Nida* - lewy dopływ *Wisły*. Północnym skrajem Powiatu płynie rzeka *Sanica* oraz *Wschodnia* będące dopływem *Czarnej Staszowskiej*.

Do głównych bogactw regionu należą złoża wód mineralnych o właściwościach leczniczych. Są to wody siarkowodorowe, siarczanowe i chlorkowe, zawierające podwyższone zawartości siarkowodoru oraz jonów siarczanowych. Charakterystyczne dla rejonu jest występowanie solanek jodobromowych. Występujące bogactwa wód mineralnych przyczyniły się do powstania i rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego w Busku - Zdroju i Solcu - Zdroju.

Powierzchnia Powiatu objęta różnymi formami ochrony przyrody i krajobrazu wynosi ponad 89 tys. ha, co stanowi ok. 92% ogólnej powierzchni Powiatu. Parki krajobrazowe obejmują obszar ponad 16,7 tys. ha, a obszary chronionego krajobrazu zajmują niemal 72 tys. ha.

Tereny Powiatu posiadające najwyższe walory przyrodnicze weszły w zasięg Zespołu Krajobrazowych Parków Ponidzia oraz obszarów chronionego krajobrazu. W skład Zespołu Krajobrazowych Parków Ponidzia wchodzi trzy odmienne charakterem parki, w tym dwa obejmujące obszar Powiatu Buskiego: Szaniecki i Nadnidziański Park Krajobrazowy.

Zasady gospodarowania w gminach na terenie parku krajobrazowego i jego otuliny obejmują między innymi:

- 1) ochronę najcenniejszych walorów przyrodniczych gminy,
- 2) ochronę pojedynczych zabytków i zespołów,
- 3) wykluczenie wprowadzenia nowej zabudowy na takie tereny, jak m.in.:
  - a) rezerwaty przyrody i ich otoczenie,
  - b) bezpośrednie sąsiedztwo pomników przyrody,
  - c) tereny występowania chronionych i rzadkich stanowisk roślinnych,
  - d) tereny występowania chronionych i rzadkich gatunków fauny,
  - e) torfowiska i obszary podmokłe,
  - f) tereny z roślinnością kserotermiczną,
  - g) obszary geologiczne i geomorfologiczne kwalifikujące się do ochrony w postaci stanowisk dokumentacyjnych,
  - h) otoczenie naturalnych źródeł,
  - i) obszary węzłów ekologicznych,
  - j) korytarze ekologiczne.

Obszary chronionego krajobrazu w Powiecie Buskim obejmują część obszarów gmin Busko - Zdrój, Solec - Zdrój, Nowy Korczyn, Stopnica, Pacanów i Wiślica - są to: Chmielnicko - Szydłowski, Solecko - Pacanowski, Nadnidziański i Szaniecki Obszar Chronionego Krajobrazu.

W Powiecie Buskim znajdują się także rezerwat przyrody (rezerwat słonoroślowy w Owczarach) oraz rezerваты stepowe (*Góry Wschodnie, Przęślin, Skorocice i Skotniki Górne*).

Rys historyczny Buska - Zdroju i Powiatu Buskiego¹

Początki obecnego Buska - Zdroju sięgają XII w. Pierwsza wzmianka o Busku - Zdroju (*Bugsk*) pojawiła się w Bulli Papieskiej z 1166 r. oraz w kronice Diecezji Krakowskiej. W 1185 r. właściciel Buska i okolic - rycerz Dersław (zwany także Dzierżkiem lub Dzierżysławem) sprowadził do osady żeński zakon Norbertanek, któremu później przekazał testamentem swój majątek, dzięki czemu od 1241 r. przez kilkaset lat Busko było własnością klasztoru.

Pierwsza wzmianka o buskiej wodzie mineralnej pojawiła się w 1252 r., kiedy Bolesław Wstydlawy nadał Miastu immunitet skarbowy, w którym zezwolił na eksploatację solanki.

W 1287 r. Busko otrzymało z rąk księcia Leszka Czarnego prawa miejskie. Natomiast w 1412 r. król Władysław Jagiełło nadał buskiemu mieszczaństwu przywilej cotygodniowego targu i dwóch jarmarków rocznie, dzięki czemu przez cały XV i XVI w. Miasto przeżywało swój rozkwit słynąc z handlu i produkcji sukna. Jednak od połowy XVII w. wojny i antymieszczańska polityka doprowadziły do zubożenia Buska. Wraz z odkryciem w Busku w 1776 r. nowych źródeł solankowych i rozpoczęciem eksploatacji soli nastąpił okres krótkiego ożywienia, lecz wkrótce produkcja ta okazała się nieopłacalna.

Po 1795 r. Busko znalazło się w zaborze austriackim w Województwie Sandomierskim. Po zwycięstwie wojsk napoleońskich w 1809 r. ziemie zagarnięte przez Austrię w trzecim rozbiórce Polski zostały włączone do Księstwa Warszawskiego. Wówczas utworzono Departament Krakowski, w skład którego wchodził Powiat Stopnicki wraz z Buskiem.

W okresie Księstwa Warszawskiego (1808 r.) magister medycyny Winterfeld z Pińczowa, przeprowadził pierwsze badania nad wykorzystaniem miejscowych wód do leczenia. Do Buska zaczęli przyjeżdżać pierwsi kuracjusze zwani wówczas *gośćmi kąpielowymi*. Jednak za pierwszą kuracjuskę uznaje się Królową Jadwigę, która odwiedziła Busko

---

¹ Opracowano na podstawie:

- o L. Marciniak, *Buska Starówka Zdrojowa*, Dal, Busko - Zdrój 2006,
- o T. Koba - Ryszewska, *Przeszłość administracyjna ziem Województwa Kieleckiego*, Kielce 1970,
- o F. Kiryk, *Busko w okresie rozbiorów i niewoli*, /w:/ Studia Kieleckie, 3/47 Kielce 1985,
- o H. Lawera, *Powiat Buski*, Alpa, Busko - Zdrój 2001,
- o M. Byszewski, *Kronika m. Buska Powiatu Stopnickiego Województwa Kieleckiego*, Busko 1927.

razem z królem Władysławem czterokrotnie w latach 1389 – 1394, co znajduje potwierdzenie w zapisach historycznych. W kronice klasztoru norbertanek, pod datą 6 grudnia 1393 r. jest wzmianka o kąpeli leczniczej jaką siostry przygotowały Królowej Jadwidze.

Upadek Napoleona (1815 r.) spowodował likwidację Księstwa Warszawskiego. Busko zostało włączone do utworzonego Królestwa Polskiego, pozostającego pod zaborem rosyjskim.

Na mocy postanowienia namiestnika Królestwa Polskiego Józefa Zajączka z dnia 16 stycznia 1816 r. Busko weszło do obwodu stopnickiego w Województwie Krakowskim z siedzibą w Kielcach. W 1837 r. województwa przemianowano na gubernie. Następnie na mocy układu z dnia 15 czerwca 1841 r. zmieniono nazwę Guberni Krakowskiej na Kielecką. W 1842 r. w miejsce dotychczasowych obwodów powołano powiaty, a na mocy ukazu carskiego z dnia 21 sierpnia 1844 r. zmniejszono – z dniem 1 stycznia 1845 r. – liczbę guberni z ośmiu do pięciu. W wyniku tych zmian połączono Gubernie Kielecką i Sandomierską w Gubernię Radomską. W 1867 r. na mocy ustawy z grudnia 1866 r. o zarządzie gubernialnym i powiatowym w guberniach Królestwa Polskiego ponownie utworzono Gubernię Kielecką, w skład której wchodził m.in. Powiat Stopnicki z Buskiem. Podział ten przetrwał do I Wojny Światowej.

W 1818 r. rząd Królestwa Polskiego uzyskał zgodę na wyposażenie nowo utworzonych Diecezji Sandomierskiej i Podlaskiej kosztem kasacji 47 klasztorów. Wśród zlikwidowanych znalazł się buski klasztor Norbertanek. Dobra klasztorne przejął Skarb Państwa i Busko stało się miastem rządowym.

Po pożarze Miasta w 1820 r., buskie Uzdrowisko wziął w dzierżawę generał Feliks Rzewuski i – dzięki pomocy warszawskiej spółki – wybudował buskie łazienki według projektu włoskiego architekta Henryka Marconiego. W 1828 r. na leczeniu sanatoryjnym w Busku przebywało już 202 gości. W 1836 r. nastąpiło uroczyste otwarcie Uzdrowiska, które potem wzięła w dzierżawę spółka warszawskich przemysłowców.

Na mocy ukazu z dnia 1 czerwca 1869 r. znaczną część miast Królestwa Polskiego zmieniono na osady. Z ogólnej liczby 452 miast pozostawiono jedynie 114. W ówczesnej Guberni Kieleckiej z 41 miast swoje prawa zachowały tylko Kielce, Chęciny, Chmielnik, Pińczów, Działoszyce, Miechów i Olkusz. Prawa miejskie straciła siedziba powiatu: Stopnica oraz Busko.

Mimo pozbawienia Buska praw miejskich uzdrowisko nadal funkcjonowało. W 1880 r. jego dzierżawę przejął lekarz Andrzej Dobrzański. Przez 15 lat jego działalności Uzdrowisko stało się jednym z najpopularniejszych uzdrowisk na ziemiach polskich oraz za granicą.

W wyniku kampanii wojennej 1914/1915 Busko znalazło się pod okupacją austriacko – węgierską. W czerwcu 1915 r. odzyskało prawa miejskie i zostało siedzibą Powiatu Stopnickiego. Granice Miasta 10 lat później rozszerzono o tzw. *Górkę* oraz przywrócono nazwę Busko (zmienioną w czasach carskich na Busk).

W 1919 r. – po zakończeniu I Wojny Światowej – do Buska zaczęli ponownie przyjeżdżać kuracjusze. W okresie międzywojennym nastąpiła intensywna rozbudowa Uzdrowiska. Z inicjatywy dr Szymona Starkiewicza powstało Sanatorium Dziecięce *Górka*.

Po zajęciu ziem polskich przez wojska niemieckie we wrześniu 1939 r. Adolf Hitler dekretem z 12 października 1939 r. utworzył generalne Gubernatorstwo podzielone na 4 jednostki administracyjne tzw. dystrykty, które dzieliły się na powiaty.

W ramach nowego podziału administracyjnego utworzono Powiat Buski obejmujący dawny obszar Powiatu Stopnickiego i części zniesionego Powiatu Pińczowskiego. Na czele Powiatu stanął niemiecki starosta. Starostwo buskie, którego siedzibą było zamknięte przez okupanta gimnazjum, wchodziło w skład dystryktu Radomia. W Busku zlokalizowano powiatowe komendantury żandarmerii i gestapo. W okresie okupacji Busko było największym miastem Powiatu Buskiego oraz południowej części okręgu radomskiego.

W okresie po wyzwoleniu utrzymano zasadniczą koncepcję podziału terytorialnego z okresu międzywojennego, która dzieliła państwo na województwa, powiaty i gminy. Od

marca 1950 r. tj. od wprowadzenia ustawy o jednolitych organach władzy państwowej do 1954 r. tj. likwidacji gminy kształtowano system administracji na wzór radziecki. Był to jednocześnie okres dalszego rozwoju struktur powiatowych. Z dniem 1 stycznia 1973 r. postanowiono przywrócić gminy. W czerwcu 1975 r. w wyniku kolejnej reformy administracyjnej ustalono dwustopniową strukturę administracyjną poprzez likwidację powiatów.

Z dniem 1 stycznia 1999 r. dokonano reformy administracji publicznej. Jej wynikiem jest obecnie obowiązujący podział władzy publicznej między trzy główne segmenty ustroju administracji państwowej: rząd i administrację rządową (centralną, terenową), samorząd województwa (regionalny), oraz samorząd lokalny (powiatowy, miejski, gminny).

Szczególne miejsce w historii obecnych ziem Powiatu Buskiego zajmuje **Wiślica** (*łac. Vislicia*) należąca do najstarszych miejscowości w Polsce, powstałych jeszcze przed powstaniem Państwa Polskiego. Jej historia sięga IX w., gdy była centralnym ośrodkiem Państwa Wiślan. Najstarsze ślady osadnictwa pochodzą z II połowy IX w. Prawa miejskie Wiślica otrzymała w II połowie XIII w., potwierdzone przez Władysława Łokietka w 1326 r.

Za panowania Kazimierza Wielkiego w XIV w. wzniesiono mury obronne z trzema bramami (Krakowską, Buską i Zamkową), rozbudowano zamek, wybudowano nowy kościół kolegiacki. Miasto otrzymało też szereg korzystnych przywilejów gospodarczych, np. prawo do sprzedaży soli. Tu uchwalono w 1347 r. tzw. *Statuty Wiślickie*.

Z piętnastowieczną Wiślicą związany był Jan Długosz, kustosz miejscowej kolegiaty. Wtedy to przeżywała świetność szkoła wiślicka, z której prawdopodobnie pochodził Jan z Wiślicy, poeta, autor *Bellum Prutenum* (wyd. w 1516 r. w Krakowie) zawierającej m.in. opis bitwy grunwaldzkiej. W 1528 r. rozpoczęto budowę wodociągów miejskich, dzięki czemu powstały browary i gorzelnie. Najazd szwedzki i liczne plagi zrujnowały miasto, a po upadku Powstania Styczniowego w 1869 r. Wiślica straciła prawa miejskie i do tej pory ich nie odzyskała.

W latach 1958 - 65 prowadzone prace archeologiczne odsłoniły w północno - zachodnim narożu Placu Solnego fundamenty romańskiego kościółka Św. Mikołaja z cmentarzyskiem i tzw. misą chrzcielną. Kościół ten istniał od II połowy XI w. do końca XIII w. i należy do najstarszych kościołów w Małopolsce.

Innym ważnym ośrodkiem historycznym w Powiecie Buskim jest **Nowy Korczyn**.

Pierwotnie osada handlowa położona była na szlaku prowadzącym z Krakowa na Ruś Kijowską. W 1258 r. książę Bolesław Wstydlivy ulokował tu *Nowe Miasto Korczyn*. Dokument lokacyjny Miasta stał się wzorem dla niektórych miast założonych później - na prawie korczyńskim (*ius Corcinense*) lokowany był m.in. Skaryszew. Rok przed lokacją miasta, książę Bolesław i jego żona Kinga ufundowali w Korczynie klasztor ojców franciszkanów.

W 1300 r. wojska ruskie zniszczyły miasto. Spaleniu uległ między innymi drewniany zamek książęcy. Na jego miejsce w połowie XIV w., król Kazimierz Wielki wznosił zamek królewski, który stał się jedną z najważniejszych siedzib monarszych w Polsce. Miasto zostało otoczone obronnymi murami i zabezpieczone dodatkowo sztucznie utworzonym jeziorem Czartoria. Na korczyńskim zamku przebywał często dwór królewski. Dzięki centralnemu położeniu w Małopolsce Korczyn stał się miejscem zjazdów politycznych i zgromadzeń szlacheckich.

W epoce jagiellońskiej Nowy Korczyn był ważnym ośrodkiem władzy państwowej. W 1404 r. w Nowym Korczynie odbył się zjazd rycerstwa Korony zwołany przez Władysława Jagiełłę. Celem zjazdu było ustalenie podatku na wykupienie z rąk Krzyżaków ziemi dobrzyńskiej. W 1438 r. w Korczynie miał miejsce walny zjazd, na trakcie którego obradowano w sprawie przyjęcia przez króla Władysława III Warneńczyka korony czeskiej. Ostatecznie koronę przyjęto, ale dla królewskiego brata Kazimierza. W dniu 25 kwietnia 1438 r. sprzeciwiający się sojuszowi z czeskimi husytami kardynał Zbigniew Oleśnicki zawiązał w Korczynie konfederację. W 1439 r. w Korczynie zawiązano z kolei konfederację polskich husytów pod wodzą Spytka z Melsztyna. Konfederacja ta skupiła opozycję przeciwną rządowi Oleśnickiego w Polsce. Kardynał przebywał w tym czasie z małoletnim

królem Władysławem na nowokorczyńskim zamku. Wojska husyckie zebrały się w pobliskim Piasku Wielkim, skąd wyruszyły w kierunku Nowego Miasta. Konfederaci zatrzymali się na zakolu Nidy pod Grotnikami. Spytko zamierzał umocnić się tu taborem na wzór czeski, jednak nie zdążył się przygotować. W dniu 4 maja 1439 r. wojska królewskie rozbiły konfederatów w bitwie pod Grotnikami.

W 1461 r. król Kazimierz Jagiellończyk przyjął w Korczynie poselstwa od Jerzego z Podiebradów, chana tatarskiego oraz margrabiego brandenburskiego. W 1465 r. zjazd szlachty małopolskiej i delegatów wielkopolskich obradował tu w sprawie środków na prowadzenie wojny z Krzyżakami. W czasie zjazdu uchwalono także statut nowokorczyński. W 1470 r. Kazimierz Jagiellończyk przyjął w Korczynie delegata papieskiego oraz Rafała Leszczyńskiego, przybywającego z misją od Cesarza Fryderyka III. W dniu 9 października 1479 r. wielki mistrz krzyżacki Martin Truchsetz von Wetzhausen złożył na zamku w Korczynie hołd lenny polskiemu królowi.

Tradycja zjazdów rycerskich sprawiła, że w Korczynie odbywały się sejmiki generalne Prowincji Małopolskiej. Na trzy tygodnie przed sejmem walnym zbierali się tu posłowie i senatorowie z województw: sandomierskiego, lubelskiego, krakowskiego, wołyńskiego i podolskiego, aby porównać i połączyć uchwały i żądania sejmików wojewódzkich i ziemskich. Miasto było siedzibą starostwa grodowego, jednego z sześciu w województwie sandomierskim. W Korczynie odbywały się sądy grodzkie dla powiatów wiślickiego i pilźnieńskiego.

W 1474 r. w mieście miał miejsce wielki pożar, po którym Korczyn zwolniono na 12 lat z wszelkich czynszów, robocizn i danin. W XVI w. Miasto nawiedziły kolejne dwa pożary. W 1531 r. król Zygmunt I zezwolił na pobieranie na rzecz Miasta cła mostowego i grobelnego. W 1549 r. Zygmunt II August wyposażył szpital miejski.

W 1566 r. wybudowano nowy ratusz. W 1568 r. wykopano kanał zasilający sztuczne jezioro wodą z Nidy. W 1569 r. król Zygmunt August potwierdził prawa miejskie Korczyna. Pierwotny przywilej lokacyjny uległ zniszczeniu podczas pożaru. W XVII w. po przeniesieniu stolicy kraju do Warszawy, rola polityczna małopolskiej szlachty osłabła, a wraz z nią znaczenie korczyńskich sejmików. W 1606 r. Korczyn zajęli i złupili rokoszanie Mikołaja Zebrzydowskiego. W 1607 r. pożar zniszczył niemal całe miasto. Ogromne zniszczenia przyniosły wojny, a szczególnie potop szwedzki oraz najazd Rakoczego. W 1657 r. miasto zostało spalone i splądrowane. Zniszczeniu uległy archiwa grodzkie i miejskie. Korczyn został ponownie zajęty i zniszczony przez Szwedów w 1702 r. w trakcie III wojny północnej.

Na skutek rozbiorów Polski Nowy Korczyn znalazł się na granicy państw, co spowodowało zatamowanie stosunków handlowych z terenami położonymi za Wisłą.

W 1794 r. przez Miasto przemaszerowały wojska Tadeusza Kościuszki obozujące w pobliskich Winiarach. W dniu 30 kwietnia 1794 r. szlachta sandomierska ogłosiła tu przystąpienie do Powstania.

W 1869 r. Korczyn utracił prawa miejskie.

W czasie I Wojny Światowej między 15 - 24 września 1914 r. koło Korczyna, m.in. w miejscowości Czarkowy, toczyły się ciężkie walki formującego się dopiero I Pułku Piechoty Legionów Polskich dowodzonego przez Józefa Piłsudskiego z Rosjanami, w wyniku których zadano wrogowi dotkliwe straty. W samym mieście znajdowała się kwatera Piłsudskiego, mieścił się tu również jego sztab. Dla upamiętnienia bojów legionowych 23 września 1928 r. został odsłonięty pomnik upamiętniający bitwę. W uroczystości tej wziął udział ówczesny prezydent II RP Ignacy Mościcki.

W czasie II Wojny Światowej w Korczynie istniał silny i dobrze zorganizowany ruch oporu. W nocy z 24 na 25 lipca 1944 r. doszło do ataku oddziału Armii Krajowej na posterunek żandarmerii w Nowym Korczynie. Partyzanci ujęli wtedy i stracili 12 żandarmów oraz 8 policjantów granatowych. W wyniku tych działań Korczyn znalazł się w granicach partyzanckiej Republiki Pińczowskiej.

Dziś Nowy Korczyn jest małą osadą (niewiele ponad 1000 mieszkańców), siedzibą władz gminy.

7. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO W POWIECIE BUSKIM

Na terenie Powiatu Buskiego zlokalizowano 424 nieruchomych zabytków, w tym:

- 1) 120 obiektów objętych rejestrem zabytków,
- 2) 106 obiektów objętych opieką konserwatorską,
- 3) 198 obiektów małej architektury sakralnej.

Wśród nieruchomych obiektów objętych rejestrem zabytków dominuje architektura sakralna obejmująca 51 obiektów we wszystkich ośmiu gminach Powiatu Buskiego, z czego w Gminie:

1) Busko – Zdrój – 16 obiektów,	5) Solec – Zdrój – 2 obiekty,
2) Gnojno – 3 obiekty,	6) Stopnica – 5 obiektów kościelnych i 2 kaplice,
3) Nowy Korczyn – 7 obiektów,	7) Tuczepy – 4 obiekty,
4) Pacanów – 2 obiekty,	8) Wiślica – 10 obiektów.

Pozostałe obiekty zabytkowe objęte rejestrem zabytków to:

1) 17 obiektów cmentarnych,	10) 1 spichlerz dworski,
2) 5 dworów wraz z otoczeniem parkowym,	11) 2 rezerwaty stepowe,
3) 1 zespół pałacowy obejmujący 5 obiektów,	12) część zabytkowej kolei dojazdowej,
4) 1 zamek królewski,	13) 14 zabudów, domów, kamienic i willi,
5) 2 samodzielne parki dworskie,	14) 2 układy urbanistyczne,
6) 2 zespoły szpitalno – uzdrowiskowe obejmujące łącznie 7 obiektów,	15) 2 synagogi,
7) 2 młyny wodne,	16) 1 prastara osada,
8) 1 zbór ariański,	17) 1 grodzisko średniowieczne,
9) 1 kurhan,	18) 1 rezerwat archeologiczno – architektoniczny.

Opieką konserwatorską objęto 106 obiektów, w tym:

1) 1 układ urbanistyczny,	9) 1 cmentarz żydowski,
2) 2 obiekty przemysłowe (cegielnia),	10) 1 obiekt cmentarny,
3) 6 obiektów sanatoryjnych,	11) 4 kaplice,
4) 3 obiekty willowe,	12) 1 młyn wodny,
5) 3 parki dworskie,	13) 2 młyny motorowe,
6) 2 obiekty zespołu pałacowego,	14) 22 obiekty sakralne (kościół, zespoły kościołów, tereny przykościelne).
7) 18 obiektów dworskich,	
8) 41 budynków użytkowych (mieszkalnych),	

Obiekty małej architektury sakralnej to przede wszystkim kapliczki, figurki i krzyże, których najwięcej zlokalizowano i objęto (lub planuje się objęciem) na terenach Gmin Stopnica i Pacanów. Ogólnie rozpoznano ponad 260 takich obiektów.

7.1. OBIEKTY ZABYTEKOWE NIERUCHOME ZNAJDUJĄCE SIĘ NA TERENIE POWIATU BUSKIEGO

Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej z urzędu przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, lub na wniosek właściciela zabytku nieruchomego, jak również użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek.

Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tegoż zabytku.

Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Do rejestru zabytków zabytek ruchomy wpisuje się na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Centralną ewidencję zabytków ruchomych prowadzi Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie.

Do rejestru zabytku nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Zabytki umiejscowione na terenie Powiatu Buskiego zarówno ruchome jak i nieruchome to przede wszystkim zabytki o charakterze sakralnym (kościół, cmentarz), świadczące o głębokiej tradycji chrześcijańskiej regionu. O przeszłości lokalnej społeczności świadczą najstarsze zabytki takie jak kurhany, grodziska, osady, oraz związane z osadnictwem, te bardziej okazałe jak zamki, pałace, dwory, ale i te związane z zabudową mieszczańską i wiejską (kamienice, domy, układy urbanistyczne). Na terenie Powiatu zachowały się zabytki związane z lecnictwem uzdrowiskowym oraz z techniką i produkcją (młyny, spichlerze, wąskotorowa kolej dojazdowa). Na terenach Gmin Nowy Korczyn, Busko – Zdrój i Stopnica zachowały się zabytki kultury judaistycznej.

1. Wśród zabytków **architektury sakralnej**, za szczególnie cenne uznać należy:

1) **zespół Bazyliki Wiślickiej** obejmujący: Bazylikę, dzwonnice i Dom Długosza.

a) **Bazylika** – ufundowana w 1350 r. przez Kazimierza Wielkiego, była wykańczana w latach 1370 - 1380, odnawiana w II połowie XVII w., w XVIII w. i w 1824 r. została poważnie zniszczona w czasie działań wojennych w 1915 r., odbudowana w latach 1919 - 1926, częściowo uszkodzona w 1945 r., została odremontowana. Świątynia została wzniesiona z kamienia ciosowego w stylu gotyckim. Posiada dwunawowy korpus, prostokątny, czteroprzęsłowy, węższe prezbiterium czteroprzęsłowe, zamknięte wielobocznie. W głównym ołtarzu znajduje się słynąca łaskami wczesnogotycka kamienna rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem, tzw. *Madonna Łokietkowa*. W prezbiterium zachowały się pozostałości polichromii rusko – bizantyjskiej z końca XV w. W czasie prac konserwatorskich i wykopaliskowych w latach 1958 - 1963 odkryto relikty kościoła romańskiego z XII w. z rytowaną posadzką krypty oraz relikty kościoła romańskiego z I połowy XIII w. z partiami posadzki z glazurowych płytek ceramicznych. Świątynia została wyniesiona do rangi bazyliki mniejszej w 2005 r.,

b) **Dzwonnica** została zbudowana w latach 1460 - 1470 z fundacji Jana Długosza. Powstała na rzucie kwadratu i posiada cztery kondygnacje. Do połowy zbudowana jest z ciosu wapiennego, natomiast od połowy w górę z cegły układanej we wzory. W 1858 r. pożar zniszczył dzwonnice. Odbudowano ją w 1872 r. ale w 1914 r. została zbombardowana przez artylerię austriacką. Ceglany mur dzwonnicy uzupełniono rombowym wzorem z zendrówki z maswerkami i Herbami: Korony, Litwy, J. Długosza, Z. Oleśnickiego, *Nałęcz*, *Poraj*, *Rawicz*, *Grzymała*, *Ogończyk* i *Pilawa*. W oknach wieży są ostre łuki. Portal od południa ozdobiony jest schodkowym obramieniem. Trzy dzwony, znajdujące się w dzwonnicy, ufundowane zostały po wojnie i noszą imiona: Jan, Maria i Paweł,

c) **Dom Długosza** jest piętrową ceglana budowlą wybudowaną w 1460 r. przez Jana Długosza dla wikariuszy i kanoników. Pod całym budynkiem znajdują się sklepienie piwnice. W sieni, korytarzu i pokojach zachowały się belkowane stropy z resztkami polichromii. Schody prowadzą na piętro i do 6 gotyckich piwnic. Na piętrze mieści się sala - refektarz, dawna jadalnia księży. W północno – zachodnim pomieszczeniu odkryto unikatową polichromię z końca XV w. - gotyckie przedstawienie Zmartwychwstałego Chrystusa oraz kobiety z krzyżem (przypuszczalnie Św. Heleny). W środku znajduje się postać klęczącego mężczyzny (prawdopodobnie Jana Długosza) otoczonego aureolą z gotyckim napisem „*Boże zmiłuj się nad nami*”. Ceglane szczyty Domu mają ostrołukowe wnęki, w których umieszczono kamienne tarcze z herbem *Wieniawa* (głowa byka z kolczykiem w nozdrzach). Charakterystyczne dla Domu Długosza zarówno w Wiślicy jak i w Krakowie oraz Sandomierzu są dwudzielne okna. Dom Długosza jest jednym z niewielu budynków świeckich epoki gotyckiej,

2) **Kościół Św. Stanisława w Nowym Korczynie** – świątynia w stylu gotyckim wchodząca w skład zespołu pofranciszkańskiego. Kościół został ufundowany w 1257 r. przez

Bolesława Wstydlivego i jego żonę Św. Kingę. W XIV w. kościół rozbudował Kazimierz Wielki. Barokowe wyposażenie świątyni pochodzi z XVII i XVIII w. W XVIII w. do kościoła dobudowano dzwonnice połączoną niewielkim przejściem z fasadą zachodnią. Na fasadzie świątyni znajduje się barokowy szczyt dobudowany w XIX w. Wewnątrz znajduje się barokowa polichromia z 1761 r. Prezbiterium kościoła posiada sklepienie krzyżowo - żebrowe z XIV w. Nawa natomiast ma sklepienie kolebkowe z lunetami z XVII w. Ściany prezbiterium pokrywają malowidła przedstawiające sceny z życia Św. Stanisława. Na ołtarzu głównym umieszczony jest obraz *Wskrzeszenie Piotrowina*. W kościele znajduje się także sześć późnobarokowych ołtarzy bocznych. Do prezbiterium kościoła przylega skrzydło dawnego klasztoru (obecnie plebania),

- 3) **Kościół Św. Marcina z Tours w Pacanowie** – konsekrowany na pocz. XII w. przez biskupa krakowskiego Maura. Odnowienia aktu erekcyjnego dokonał w 1219 r. biskup krakowski Iwo Odrowąż. W 1600 r. do nawy głównej kościoła dobudowano wieżę – dzwonnice, której mury zachowały się do dziś. W związku z przeniesieniem figury Jezusa Konającego z kaplicy przyszpitalnej do kościoła Pacanów od 1615 r. stał się miejscem kultu Pana Jezusa Konającego. W 1633 r. rozpoczęto budowę renesansowej kaplicy Cudownego Jezusa Konającego, w której umieszczono krzyż z półtora-metrową figurą Chrystusa wyrzeźbioną prawdopodobnie we wczesnym średniowieczu. Według legendy jest to jeden z trzech krucyfiksów wyłowionych z Wisły (pozostałe znajdują się w Mogile i Warszawie). W zrębie dzisiejszego kościoła zachowane są fragmenty murów kościoła wczesnogotyckiego,
- 4) **Kościół gotycki p.w. Św. Bartłomieja w Chotlu Czerwonym** - parafia powstała prawdopodobnie w I połowie XII w. Pierwszy zapis źródłowy o kościele i parafii pochodzi z 1244 r. Pierwotny kościół wybudowany w 1313 r. był drewniany. Według dokumentu z 1325 r. plebanem w Chotlu był Boguchwał. Według Jana Długosza parafia w Chotlu należała do najstarszych w okolicy. Była ona początkowo bardzo rozległa, jej ziemie sięgały aż po okolice Chmielnika. Obecna świątynia została ufundowana przez Jana Długosza i wzniesiona w latach 1440 - 1450 w stylu gotyckim. Kościół był odnawiany w 1645 r., a w połowie XIX w. przebudowany. Jest to świątynia jednawowa, której nawa ma plan zbliżony do kwadratu. Wewnątrz kościoła znajdują się cenne gotyckie rzeźby (m.in. krucyfiks z ok. 1400 r.). Na gotyckiej tablicy erekcyjnej z 1450 r. umieszczono płaskorzeźbę przedstawiającą Matkę Boską z Dzieciątkiem, a także Św. Stefana i Św. Hieronima. Do nawy kościoła przylegają dwie kruchty, gotycka od południa, ze znajdującym się na jej zewnętrznej ścianie zegarem słonecznym i piętrowa, neogotycka od zachodu, dobudowana w 1850 r. Nawa i prezbiterium posiadają sklepienie sieciowe. Na sklepieniu nawy umieszczono herby *Wieniawa* (Jana Długosza) i *Dębno* (kardynała Zbigniewa Oleśnickiego), a na sklepieniu prezbiterium wizerunek Orła Polskiego. Za ołtarzem głównym kościoła znajduje się gotyckie sakramentarium z baldachimem zwieńczonym pinaklami. Na jednej ze ścian kościoła wyryte są obrysy stóp o nieznanym znaczeniu. Świątynia znajduje się na gipsowym wzgórzu i jest ogrodzona niewielkim kamiennym murem,
- 5) **Kościół gotycki pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Szańcu** istniał już z prawdopodobnie na początku XIV w., źródła bowiem wspominają tutejszych duchownych. Także w 1470 r. Jan Długosz w *Liber beneficiorum* pisze o kamiennym kościele znajdującym się w Szańcu. Obecny kościół ufundował w końcu XV w. biskup kujawski i kanclerz koronny Krzesła z Kurozwęk. Budowa rozpoczęta została ok. 1480 r., świątynię konsekrowano w 1499 r. W XVI w. dobudowano do świątyni zakrystię. W czasie potopu szwedzkiego kościół był zniszczony, o czym świadczy tablica zawierająca informację o ponownej konsekracji w 1662 r. W 1863 r. powstała kruchta północna, a w 1914 r. zachodnia. Świątynia składa się z korpusu nawowego, prezbiterium oraz kilku przybudówek. Jest opięta przyporami, na elewacjach znajdują się gotyckie gzymsy. Szczyt fasady zachodniej wypełniają blendy. Od południa do nawy prowadzi gotycki portal. Na jednej ze szkarp znajduje się zegar

słoneczny z datą 1599. Dwunawowy korpus tworzy halę trójpłaszczyznową, wspartą na dwóch ośmiobocznych filarach. W zwornikach oraz w arkadzie tęczy znajduje się herb *Poraj i Łabędź*. Nad chórem muzycznym umiejscowiony jest okulus podzielony na czworo kamiennym krzyżem. W bocznym ołtarzu znajduje się obraz Franciszka Smuglewicza przedstawiający Św. Stanisława. Od północy do korpusu przylega kaplica, dwupłaszczyznowa. Prezbiterium jest węższe od korpusu nawowego, jednopłaszczyznowe, zamknięte wielobocznie. Od północy do prezbiterium przylegają zakrystia i skarbczyk. Cała świątynia (z wyjątkiem zakrystii) posiada sklepienia krzyżowo - żebrowe.

- 6) **Kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny w Dobrowodzie** ufundowany przez biskupa krakowskiego Floriana z Mokrska został wybudowany w II połowie XIV w. W XV w. został rozbudowany, a w latach 1524 - 1525 przebudowany, dzięki czemu świątynia nabrała cech późnogotyckich. Świątynia ta jest jednonawowa, z węższym i niższym prezbiterium, do którego od strony północnej przylega zakrystia. Do nawy od północy przylega kaplica z XVI w. pod wezwaniem Matki Boskiej. Do fasady zachodniej kościoła dobudowana jest okrągła wieżyczka ze stożkowym dachem. Charakterystycznym elementem architektonicznym świątyni jest portal o gotycko - renesansowym kształcie, w którym znajduje się herb *Łódzia*. Neogotycka kruchta kościoła została dobudowana na początku XX w. W pobliżu kruchty zachowały się fragmenty gotyckiej inskrypcji z XVI w. Na sieciowym sklepieniu nawy umieszczono herby szlacheckie *Łódzia, Doliwa, Jastrzębiec, Dębno* oraz *Ślepowron*. Sklepienie prezbiterium jest krzyżowo - żebrowe. Na parapecie chóru znajdują się kartusze z herbami *Łódzia, Poraj i Warnia*. Z prezbiterium do zakrystii prowadzi wczesnorenesansowy portal z XVI w. Obraz na ołtarzu głównym przedstawia *Ukrzyżowanie*. Pod amboną znajduje się marmurowa renesansowa płyta nagrobna Jana Boboli z 1605 r. W filar oddzielający nawę od kaplicy Matki Boskiej wbudowane jest renesansowe epitafium Boboli z jego popiersiem. Obok kościoła znajduje się drewniana dzwonnica z XVIII w. oraz figura Św. Jana Nepomucena,
- 7) **Kościół pod wezwaniem Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Piasku Wielkim** wybudowany ok. 1340 r. dzięki fundacji kasztelana krakowskiego Spicymiera i przebudowany w XIX w. W latach 1558 - 1590 pełnił funkcję zboru najpierw kalwińskiego, a później ariańskiego. Oddany kościołowi katolickiemu został ponownie konsekrowany w 1595 r. W latach 1898 - 1902 kościół, który w XIX w. popadł w ruinę, odnowiono i przebudowano w stylu neogotyckim. Świątynia składa się z jednej nawy oraz węższego i niższego od niej, wielobocznie zamkniętego prezbiterium, z którego do zakrystii prowadzi gotycko - renesansowy kamienny portal z herbami *Jastrzębiec i Warnia* - dziedzica Piasku, Mikołaja Gnoińskiego oraz datą „1521”. Ołtarz główny, pochodzący z I poł. XIX w. został przeniesiono z kieleckiej świątyni Św. Wojciecha,
- 8) **Kościół pod wezwaniem Św. Mikołaja w Starym Korczynie** ufundował król Kazimierz Wielki, a jego budowę ukończono w XV w. Został przebudowany w XIX w. następnie uszkodzony w czasie I Wojny Światowej i potem odrestaurowany. Świątynia składa się z dwóch części: starszej, gotyckiej w skład której wchodzi prezbiterium z XIV w., wschodnia część nawy, zakrystia i kruchta z XV w. oraz z części neogotyckiej z II połowy XIX w. Na południowej ścianie kościoła, pomiędzy nawą a prezbiterium znajduje się czworoboczna wieżyczka z XIV w., z otworami strzelniczymi i śladami po dawnym zegarze słonecznym. Jednym z najcenniejszych elementów wyposażenia kościoła jest późnogotycki krucyfiks z ok. 1500 r. Na zewnętrznej ścianie zakrystii wmurowana jest płyta z nazwiskiem Jakuba z Ujścia, kanonika krakowskiego i profesora Akademii Krakowskiej. Wewnątrz kościoła znajduje się marmurowe epitafium profesora tej Akademii Jana Józefa Rygańskiego. Ich obecność związana jest z prawem do obsady tutejszego probostwa przez senat uczeni. W kruchcie za zakrystią znajduje się renesansowe epitafium Antoniego Skorczyckiego z jego popiersiem. W dolną część ołtarza wmurowana jest płyta

nagrobna Elżbiety ze Zborowskich Dudyczowej. W pobliżu świątyni stoi ciekawa ceglana dzwonnica,

- 9) **Kościół Parafialny pod wezwaniem Apostołów Św. Piotra i Św. Pawła w Stopnicy** – gotycki kościół farny ufundował Kazimierz Wielki w 1362 r. jako kościół pokutny za zabójstwo Marcina Baryczki. Świątynia została niemal całkowicie zniszczona (w 80%) podczas walk w 1944 r. Zrekonstruowano ją w latach powojennych. Jest to budowla dwunawowa. Posiada węższe i niższe od nawy, wielobocznie zamknięte prezbiterium. Zakrystia przylega do prezbiterium od strony północnej. Od strony zachodniej do kościoła przylega gotycka kruchta. Na przełomie XV i XVI w. do świątyni dobudowano późnogotycką kaplicę Św. Anny. Z 1645 r. pochodzi wczesnobarokowa kaplica pod wezwaniem matki Boskiej Różańcowej nazywana *Hinkową* od nazwiska fundatora Adama Hinka. Sklepienie prezbiterium jest krzyżowo - żebrowe. Wsparta na dwóch masywnych filarach nawa ma sklepienie o schemacie trójdzielnym. Na zworniku przęsła prezbiterium znajduje się rzeźba portretowa króla Kazimierza Wielkiego. Na zwornikach nawy umieszczone są herby ziem: krakowskiej, kaliskiej, sieradzkiej i dobrzyńskiej szlacheckie: *Poraj*, *Leliwa* i *Bogoria* oraz ornamentyka roślinna i zwierzęca. W prezbiterium znajduje się gotyckie antepedium. Na zwornikach w kaplicy Św. Anny umieszczone są płaskorzeźbione herby, a wśród nich herb Stopnicy,
- 10) **Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Strożyskach** – został ufundowany w 1378 r., przez dziedzica wsi Michała ze Strożysk. Kościół był rozbudowany w latach 1895 - 1896 w stylu neogotyckim. Został zniszczony w czasie działań wojennych w latach 1944 - 1945. Po wojnie został odrestaurowany. W nawie z XIV w. znajdują się pionowe zegary słoneczne z XVI w. (najstarsze w Polsce). Prezbiterium i kaplice Matki Boskiej i Pana Jezusa dobudowane zostały w XIX w. Do nawy, od strony zachodniej przylega wieża, która pełniła funkcje obronne, o czym świadczą zachowane otwory strzelnicze. Wewnątrz wieży znajduje się tablica erekcyjna z XIV w. Nawa kościoła rozdzielona jest na dwie części masywnym filarem, posiada sklepienie krzyżowo - żebrowe. Do wnętrza świątyni wiodą ostrołukowe portale, nad północnym widnieć herb *Półkoź*,
- 11) **Zespół Kościoła parafialnego p.w. Św. Jana Chrzciciela w Gnojnie** - pierwszy kościół zniszczyli Tatarzy po bitwie z rycerstwem małopolskim w dniu 18 marca 1241 r. pod Chmielnikiem. Murowaną świątynię wzniesiono z kamiennych ciosów w 1470 r. Później była wielokrotnie przebudowywana. Obecnie jest to kościół barokowy z dwoma późnobarokowymi kaplicami - *Matki Boskiej Pocieszenia* i *Matki Boskiej Różańcowej*. Ołtarz główny zdobi sześć korynckich kolumn. Między nimi znajdują się rzeźby świętych, a pośrodku rzeźba Chrystusa na krzyżu na tle Jerozolimy. Na południowej ścianie prezbiterium znajduje się obraz Św. Franciszka z czaszką z XVIII w., prawdopodobne autorstwa Szymona Czechowicza malarza, którego dzieła znajdują się w kościołach Krakowa, Warszawy i Wilna. Główną nawę od kaplic oddzielają wysokie arkady z falistymi gzymsami. W północnej kaplicy znajduje się duży obraz Chrystusa Ukrzyżowanego z II połowy XVII w. Na ścianie południowej znajdują się liczne tablice epitafijne księży i dziedziców Gnojna. Obok kościoła stoi barokowa figura Św. Jana Nepomucena,
- 12) **Kościół filialny pod wezwaniem Św. Wawrzyńca w Gorysławicach** w obecnym kształcie został wzniesiony w 1535 r. przez miejscowego proboszcz Józef Dałowicz na miejscu starszego, drewnianego wybudowanego w 1430 r. Pierwsza wzmianka o parafii w Gorysławicach pochodzi z 1326 r. W 1676 r. staraniem rodziny Żelazowskich do głównej nawy dostawiono kwadratową kaplicę nakrytą kopułą z tzw. latarnią wieńczącą jej wierzchołek. Dekretem z dnia 5 kwietnia 1810 r. biskup kielecki Wojciech Górski zlikwidował parafię Św. Wawrzyńca, a obowiązki duszpasterskie w tym kościele zlecił kolegiacie wiślickiej. Kościół był uszkodzony w czasie I Wojny Światowej i później odrestaurowany. Do kościółka przylega nie użytkowany cmentarz z kilkoma zachowanymi grobami. Obecny Kościół wsparty jest z zewnątrz szkarpami. Prezbiterium ma sklepienie sieciowo - żebrowe z herbami na zwornikach. W świątyni zachowały się

fragmenty gotyckiej polichromii.. Portal prowadzący do zakrystii łączy w sobie formy gotyckie z renesansowymi (wpływ drzwi wawelskich). We wczesnobarokowym ołtarzu głównym (poł. XVII w.) znajduje się obraz Św. Szczepana i Św. Wawrzyńca z widoczną postacią fundatora – Jakuba Gromeckiego kanonika wiślickiego. W kościele znajdują się liczne epitafia,

- 13) **Kościół Św. Trójcy w Nowym Korczynie** – gotycko - renesansowy kościół został wzniesiony w XVI w., a przebudowany w 1608 r. Jest to budowla jednonawowa. Na piętrze zakrystii dobudowanej do prezbiterium od strony północnej, mieścił się kiedyś skarbiec. Do prezbiterium kościoła przylegają dwa arkadowe ogrójce. We wschodnim znajduje się barokowa rzeźba Chrystusa. Kaplice boczne wzniesione w XVII w., przykryte są kopułami zwieńczonymi latarnią. Na fasadzie zachodniej świątyni wybudowanej w 1630 r. w stylu manierystycznym, znajdują się rzeźby Matki Boskiej z Dzieciątkiem, Św. Elżbiety, Św. Mikołaja oraz Św. Wawrzyńca, a także płaskorzeźby z herbami Nowego Korczyna, Krakowa, herbem *Korab* i *Syrokomla*. Do wnętrza świątyni prowadzi manierystyczny portal z 1634 r. zwieńczony orłem polskim z herbem Wazów – *Snopkiem*. Sklepienia nawy i prezbiterium ozdobione są dekoracją stiukową. Barokowy ołtarz główny pochodzi z 1692 r. W kaplicy Św. Jana Kantego zachowane są fragmenty późnogotyckiego tryptyku przedstawiającego *Oplakiwanie Chrystusa*. Świątynia posiada wyposażenie barokowe. Kościół często bywał miejscem obrad sejmiku generalnego małopolskiego. W pobliżu świątyni znajduje się XVIII – wieczna figura Św. Floriana. Przed kościołem od strony Rynku znajduje się neogotycka dzwonnica z 1889 r.,
- 14) **Kościół parafialny pod wezwaniem Św. Jakuba Apostoła Starszego w Szczaworyżu** to późnorenesansowa świątynia wzniesiona w 1630 r. na miejscu starszego kościoła z XV w. Z pierwotnej świątyni zachowało się gotyckie prezbiterium. Kaplice są późnobarokowe, dobudowane w XVIII w. Jest to niezwykła budowla posiadająca nieregularne prezbiterium, krótką nazwę z dodanymi po obu jej stronach kaplicami oraz wyniosłą wieżę poprzedzoną nowszą kruchtą. Całość zbudowana jest na planie krzyża greckiego. Osobliwością tego kościoła jest fakt przykrycia prezbiterium świątyni kopułą zakończoną manierystyczną latarnią, wzniesioną około 1630 r. Na rokokowym ołtarzu głównym znajduje się uznany za cudowny obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem pochodzący z XVI w. w kruchcie kościoła znajduje się barokowe epitafia m. in. Jakuba i Barbary Kosteckich z 1634 r. Ambona i chór muzyczny są rokokowe. Na parapecie chóru umieszczono kartusz z herbami *Ogończyk* i *Śreniawa*. Na północnej ścianie prezbiterium zachowane są fragmenty polichromii z XVI w. Naprzeciw wejścia do kościoła wznosi się budynek dawnej plebani z 1660 r. Na jego piętrze, nadbudowanym w 1904 r., znajduje się kaplica Najświętszej Marii Panny Niepokalanego Poczęcia,
- 15) **Zespół klasztorny Norbertanek w Busku – Źródło** obejmujący:
- a) Kościół parafialny jest najstarszą budowlą na buskiej starówce. Pierwotny kościół z XII w. był drewniany Następnie wzniesiono w 1470 r. kościół gotycki, który spłonął w 1590 r. Obecny został wybudowany w latach 1592 - 1621 r. w stylu barokowo - klasycznym z pozostałościami gotyckimi w dolnych partiach murów dawnej nawy, szkarpach i elewacji zachodniej. Nawa i prezbiterium są trójprzęsłowe, nawa jest zamknięta trójbocznie z owalną kruchtą. Od strony południowej kościoła znajduje się kaplica Św. Anny z początku XVII w., obecnie Matki Boskiej Częstochowskiej zbudowana na rzucie kwadratu z kopułą zwieńczoną latarnią. W kaplicy jest epitafium starościny sandomierskiej Anny z Korycińskich Kowalkowskiej oraz manierystyczna tablica fundacyjna, wymieniająca jako jej fundatora Zygmunta Urbańskiego. W ołtarzu głównym świątyni, pochodzącym z 1804 r., znajduje się obraz Matki Boskiej prawdopodobnie autorstwa Franciszka Smuglewicza,
- b) dzwonnica została wzniesiona w XIX w. Obok niej znajduje się figura Najświętszej Marii Panny Niepokalanego Poczęcia pochodząca z 1738 r.,

- c) budynek klasztorny został zbudowany w I poł. XVIII w. przez architekta Kacpra Bażankę dzięki fundacji biskupa krakowskiego Felicjana Szaniawskiego oraz kanonika krakowskiego Dominika Lochmana na rzucie litery L. Skrzydło wschodnie, leżące wzdłuż ul. Staszica w połowie należy do parafii i stanowi tzw. starą część plebani. Skrzydło północne leży wzdłuż ul. Sądowej. Na pocz. XIX w. budynek klasztorny został zaadaptowany przez Feliksa Rzewuskiego na pensjonat dla kuracjuszy,
- 16) *Zespół klasztorny oo. Sercanów (dawniej oo. reformatów) w Kątach Starych* – ufundowany przez Krzysztofa i Zofię Ossolińskich, wybudowany w 1639 r. Ojcowie Reformaci zostali wprowadzeni do klasztoru w 1648 r. W 1672 r. w jego murach pochowano matkę Jana Chryzostoma Paska. Prawdopodobnie sam Pasek spoczął tu w 1701 r. Kościół klasztorny został zniszczony przez Niemców w dniu 7 listopada 1944 r. Po latach go odbudowano. Nie odbudowano dawnego kościoła pod wezwaniem Św. Marii Magdaleny i Franciszka. Zachowały się z niego fragmenty murów przejścia z nawy do kaplicy Św. Anny, pozostałości piwnic i resztki fasady. Obecnie ruiny te służą jako dzwonnica. Obecny kościół powstał po przebudowaniu jednego ze skrzydeł klasztornych. Do wnętrza zespołu prowadzi barokowa brama. Na murze dziedzińca umieszczono epitafium ze zniszczonego kościoła. W 1979 r. klasztor został przekazany księżom Sercanom,
- 17) *Kościół parafialny p. w. Św. Teresy z Avila w Jurkowie* – pierwszą wzmiankę o kościele i parafii zanotował Jan Długosz ok. 1470 r. Pierwotny kościół był drewniany, w II połowie XVI w. został zniszczony przez innowierców. W 1629 r. nowy kościół drewniany zbudował Hermolaus Ligeza, podskarbi królewski. Po pożarze w 1719 r. nowy kościół drewniany zbudowała Helena Morsztynowa z Potockich. Obecny kościół został wzniesiony w 1875 r. przez Stanisława i Marię Jastrzębskich z funduszu zapisanego na ten cel w testamencie przez Amelię Dembińską. Kościół jest murowany neogotycki – konsekrował go w dniu 10 czerwca 1894 r. bp Tomasz Kuliński,
- 18) *Kościół pod wezwaniem Św. Stanisława Biskupa w Balicach* powstał w pałacu zbudowanym w XIX w. W zachodniej części pałacu, przebudowanego w 1923 r. usytuowano prezbiterium (wzbogacone o półkolistą absydę), w części środkowej, w miejsce dawnej sali balowej umieszczono nawę nakrytą płaskim stropem, a w części wschodniej wstawiono wysoką i smukłą, kwadratową u podstawy wieżę. Przy prezbiterium w ryzalitach skrajnych – od północy wykonano przedsionek, a od południa zakrystię, na miejscu dawnej kaplicy. W skrajnych ryzalitach od wschodu, przy wieży, znalazły się: od południa kruchta, od północy klatka schodowa, prowadząca na chór muzyczny. W półkolistym ryzalicie środkowym urządzono kaplicę, nakrywając ją nową kopułą. W latach 1931 i 1933 kościół palił się – odbudowano go w 1935 r. Wyposażenie wnętrza kościoła nie zawiera starszych elementów. Współczesne są polichromie: na suficie nawy *Zaśnięcie, Wniebowzięcie* oraz zawołania litanijne do Matki Boskiej. Ściany zdobi biblijna scena *Powrotu syna marnotrawnego* oraz: *Miłosierny Samarytanin, Uzdrawienie ślepego, Chrystus i Jawnogrzeźnica, Zwiastowanie, Michał Archanioł*. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Św. Stanisława biskupa i kopia obrazu Częstochowskiej Madonny.
2. Do najcenniejszych zabytków **architektury drewnianej** należą drewniane kościoły:
- 1) *Kościół parafialny pod wezwaniem. Św. Idziego Opata w Zborówku* najstarszy z pewnie datowanych w Polsce kościołów. Wzniesiony w 1459 r. w miejscu poprzedniego z 1085 r. fundowanego przez Władysława Hermana. Posiada konstrukcję zrębową, był konsekrowany w 1654 r. po przeprowadzonej odbudowie. W latach 1906 - 1908 dobudowano zachodnią murowaną część nawy. Drewniane prezbiterium to dawny gotycki kościół, do którego w 1909 r. dobudowano murowany korpus nawowy. Wyposażenie wnętrza zawiera niezwykle cenne elementy m. in. późnogotyckie tryptyki, belkę tęczową, zdobioną motywem skręconego sznura z napisem fundacyjnym z 1459 r. podtrzymująca grupę Ukrzyżowania (krucyfiks z II poł. XV w. i późnogotyckie postacie Matki Boskiej Bolesnej i Św. Jana Ewangelisty), późnobarokową ambonę. Świątynia ta,

poza niezwykle cenną substancją architektoniczną poszczycić się może wspianiałym wyposażeniem,

- 2) **Zespół Kościoła cmentarnego pod wezwaniem Św. Leonarda w Busku - Zdroju** wzniesiony w 1699 r., posiada konstrukcję zrębową, szalowanie i gontowy dach dwuspadowy, wspólny dla nawy i prezbiterium. Na dachu wznosi się wieżyczka z sygnaturką. Nawa jest prostokątna, a prezbiterium jest węższe, zamknięte, wieloboczne. Stropy są płaskie, drewniane w nawie z uskokami. Na stropie prezbiterium znajdują się zatarte późnobarokowe malowidła. We wnętrzu świątyni znajduje się belka tęczowa z zachowaną fragmentarycznie polichromia oraz grupą Ukrzyżowania. Ołtarz główny świątyni nosi cechy sztuki późnobarokowej. Przy kościele jest stary cmentarz dziś już nie grzebalny, otoczony murem z XVII w. Za kościelnym prezbiterium, znajduje się grobowiec rodziny Rzewuskich. Obok żeliwny krzyż na grobie żołnierza Insurekcji Kościuszkowskiej. Kamienna kolumna z przełomu XVII i XVIII w. opleciona jest wicią roślinną. Jest też kilka nagrobków z I połowy XIX w. Na terenie cmentarza pozostał stary drzewostan,
  - 3) **Kościół pod wezwaniem Św. Stanisława biskupa w Chotelku Zielonym** z 1527 r. - jedynym na Kielecczyźnie obiekt XVI-wiecznego drewnianego budownictwa sakralnego. Został wzniesiony na planie prostokąta, bez wyodrębnionej zakrystii i prezbiterium, z zaznaczoną od wschodu trójboczną absydą. W środkowej części kalenicy mieści się ażurowa, kryta miedzianą blachą wieżyczka z sygnaturką. Kruchta przylegająca od południa, dobudowana została w późniejszym okresie, już po wybudowaniu samego kościoła. Wewnątrz kościółka zachowały się niektóre elementy z jego pierwotnego wystroju. W środku znajduje się kamienna gotycka kropielnica i późnorenesansowa ambona. Na szczególną uwagę zasługuje strop belkowy z zachowaną renesansową polichromią z XVI w. w kształcie kasetonów z rozetami. Badania sugerują, iż może on pochodzić z innej, starszej świątyni. Na ścianach znajdują się niewyraźne ślady dawnych malarskich dekoracji i słabo widoczne krzyże konsekracyjne. Ołtarz jest z II połowy XVII w. Na zasuwie ołtarza jest obraz przedstawiający Ukrzyżowanie z Matką Boską, Św. Janem i klęczącą fundatorką kościoła, w stroju zakonnym, z herbem *Siekierz* i datą 1624 r. Kiedyś w kościółku można było też oglądać najcenniejszy element jego starego wyposażenia - zachowany w dwóch elementach późnogotycki, drewniany tryptyk Męki Pańskiej z początku XVI w. Zachowana jego część centralna przedstawia Matkę Boską z Dzieciątkiem i Św. Stanisława - brakuje niestety jednej z desek - a wraz nią namalowanej nań postaci. Lewe, zachowane skrzydło tryptyku, na awersie przedstawia *Zmartwychwstanie i Wniebowstąpienie*, na rewersie - *Ukrzyżowanie i Oplakiwanie*. Po przykościelnym cmentarzu pozostała jedyna pamiątka - eksponowana w kruchcie płyta nagrobna Anny z Gostyńskich Gniewoszowej z 1630 r.
3. Do obiektów **architektury rezydencjonalno - obronnej** (zamki, pałace, dwory) należą:
- 1) **pałac w Zborowie** (XVI/XIX w.) - pałac został gruntownie przebudowany w 1803 r. w stylu klasycystycznym. Pozostałości pierwotnego dworu zachowały się w przyziemiu i częściowo na parterze. Ogrodzenie wraz z bramą wjazdową pochodzi z XIX w. W skład zespołu wchodzi także gorzelnia z XVIII w., spichlerz z XVIII w. oraz park z XIX w. Aktualnie w obiektach tych mieści się Dom Pomocy Społecznej,
  - 2) **dwór w Gnojnie** (XVI-XIX w.) - renesansowy dwór murowany obronny (siedziba Domu Pomocy Społecznej). Dwór wzniesiono w czworobok wokół małego, prostokątnego dziedzińca z jednym traktem pomieszczeń w każdym skrzydle. W I połowie XVII w. dobudowany został następny trakt pomieszczeń od wschodu, natomiast w XVII w. rozbudowano pałac w kierunku południowym o zespół pomieszczeń mieszkalnych. Dopiero w I połowie XIX w. nadano mu obecny wygląd przez wykonanie klasycystycznej południowej fasady. Pałac otoczony jest murem kamiennym z XVI w. Wokół dworu znajduje się XIX - wieczny park krajobrazowy założony na relikтах pierwotnego ogrodu z XVI/XVII w.,

- 3) *dwór w Szańcu* ufundowany w latach 1580 - 1609 przez rodzinę Padniewskich. Jest zbudowany w stylu renesansowym z wykorzystaniem elementów wcześniejszej budowli gotyckiej. Ok. 1815 r. opustoszał. W chwili obecnej jest własnością prywatną,
  - 4) *dwór w Widuchowie* późnorenesansowy zbudowany w 1620 r. przez ówczesnego właściciela majątku Mikołaja Krupko. W XVIII w. dwór wraz majątkiem nabył biskup krakowski konstanty Szaniawski, który w 1725 r. przeznaczył go na uposażenie Seminarium kieleckiego. Po Powstaniu Styczniowym władze carskie skonfiskowały majątek za działalność wywrotową. Dobra wraz z pałacem nabył gruziński książę Dawid Wachwawidze. W 1937 r. stał się własnością oficera Wojska Polskiego. Dwór zbudowany na planie kwadratu jest otoczony pozostałościami ogrodu krajobrazowego. Jest to budowla jednopiętrowa, posiadająca niezwykle harmonijną elewację frontową, której głównym elementem jest pięcioarkadowe podcienia oparte na jońskich kolumnach. Nad wejściem umieszczona jest tablica fundacyjna z datą powstania budowli 1620 r.,
  - 5) *zespół dworski w Radzanowie* z końca XVIII w. z łamanym polskim dachem gontowym, wejście o podwórza tworzy ryzalit z attyką (herby *Prus, Słońce*). Wokół dworu rozciąga się park krajobrazowy z lipowymi alejami,
  - 6) *zamek królewski w Stopnicy* wzniesiony ok. 1350 r., zniszczony w czasie potopu szwedzkiego, został w 1661 r. odbudowany w stylu włoskim, przez Jana Klemensa Branickiego starostę stopnickiego i marszałka koronnego. Ponownie odnowiony i przebudowany na pałac w 1783 r. Po kolejnych przebudowach, zamek całkowicie zatracił swój pierwotny charakter,
  - 7) *zespół pałacowy w Słupi* obecnie Dom Pomocy Społecznej Albertynek obejmuje: pałac, murowany z 1925 r., park z XIX w., przekomponowany na początku XX w.,
  - 8) *dwór murowany w Smogorzowie z XIX w.* (obecnie Szkoła Podstawowa) oraz park dworski z II połowy XIX w.,
  - 9) *zespół dworski w Kwasowie z XIX w.* (własność prywatna) obejmuje obiekty murowane: dwór, rządówkę, czworak (przebudowany ok. 1975 r.), 2 obory, spichlerz, budynek gospodarczy, kuźnię oraz pozostałości parku,
  - 10) *pozostałości zespołu dworskiego w Wójczy z XIX w.* (własność prywatna) obejmuje murowane: oborę, stajnię, spichlerz, budynek gospodarczy oraz pozostałości parku, a także oficynę stanowiącą własność Gminy Pacanów,
  - 11) *zespół Dworski w Zborówku z XIX w.* (własność prywatna) obejmuje dwór oraz park,
  - 12) *dwór z XIX w. w Kikowie,*
  - 13) *pozostałości dworu oraz zabudowań gospodarczych w Czarkowach z XVIII/XIX w.,* wraz z parkiem podworskim,
  - 14) *pozostałości parku dworskiego w Jastrzębcu,*
  - 15) *park podworski w Topoli,*
  - 16) *pozostałości parku dworskiego w Nieciesławicach,*
  - 17) *dwór z 1930 r.* obecnie siedziba Urzędu Gminy w Tuczępach.
4. **Zabytki okresu reformacji - zbór ariański w Pęczelicach** zbudowany w latach 1570 - 84, przebudowany w XX w., zawiera ślady sklepień kolebkowych, fragment późnorenesansowego obramowania okiennego oraz figury: Chrystusa Frasobliwego z XIX w., Św. Floriana z płaskorzeźbami świętych z 1910 r.
  5. Obiekty o charakterze uzdrowiskowym:
    - 1) *zespół szpitalny Św. Mikołaja w Busku - Zdroju* obejmuje pawilony: północny, wschodni, południowy i zachodni. Wybudowany w 1837 r. w/g projektu inż. Jakuba Gaya jako szpital. Budynek powstał dzięki darowi cara Mikołaja I (15 tysięcy złotych polskich) oraz składek od okolicznych mieszkańców i gości kąpielowych. Szpitalowi nadano imię Św. Mikołaja. Budynek posiadał cechy klasyczne, dziś już zatarte w wyniku przebudów,
    - 2) *zespół budynków zakładu zdrojowego w Busku - Zdroju* obejmujący sanatorium *Marconi* oranżerię z mieszkaniem ogrodnika (obecnie kawiarnia Parkowa) i park zdrojowy,

- a) *łazienki (sanatorium „Marconi”)* późnoklasycystycznych gmach z 1836 r. projektu włoskiego architekta Henryka Marconiego. Wzorowany na starorzemskich obiektach użyteczności publicznej wybudowany na planie litery T, złożony z wysokiego korpusu głównego i dwóch parterowych skrzydeł bocznych, tworzących wraz z ryzalitowo wysuniętym czołem korpusu elewację czołową od północy. Przy narożnikach skrzydeł bocznych kolumnadowych, wybudowano dwie oficyny piętrowe, początkowo służące jako pawilony mieszkalne. Ryzolit frontowy ma otwarty portyk arkadowy, wsparty na kolumnach w stylu korynckim. W pierwszej sali, pijalni wód mineralnych, znajdują się kolumny z głowicami korynckimi tworząc jak gdyby bramy w czterech kierunkach z dekoracyjną galeryjką. Przy wejściu do sali koncertowej stoją posągi gipsowe Orfeusza i Eurydyki. W sali koncertowej, po obu stronach ścian pomiędzy lustrami, na kolumnach umieszczone są popiersia bogów rzymskich, lekarzy i filozofów greckich. Na głowicach kolumn dawny symbol uzdrowiska – delfiny,
- b) *oranżeria z mieszkaniem ogrodnika* znajduje się w północno - zachodniej części parku zdrojowego w narożniku ul. Waryńskiego i al. Mickiewicza biegnącej wzdłuż Maskalisu. Została wybudowana około 1835 r. według projektu Henryka Marconiego, a pierwszym mieszkańcem tego domu był Ignacy Hanusz znany ogrodnik krakowski. Budowla jest murowana, parterowa, na planie prostokąta, kryta dwuspadowo. Od południa jest ryzalit z wielkim oknem. Od północy jest część mieszkalna z sienią i dwoma pomieszczeniami. Od północnego zachodu budynek gospodarczy wzniesiony przed 1836 r. Przy domu ogrodnika w części południowej wybudowana była właściwa oranżeria: i szklana budowla, wysoka na około 6 metrów stykająca się z południową częścią domu i mająca tam jedno z wejść,
- c) *park zdrojowy* zaprojektowany w 1836 r. przez Ignacego Hanusza, krajobrazowy o cechach romantyczno - klasycystycznych. Rozciągający się na północ od łazienek, wzdłuż alei wiodącej do miasta ze śladami kolistego założenia na wzgórzu w części północno - wschodniej. Przed Łazienkami jest część parku o układzie geometrycznym,
- 3) *zespół uzdrowiska w Solcu - Zdroju* obejmuje obiekty murowane z lat 1923 – 1925, projektowane przez Romualda Daniewskiego. Do kompleksu należą Zakład Przyrodoleczniczy z lat 1922 – 1926 (arch. Jan Heurich mł. i Romuald Daniewski), Pawilon parkowy, z ok. 1910 r. (arch. Jan Heurich mł.) oraz park zdrojowy z przełomu XIX – XX w.,
- 4) *sanatorium Jasna w Solcu - Zdroju* – obiekt murowany z ok. 1910 r.,
- 5) *sanatorium Świt w Solcu - Zdroju* – obiekt murowany z ok. 1918 r. (za M. Jurecki „Ponidzie”), rozbudowany ok. 1950 r.,
- 6) *willa Bristol w Busku - Zdroju* wybudowana w końcu XIX w., a od 1905 r. stanowiła własność żydowskiej rodziny Cukiermanów i była wykorzystywana jako hotel już od początku XX w. W XX-leciu międzywojennym wynajmowali go Ministerstwu Spraw Wojskowych. Jest to narożny budynek z charakterystyczną kopułą zakończoną iglicą,
- 7) *willa Bagatela Mała w Busku - Zdroju* to mały parterowy drewniany domek zbudowany w II poł. XIX w., którego właścicielem był Józef Tomasiewicz, dawny radny i jeden z założycieli buskiej Ochotniczej Straży Pożarnej. Do dziś zachowały się ażurowe kratownice i inne ozdoby willi. Obecnie jest to jedyna, drewniana willa na starówce zdrojowej,
- 8) *willa Obłęgorek w Busku - Zdroju* jest to duży dwupiętrowy obiekt, który od frontu posiada loggie podzielone tokańską kolumną i dwoma filarami. Po bokach elewacji frontowej są ryzality zakończone trójkątnymi naczółkami z tympanonami, a ich wewnętrzne gzymsy są bogato zdobione kroksztynami akantowymi. Na szczytach ryzalitów znajdują się pinakle, czyli kamienne sterczyny z kwiatonem. Na lewym pinaklu jest wyryty napis *Budowali Feliks i Maria Honowscy*, natomiast na prawym jest wyryta data 1903 r. Nad loggiami znajduje się wieżyczka z dużym półkolistym oknem skierowanym na park zdrojowy. Wieżyczka jest sklepiona kwadratowym balkonem z balustradą żeliwną z motywami secesyjnymi. Takie same balustrady posiadają cztery

- balkony oraz loggie. Z południowej strony budynku jest klatka schodowa stwarzająca wrażenie, jakby była pionową przybudówką do budynku głównego,
- 9) *willa Zielona w Busku - Zdroju* przy rozwidleniu ul. 1 Maja i ul. Rzewuskiego stał drewniany dom z końca XIX w., który przetrwał do 1989 r. i nosił nazwę willa *Zielona*. Stan techniczny tego obiektu był bardzo zły i zgodnie z decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków został w 1989 r. rozebrany. Dzięki dyrekcji Uzdrowiska Busko, obiekt ten został odbudowany. Powstał budynek murowany, ale zachowano dawny styl, a część elewacji zewnętrznej została ozdobiona drewnem i pomalowana na kolor zielony. Obecny budynek przypomina wiernie willę *Zieloną* z lat jej świetności,
  - 10) *willa Dersław w Busku - Zdroju* zbudowana w latach 1911 - 1915 przez lekarza uzdrowiskowego, Rosjanina Wasyla Jakobsa. W 1915 r. w willi miał swoją kwaterę gen. Stanisław Szeptycki. Willa przypomina niewielki zameczek, otoczony suchą fosą, do którego możliwe jest dojście po dość wysokim kamiennym moście. Nad wejściem, na balkonie stoi postać rycerza z halabardą, który według pomysłodawcy, kolejnego właściciela pensjonatu, Leona Sulmierskiego miał przedstawiać rycerza Dzierżka (Dersława),
  - 18) *zespół willi Prus w Solcu - Zdroju* - obiekt murowany z ok. 1920 r. oraz budynek gospodarczy murowany z ok. 1920 r.,
  - 19) *willa Irena w Solcu - Zdroju* obiekt murowany z ok. 1919 r.

6. Zabytki kultury judaistycznej:

- 1) *Synagoga w Nowym Korczynie* została zbudowana w stylu klasycystycznym w końcu XVIII w. Jako materiał budowlany posłużyły cegły i kamienie po rozebranych zamku królewskim w Nowym Korczynie. W 1895 r. została częściowo przebudowana. Wówczas dobudowano przedsionek z kolumnadą oraz wzniesiono pozorne sklepienie pokryte malowidłami o motywach zwierzęcych i hebrajskimi inskrypcjami w głównej sali modlitewnej i babinie. W czasie II Wojny Światowej synagoga została doszczętnie zdemolowana. Obecnie pozostaje w stanie ruiny i grozi zawaleniem. Synagogę wzniesiono na planie prostokąta. Wewnątrz, we wschodniej części znajduje się obszerna, prostokątna główna sala modlitewna, do której prowadzi dwudzielny przedsionek. Nad nim na piętrze znajduje się otwarty na salę główną babiniec. Posiada frontowy klasycyzujący ośmiokolumnowy portyk na wysokim cokole, kryjący dwa symetryczne biegi schodów, które prowadzą na babiniec. Fasadę pierwotnie zdobiły symbole 12 plemion Izraela i znaki zodiaku. Do sali dla kobiet prowadzą trzy łukowato zakończone drzwi, oddzielone od siebie dwoma pilastrami. Wieńczą je tympanony, w środku których znajduje się kwiat. Główna sala modlitewna przykryta jest drewnianym sklepieniem zwierciadlanym z resztkami polichromii z końca XIX w. Na ścianie wschodniej zachowała się klasycystyczna oprawa Aron ha - kodesz. Jego wnękę ujmują dwie doryckie kolumny oraz wieńczą tablice Dekalogu oraz korona podtrzymywana przez parę lwów. Nad arką znajduje się obecnie murowany okulus. Na ścianach zachowały się pozostałości kolorowej polichromii. Na elewacjach znajdują się półokrągłe okna, które dawniej oświetlały obszerne wnętrze sali głównej,
- 2) *Synagoga w Busku - Zdroju* została wybudowana w 1927 r. Jest to budowla murowana, piętrowa zbudowana na planie prostokąta, elewacja frontowa wejściowa od ul. Partyzantów jest wyłożona białym wapieniem pińczowskim i posiada ciekawe dekoracyjne i architektoniczne elementy. Wnętrze synagogi stanowiły kwadratowa hala, na 9 filarach umieszczona była galeria. Na emporę (babiniec) prowadziły szerokie schody z oddzielnym wejściem w południowej części budynku. Obok empory znajdowały się także pomieszczenia dla rabina. We wschodniej części hali głównej, nie nakrytej galeriami była wysoka sala główna. Na jej wschodniej ścianie, oświetlonej pięcioma oknami, był ołtarz na rodąły. Po opuszczeniu Buska przez Żydów budynek synagogi hitlerowcy zamienili na magazyn. Obecnie budynek jest wykorzystany jako lokal handlowy,
- 3) *cmentarz żydowski w Stopnicy*.

7. **Zabytki o produkcyjnym przeznaczeniu:**

- 1) *młyn wodny* drewniany w Skotnikach Małych z 1929 r.,
  - 2) *młyn wodny* w Skotnikach Małych,
  - 3) *młyn wodny w Stopnicy* z 1911 r.,
  - 4) *młyn motorowy w Słupi*, murowany z początku XX w.,
  - 5) *młyn motorowy w Pacanowie*, murowany z ok. 1920 r.,
  - 6) *młyn w Młynach* przy trasie Busko - Kielce z II poł. XIX w. z zachowanym kołem wodnym,
  - 7) *młyn w Młynach* z 1913 r. murowany z drewnianym dachem,
  - 8) *młyn w Młynach* z 1914 r. w przysiółku *Psia Górka*,
  - 9) *młyn w Młynach* z 1913 r. w przysiółku *Schodnia* z zabytkowymi maszynami i żarnami,
  - 10) *zespół Cegielni w Słupi* obejmujący: budynek produkcyjny drewniano - murowany z ok. 1910 r. oraz drewniany budynek administracyjny z ok. 1910 r.,
  - 11) *murowana z kamienia studnia w Kikowie* z początku XX w.,
  - 12) *murowany spichlerz z końca XIX w.* w zespole dworskim w Kwasowie,
  - 13) *murowana kuźnia z początku XX w.* w zespole dworskim w Kwasowie,
  - 14) *murowany spichlerz z końca XIX w.* w zespole dworskim w Wójczy.
8. Do szczególnie interesujących **zabytkowych układów urbanistycznych** należą:
- 1) Busko - Zdrój (1287 r.),
  - 2) Nowy Korczyn (1257 r.),
  - 3) Stopnica (1362 r.),
  - 4) Wiślica (XIII w.).
9. **Zabytkowe cmentarze katolickie:**
- 1) cmentarz parafialny w Świnarach obejmujący zespół zabytkowych nagrobków z XIX - XX w. oraz murowaną kaplicę z 1884 r.,
  - 2) cmentarz parafialny z I połowy XIX w. w Stopnicy,
  - 3) brama i kaplica na starym cmentarzu rzymsko - katolickim w Stopnicy,
  - 4) cmentarz parafialny w Kargowie,
  - 5) cmentarz parafialny w Solcu - Zdroju z I połowy XIX w. obejmujący zespół zabytkowych nagrobków i drzewostan,
  - 6) kaplica cmentarna na cmentarzu parafialnym w Szańcu,
  - 7) cmentarz wojenny w Czarkowach,
  - 8) cmentarz parafialny w Ostrowcach,
  - 9) cmentarz wojenny w Uciskowie,
  - 10) cmentarz parafialny w Starym Korczynie,
  - 11) cmentarz parafialny w Piasku Wielkim,
  - 12) cmentarz parafialny w Nowym Korczynie,
  - 13) cmentarz parafialny stary, tzw. *ruski* w Nowym Korczynie,
  - 14) cmentarz parafialny w Pacanowie,
  - 15) cmentarz parafialny w Zborówku.

10. **Grodziska, osady:**

- 1) Wiślica - miasto - osada,
- 2) grodzisko średniowieczne ze śladami murów obronnych z XI - XII w. w Wiślicy położone jest pośród łąk, ok. 600 m na południowy wschód od centrum i zarysem przypomina owalny trójkąt. Prace archeologiczne prowadzone tu w latach 1949 - 1960 wykazały istnienie pierwszego grodu już w XI w. Był to mały gródek, otoczony wałem o konstrukcji rusztowej o wys. 4 m. Jego zadaniem było strzec osady i kontrolowania szlaku handlowo - komunikacyjnego. Gród padł ofiarą pożaru. Kolejny gród powstał tu na przełomie XII i XIII w. i obejmował swym zasięgiem całą wyspę. Otoczony był kamiennym murem o dł. 440 m. Prace badawcze odsłoniły tu plan zabudowy domów i ulic, zbiornik wodny i studnię wykutą w skale. Gród ten podczas najazdu tatarskiego w 1241 r. został

- opuszczony i spalony. W zachodniej części grodziska znajduje się wypiętrzona na wysokość 5 m gipsowa skała uznana prawnie za chroniony pomnik przyrody nieożywionej,
- d) *grodzisko (wał) w Mikułowicach* – średniowieczna budowla obronna w północnej części wsi przy trasie Busko – Kielce,
  - e) *Grodzisko wczesnośredniowieczne w Skotnikach Małych* z VIII – XI w. odkryte w latach 1962 – 1963. Są to potrójne wały otaczające dawny gród, prawdopodobnie był to tzw. gród refugialny, czyli wykorzystywany w warunkach zagrożenia.
11. **Rezerваты archeologiczne - architektoniczne - rezerwat Regia** z relikdami romańskiej zabudowy palatyno – sakralnej oraz na obrzeżu gotyckimi murami miejskimi. W najwyższej partii Wiślicy (zwanej Regią) odkryto ślady najstarszego osadnictwa z II połowy IX w. Odsłonięto tu resztki grodu z fragmentami palisady i fosy. Gród miał kształt nieregularnego owalu. Za czasów panowania Kazimierza Sprawiedliwego, który po śmierci Henryka Sandomierskiego otrzymał Księstwo Wiślickie istniejące w latach 1166 – 1173 powstał tu zespół rezydencjonalny palatium z kolumnadą oraz rotundy z konchami (wnęki w grubości murów). W tym czasie książę odbudował Wiślicę i uczynił ją centrum życia artystycznego na skalę ogólnopolską. Żona księcia Helena, nadała rezydencji książęcej rangę wybitnego ośrodka kultury romańskiej.
12. **Obiekty użytkowe:**
- 1) *Dom, ul. Bohaterów Warszawy 4 w Busku – Zdroju* - z I połowy XIX w. murowany, z fąjką nad wejściem w środku głównej elewacji, rozdzielonej rustykowanymi pilastrami,
  - 2) *Dom, ul. Bohaterów Warszawy 6 w Busku – Zdroju* - z I połowy XIX w. murowany, elewacja i wnętrze są przebudowane. Dom nazywany jest Dworem Rzewuskiego bowiem został wybudowany przez tę rodzinę,
  - 3) *Dom, pl. Zwycięstwa 10 w Busku – Zdroju* piętrowy narożny z wieżyczką, budynek po byłej poczcie z początków XX w.,
  - 4) *Dom, pl. Zwycięstwa 27 w Busku – Zdroju*, murowany z I połowy XIX w. Wejście we wnęce flankowej z dwiema kolumnami tokańskimi i dwoma pilastrami. Na narożach płaskie wnęki z tokańskimi pilastrami. Do 1980 r. w tym budynku mieściła się apteka. W 1992 r. budynek ten został wiernie zrekonstruowany,
  - 5) *Zabudowa, ul. 1 Maja w Busku – Zdroju* - zabytkowe wille zdrojowe z XIX w.,
  - 6) *Dom, ul. Rynek 25 w Nowym Korczyniu* - zwany *Domem Długosza* - budynek z zachowanymi w przyziemiu i piwnicy sklepieniami kolebkowymi. Mieszkał tu i pobierał nauki Jan Długosz. Kamienica - dawna Akademia z XVI w. - była siedzibą szkoły, a w XVII w. kolonii akademickiej Uniwersytetu Jagiellońskiego,
  - 7) *Kamienica Różańcowa Bractwa Różańcowego, ul. Rynek 34 w Wiślicy* z XVII – XVIII w. W 1677 r. ks. Jan Rudnicki kanonik i promotor różańcowy zapisał kamienicę Bractwu. Kamienica posiada sień przejazdową i obszerną piwnicę,
  - 8) **Domy sprzed II Wojny Światowej: Stopnica:** ul. Dr Piotrowskiego 8, ul. Kościuszki 39, Smogorzów nr 93, 107, 110, Bosowice nr 33 i 46, Fałęcin Stary nr 38, Kłępie Dolne nr 34, Konary nr 7 i 14, Kąty Stare nr 29, Mietel nr 53, Skrobaczów nr: 30, 61 i 70, Strzałków nr 9 (za Programem opieki nad Zabytkami dla gminy Stopnica na lata 2005 – 2008),
  - 9) **domy drewniane z początku XX w. w** (za pismem znak:ROŚ.7060/16/08 z 18 czerwca 2008 r. w sprawie wykazu obiektów ujętych w projekcie programu opieki nad zabytkami dla gminy Pacanów):
    - a) Pacanowie nr: 14, 29,
    - b) Biechowie nr 116, nr 42 i 43,
    - c) Biskupicach nr 4,
    - d) Karsach Małych nr 31 i 54,
    - e) Kwasowie nr 16,
    - f) Ratajach Słupskich nr 147 i 152,
    - g) Słupi nr 69,
    - h) Trzebicy nr 59 i 81,
    - i) Woli Biechowskiej nr 13,
    - j) Wójczech nr 2,
    - k) Zborówku nr 13, 15
  - 10) **domy murowane z początku XX w. w Pacanowie** nr 1, 2, 5, 7/9, 15, 40,
  - 11) **drewniany dom z końca XIX w. w Skorzowie.**

13. **Jędrzejowska Kolej Dojazdowa** zwana **Ciuchcią Express Ponidzie** - powstała w czasie I Wojny Światowej, jej część jest zlokalizowana na terenie Powiatu Buskiego:
- 1) budynek stacyjny Jędrzejowskiej Kolei Dojazdowej w Konieczymostach zbudowany po 1918 r.,
  - 2) odcinek linii kolei wąskotorowej w obrębie Gminy Wiślica ze wszystkimi torami, rozjazdami, przepustami.
14. **Kurhany:**
- 1) *Kurhan - kopiec pradziejowy* - zabytek archeologiczny w Kikowie,
  - 2) *Wielki Kurhan w Żernikach Górnych* - mogiła z okresu kultury trzcinieckiej sprzed 3,5 tys. lat (neolit/epoka brązu - 1450 - 1200 lat p.n.e.). Kurhan ma 3,6 m wysokości, 35 m średnicy u podstawy.

7.2. STAN UTRZYMANIA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

Na terenie Powiatu Buskiego w najlepszym stanie zachowania znajdują się zabytki **architektury sakralnej**, głównie poprzez stały i jednolity sposób użytkowania, a także dzięki właściwej ochronie konserwatorskiej i funduszom płynącym ze strony wiernych, Państwa i samorządów. W dobrym stanie zachowania są też zazwyczaj obiekty **użyteczności publicznej** np. dwór w Gnojnie i pałac w Zborowie będące siedzibami Domów Pomocy Społecznej, synagoga w Busku - Zdroju, a także obiekty uzdrowiskowe. W znacznie gorszym stanie znajdują się zabytkowe budynki takie jak np. synagoga w Nowym Korczynie, zespoły dworsko - parkowe, które wykorzystywano przez długi czas niezgodnie z ich pierwotną funkcją np. dwór w Szańcu czy zamek w Stopnicy. Zły stan techniczny wykazują też zabytki o przeznaczeniu przemysłowym (np. młyny wodne), które stały się nieprzydatne w swoich pierwotnych funkcjach, niezagospodarowane ulegają postępującej autodestrukcji.

Największym zagrożeniem dla zachowania zabytków jest niski stan świadomości społecznej oraz brak środków finansowych na renowację zabytków.

7.3. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTURY W POWIECIE BUSKIM - ZABYTKI RUCHOME

Muzea to instytucje kultury gromadzące, rejestrujące, konserwujące, przechowujące i udostępniające publiczności w formie wystaw ruchome dobra i wytwory kultury w zakresie sztuki, wiedzy i przyrody. Prowadzą też działalność naukową, oświatową i popularyzatorską. Instytucją muzealną prowadzoną przez Gminę Busko - Zdrój jest Muzeum Ziemi Buskiej w Busku - Zdroju. W Gminie Wiślica funkcjonuje natomiast Muzeum Regionalne w Domu Długosza.

Największa ilość zabytków ruchomych zlokalizowanych jest w zabytkowych obiektach sakralnych. Zewidencjonowano ponad 350 zabytków ruchomych stanowiących własność poszczególnych parafii:

1) 38 świeczników,	16) 6 pacyfikałów,	31) 2 dzwony,
2) 33 obrazy,	17) 6 płaskorzeźb,	32) 2 szafy,
3) 31 ornatów,	18) 5 tabernakulum,	33) 2 ampułki,
4) 31 rzeźb,	19) 5 portali,	34) 2 żyrandole,
5) 28 krucyfiksów,	20) 5 relikwiarzy,	35) 1 misa chrzcielna,
6) 27 kielichów mszalnych,	21) 4 dalmatyki,	36) 1 dekoracja malarska stropu,
7) 24 ołtarze,	22) 4 tablice pamięci,	37) 1 zwornik,
8) 14 stacji Męki Pańskiej,	23) 4 epitafia,	38) 1 chór muzyczny,
9) 12 monstrancji,	24) 4 polichromie,	39) 1 sztukateria,
10) 8 puszek na komunikanty,	25) 3 feretrony,	40) 1 organy,
11) 8 kropielnic,	26) 3 tablice erekcyjne,	41) 1 paschał,
12) 7 chrzcielnic,	27) 2 posadzki,	42) 1 krzesło,
13) 6 konfesjonałów,	28) 2 drzwi,	43) 1 łódka na kadzidło.
14) 6 ambon,	29) 2 płyty nagrobne,	
15) 6 tablic nagrobnych,	30) 2 kapy,	

7.4. ZASOBY ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne lokalizowane są przede wszystkim na podstawie informacji dostarczanych przez planowe badania terenowe, realizowane w ramach programu Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Prace te polegają na systematycznej prospekcji terenowej, połączonej z weryfikacją powierzchniową stanowisk i obiektów znanych już wcześniej. Ich rezultaty pozwalają na rozpoznanie intensywności osadnictwa w różnych rejonach, w kolejnych epokach i okresach pradziejów, średniowiecza i nowożytności, są też wykorzystywane w bieżących działaniach konserwatorskich.

Wśród tych stanowisk znajdują się obiekty unikatowe w skali regionu umiejscowione na terenie Powiatu Buskiego: grodziska (w Wiślicy, Skotnikach Małych i Mikułowicach) oraz kurhany (w Żernikach Górnych i w Kikowie).

7.5. MIEJSCA PAMIĘCI

Na terenie Powiatu Buskiego miały miejsca ważne wydarzenia historyczne, które zostały upamiętnione pomnikami, kopcami czy mogiłami. Zlokalizowano 45 takich miejsc poświęconych głównie Powstańcom z 1863 r., żołnierzom Wojska Polskiego i Armii Krajowej (z czasów I i II Wojny Światowej), ofiarom terroru oraz osobom zasłużonym dla Ziemi Powiatu Buskiego.

7.6. PRZYRODNICZE WALORY KULTUROWE

Ochronę wartości kulturowych uwzględnia ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody*. Na terenie Powiatu Buskiego występują formy ochrony przyrody, uwzględniające ochronę wartości kulturowych, są to: rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne i użytki ekologiczne.

Obiektem uznanym za rezerwat przyrody są tereny obejmujące zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, zwierząt i grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi. Na terenie Powiatu Buskiego wstępuje 5 rezerwatów przyrody: słonoroślowy *Owczary* oraz stepowe: *Góry Wschodnie*, *Prześlin*, *Skorocice* i *Skotniki Górne*.

Parki krajobrazowe to obszary o ściśle określonych granicach, o powierzchni od kilku do kilkudziesięciu tysięcy hektarów. W ich granicach znajdują się tereny o cennym i mało przekształconym krajobrazie oraz o dużej wartości przyrodniczej, dorównującej w niektórych wypadkach walorom parków narodowych. Parki krajobrazowe chronią wiele cennych ekosystemów oraz ostoi i stanowisk rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Obok obszarów o krajobrazie zbliżonym do naturalnego parki obejmują również krajobrazy kulturowe ukształtowane przez kilkunastowieczną tradycję. Do cennych walorów kulturowych parków krajobrazowych należą zabytki architektury i budownictwa wiejskiego, tradycyjne układy osadnicze i typy zabudowy oraz regionalne formy użytkowania ziemi i innej działalności gospodarczej. Na terenie Powiatu Buskiego zlokalizowane są dwa parki krajobrazowe: Szaniecki i Nadnidziański.

Obszar chronionego krajobrazu obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych. Na terenie Powiatu Buskiego zlokalizowane są cztery obszary chronionego krajobrazu: Chmielnicko - Szydłowski, Nadnidziański, Solecko - Pacanowski oraz Szaniecki.

Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody ożywionej i nieożywionej lub ich skupienia o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wy-

wierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie. Do pomników przyrody ożywionej należą: pojedyncze krzewy, drzewa i grupy drzew odznaczające się sędziwym wiekiem, wielkością, niezwykłymi kształtami lub innymi cechami, a także zabytkowe aleje drzew. Natomiast do pomników przyrody nieożywionej należą: największe głazy narzutowe, tzw. eratyki oraz interesujące formy powierzchni ziemi np.: źródła, wodospady, jary, skałki, wywierzyska, przełomy rzeczne, jaskinie, odkrywki itp. Na terenie Powiatu Buskiego zlokalizowanych jest 21 pomników przyrody, z czego:

1) 4 dęby szypułkowe,	5) 9 odsłoneń geologicznych,	9) 1 zespół źródeł szczeli-
2) 1 modrzew europejski,	6) 1 głaz narzutowy,	nowych,
3) 1 sosna pospolita,	7) 1 jaskinia gipsowa,	10) 1 źródło.
4) 1 topola biała (szara),	8) 1 zespół jaskiń krasowych,	

Stanowiska dokumentacyjne są to niewyodrębniające się na powierzchni lub możliwe do wyodrębnienia, ważne pod względem naukowym i dydaktycznym, miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych, jaskinie lub schroniska podskalne wraz z namuliskami oraz fragmenty eksploatowanych lub nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych. Stanowiskami dokumentacyjnymi mogą być także miejsca występowania kopalnych szczątków roślin lub zwierząt. Na terenie Powiatu Buskiego zlokalizowane są 2 stanowiska dokumentacyjne: odsłonięcia geologiczne: *Zajęcza Góra* w Skotnikach Małych i łom skalny w Młynach.

Użytki ekologiczne to pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej - naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania. Na terenie Powiatu Buskiego zlokalizowanych jest 6 użytków ekologicznych: w Gminie Wiślica: *Górki I*, *Górki II* i łąka *Stone źródło* w Szczerbakowie, w Gminie Solec - Zdrój łąka śródleśna z roślinnością błotną i *Wąwóz Kikowski* oraz w Gminie Busko - Zdrój skaliste wzgórze *Ostra Góra* w Skotnikach Małych.

7.7. ZABYTKI O ISTOTNYM ZNACZENIU DLA POWIATU BUSKIEGO

Do szczególnie cennych zabytków nieruchomych posiadających wysoką wartość historyczną i artystyczną dla społeczności Powiatu Buskiego należy zaliczyć:

1. zabytki architektury sakralnej:

- 1) Bazylika Wiślicka z XIV w. gotycka z romańskimi pozostałościami,
- 2) Dzwonnica w Wiślicy z lat 1460 - 1470,
- 3) Kościół Św. Stanisława w Nowym Korczynie gotycki z 1257 r.,
- 4) Kościół Św. Marcina z Tours w Pacanowie z XIII w., z fragmentami murów kościoła wczesnogotyckiego i z późnorenesansowymi kaplicami,
- 5) Kościół p.w. Św. Bartłomieja w Chotlu Czerwonym - w stylu gotyckim z ok. 1450 r.,
- 6) Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Szańcu gotycki z XV w.,
- 7) Kościół p.w. Św. Marii Magdaleny w Dobrowodzie późnogotycki z XIV w.,
- 8) Kościół p.w. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Piasku Wielkim z ok. 1340 r. przebudowany w stylu neogotyckim,
- 9) Kościół p.w. Św. Mikołaja w Starym Korczynie z XIV w. gotycko przebudowany w stylu neogotycki,
- 10) Kościół p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Stopnicy, gotycki kościół farny z 1362 r.,
- 11) Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Strożyskach - z 1378 r.,
- 12) Zespół Kościoła parafialnego p.w. Św. Jana Chrzciciela w Gnojnie z 1470 r. przebudowany w stylu barokowym,
- 13) Kościół filialny pod wezwaniem. Św. Wawrzyńca w Gorysławicach z 1535 r.,
- 14) Kościół Św. Trójcy w Nowym Korczynie - gotycko - renesansowy z XVI w.,
- 15) Kościół p.w. Św. Jakuba Apostoła Starszego w Szczaworyżu z 1630 r., późnorenesansowy,

- 16) Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Busku – Zdroju z ok. 1621 r. barokowo - klasycznym z pozostałościami gotyckimi,
  - 17) Zespół klasztorny oo. Sercanów w Kątach Starych z 1639 r.,
  - 18) Kościół p. w. Św. Teresy z Avila w Jurkowie neogotycki z 1875 r.,
  - 19) Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Wojciecha w Janinie,
  - 20) Kaplica p.w. Najświętszej Marii Panny (obecnie p. w. Matki Boskiej Anielskiej) w Wi-
duchowie,
  - 21) Kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Kargowie,
  - 22) Zespół Kościoła parafialnego p.w. Św. Jana Chrzciciela w Tuczępach,
  - 23) Kościół parafialny p.w. Św. Stanisława Biskupa w Balicach z 1923 r.,
  - 24) Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Stanisława w Świniarach.
2. zabytki **sakralnej architektury drewnianej**:
    - 1) Kościół p.w. Św. Idziego Opata w Zborówku z 1459 r.,
    - 2) Kościół cmentarny p.w. Św. Leonarda w Busku – Zdroju z 1699 r.,
    - 3) Kościół p.w. Św. Stanisława Biskupa w Chotelku Zielonym z 1527 r.
  3. Zabytki **architektury rezydencjonalnej i rezydencjonalno - obronnej**:
    - 1) Pałac w Zborowie (XVI/XIX w.) w stylu klasycystycznym,
    - 2) Dwór w Gnojnie (XVI-XIX w.) - renesansowy dwór obronny,
    - 3) Dwór w Szańcu (XVI-XVII w.) - renesansowy z elementami gotyckimi,
    - 4) Dwór w Widuchowie (XVII w.) - późnorenesansowy,
    - 5) Dwór w Radzanowie z końca XVIII w.,
    - 6) Zamek w Stopnicy - z ok. 1350 r. odbudowany w stylu włoskim w 1661 r.
  4. **Zabytki okresu reformacji** - zbór ariański w Pęczelicach zbudowany w latach 1570 - 84,
  5. Obiekty o charakterze **uzdrowiskowym**:
    - 1) Zespół szpitalny Św. Mikołaja w Busku – Zdroju z 1837 r.,
    - 2) Łazienki w Busku – Zdroju (Sanatorium „Marconi”) – późnoklasycystyczne z 1836 r.,
    - 3) Willa Bristol w Busku – Zdroju wybudowana w końcu XIX w.,
    - 4) Willa Oblęgorek w Busku – Zdroju z 1903 r.,
    - 5) Willa Dersław w Busku – Zdroju zbudowana w latach 1911 – 1915.
  6. **Zabytki kultury judaistycznej**:
    - 1) Synagoga w Nowym Korczynie z ok. XVIII w.
    - 2) Synagoga w Busku - Zdroju z 1927 r.
  7. **Zabytki o produkcyjnym przeznaczeniu**:
    - 1) młyn wodny drewniany w Skotnikach Małych z 1929 r.,
    - 2) młyn wodny w Skotnikach Małych,
  8. **Zabytkowe układy urbanistyczne**:
    - 1) Busko – Zdrój (1287 r.),
    - 2) Nowy Korczyn (1257 r.),
    - 3) Stopnica (1362 r.),
    - 4) Wiślica (XIII w.).
  9. **Zabytkowe cmentarze katolickie – parafialne i wojenne**:
    - 1) cmentarz parafialny w Świniarach (zespół nagrobków z XIX / XX w. i kaplica z 1884 r.),
    - 2) cmentarz parafialny w Solcu – Zdroju z XIX w. zespół nagrobków i drzewostan,
    - 3) kaplica cmentarna na cmentarzu parafialnym w Szańcu,
    - 4) cmentarz wojenny w Czarkowach,
    - 5) cmentarz wojenny z lat 1914 - 1915 w Uciskowie,
    - 6) cmentarz parafialny stary, tzw. *ruski* w Nowym Korczynie.

10. **Grodziska, osady:**

- 1) Wiślica – miasto – osada,
- 2) Grodzisko średniowieczne ze śladami murów obronnych z XI – XII w. w Wiślicy.

11. **Rezerваты archeologiczno – architektoniczne** - rezerwat *Regia* w Wiślicy,

12. **Zabudowy:**

- 1) Dom Długosza w Wiślicy z 1460 r.,
- 2) Dom, ul. Rynek 25 w Nowym Korczynie – zwany Domem Długosza z XVI w.,
- 3) Kamienica *Różańcowa* ul. Rynek 34 w Wiślicy z XVII – XVIII w.

13. **Jędrzejowska Kolej Dojazdowa:**

- 1) budynek stacyjny Jędrzejowskiej Kolei Dojazdowej w Konieczmostach,
- 2) odcinek linii kolei wąskotorowej w obrębie terytorium Gminy Wiślica.

14. **Kurhan** – kopiec pradziejowy w Kikowie.

Do szczególnie cennych i najstarszych **zabytków ruchomych** posiadających wysoką wartość historyczną i artystyczną dla społeczności Powiatu Buskiego należy zaliczyć liczne zabytki o charakterze **sakralnym** z okresu:

1. **IX w.** - gipsowa misa chrzcielna (Bazylika w Wiślicy),
2. **XII w.:**
  - 1) relikty kościoła romańskiego (Bazylika w Wiślicy),
  - 2) płyta Orantów z 1175 r. (Bazylika w Wiślicy),
3. **XIII w.** - relikty kościoła romańskiego z partiami posadzki glazurowej (Bazylika w Wiślicy),
4. **XIV w.:**
  - 1) wczesnogotycka rzeźba Madonny Łokietkowej z ok. 1300 r. (Bazylika w Wiślicy),
  - 2) pozostałości bizantyjsko - ruskiej polichromii z lat 1397 - 1400 (Bazylika w Wiślicy),
  - 3) gotyckie antepedia (Bazylika w Wiślicy),
  - 4) północny portal kościoła (Bazylika w Wiślicy),
  - 5) tablica erekcyjna gotycka z 1378 r. (Kościół w Strożyskach),
  - 6) płaskorzeźba gotycka z ok. 1378 r. - herb *Półkozic* (Kościół w Strożyskach),
  - 7) klasycystyczno - neobarokowy pacyfikał Św. Stanisława Kostki (Kościół w Stopnicy),
5. **XV w.:**
  - 1) płaskorzeźbiona tablica pamiątkowa z 1464 r. - Kazimierz Wielki (Bazylika w Wiślicy),
  - 2) gotycka polichromia - Zmartwychwstały Chrystus (Dom Długosza w Wiślicy),
  - 3) dzwon gotycki (Kościół w Piasku Wielkim),
  - 4) pozostałości chrzcielnicy gotyckiej (Kościół w Gnojnie),
  - 5) krucyfiks późnogotycki (Kościół w Chotlu Czerwonym),
  - 6) gotycka tablica erekcyjna z 1450 r. (Kościół w Chotlu Czerwonym),
6. **XVI w.:**
  - 1) renesansowa polichromia (Kościół w Chotelku Zielonym),
  - 2) fragmenty polichromii (Kościół w Chotlu Czerwonym),
  - 3) chrzcielnica (Kościół w Dobrowodzie),
  - 4) chrzcielnica renesansowa (Kościół w Stopnicy),
  - 5) obraz *Zaśnięcie Matki Boskiej* (Kościół w Nowym Korczynie),
  - 6) renesansowy obraz *Matka Boska z Dzieciątkiem* (Kościół w Ostrowcach),
  - 7) 2 późnogotyckie rzeźby *Matka Boska Bolesna* i *Św. Jan* (Kościół w Gorzysławicach),
7. **XVII w.:**
  - 1) ołtarz z II poł. XVII w. (Kościół w Chotelku Zielonym),
  - 2) ołtarz główny barokowy (Kościół Św. Trójcy w Nowym Korczynie),
  - 3) ołtarz główny wczesnobarokowy (Kościół w Gorzysławicach),
  - 4) ambona późnorenesansowa (Kościół w Chotelku Zielonym),
  - 5) chrzcielnica wczesnobarokowa (Kościół w Ostrowcach),
  - 6) chrzcielnica barokowa (Kościół w Piasku Wielkim),
  - 7) kropielnica gotycka (Kościół w Piasku Wielkim),
  - 8) kropielnica barokowa (Kościół w Strożyskach),

- 9) płyta nagrobna Anny z Gostyńskich Gniewoszowej (Kościół w Chotelku Zielonym),
- 10) barokowa tablica nagrobna ks. Jakuba Gromeckiego z 1651 r. (Kościół w Gnojnie),
- 11) późnorenesansowe epitafium Małgorzaty Gotkowskiej (Kościół w Strożyskach),
- 12) epitafium J. Boboli z popiersiem z ok. 1605 r. (Kościół w Dobrowodzie),
- 13) barokowa tablica elekcyjna z 1674 r. (Kościół w Tuczępach),
- 14) późnorenesansowa tablica dot. odbudowy kościoła z 1600 r. (Kościół w Ostrowcach),
- 15) barokowy obraz *Św. Antoni z dzieciątkiem* (Kościół w Chotelku Zielonym),
- 16) późnobarokowe obrazy: *Matka Boska z Dzieciątkiem*, *Św. Anna Samotrzeć*, *Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny* (Kościół w Stopnicy),
- 17) barokowy obraz pieta (Kościół w Tuczępach),
- 18) monstrancja barokowa z 1664 r. (Kościół w Tuczępach),
- 19) monstrancja późnogotycka (Kościół w Strożyskach),
- 20) barokowy pacyfikał Św. Tekli z 1688 r. (Kościół w Piasku Wielkim),
- 21) gotycko - renesansowy pacyfikał z relikwiami Św. Lina (Kościół w Gnojnie).

8. XVIII w.:

- 1) ołtarz główny (Kościół w Dobrowodzie),
- 2) ołtarze główne późnobarokowe (Kościół w Szczaworyżu, Gnojnie i w Strożyskach),
- 3) ołtarze boczne późnobarokowe (6) (Kościół w Szczaworyżu, Strożyskach, Stopnicy, Gnojnie),
- 4) ołtarz boczny wczesnobarokowy (Kościół w Szczaworyżu),
- 5) ołtarze boczne barokowe (5) (Kościół w Piasku Wielkim i Gnojnie),
- 6) ołtarz boczny rokokowy (Kościół w Chotlu Czerwonym),
- 7) ambona klasycystyczna (Kościół w Gnojnie),
- 8) ambony późnobarokowe (Kościół w Strożyskach i w Szczaworyżu),
- 9) ambona barokowa (Kościół w Piasku Wielkim),
- 10) chór muzyczny późnobarokowy (Kościół w Szczaworyżu),
- 11) organy późnobarokowe sprzed 1735 r. (Kościół w Gnojnie),
- 12) obrazy barokowe (Kościół w Chotelku Zielonym i Gnojnie),
- 13) obraz *Ukrzyżowanie* (Kościół w Dobrowodzie),
- 14) obraz *Chrystus wśród apostołów* (Kościół w Dobrowodzie),
- 15) późnobarokowe obrazy (7) (Kościół w Strożyskach, Ostrowcach i Gnojnie),
- 16) obrazy późnobarokowe (3) (Kościół w Gnojnie),
- 17) rzeźby późnobarokowe (12) (Kościół w Gnojnie),
- 18) późnobarokowa płaskorzeźbiona *Trójca Święta* (Kościół w Gnojnie),
- 19) krypta późnobarokowa (Kościół w Gnojnie),
- 20) barokowy pacyfikał Krzyża Świętego (Kościół w Stopnicy),
- 21) późnobarokowy pacyfikał z relikwiarzami Krzyża Św. i świętych (Klasztor w Kątach Starych).

9. XIX w.:

- 1) ołtarz główny klasycystyczny (Kościół w Piasku Wielkim),
- 2) dzwon neobarokowy (Kościół w Strożyskach),
- 3) obrazy neobarokowe (4) (Klasztor w Kątach Starych, Kościół w Solcu - Zdroju i w Gnojnie),
- 4) obraz klasycystyczny *Św. Antoni z Dzieciątkiem* (Kościół w Solcu - Zdroju),
- 5) obraz *Matka Boska Częstochowska* (Kościół w Chotelku Zielonym),
- 6) późnobarokowy obraz *Św. Jan Nepomucen* (Kościół w Gnojnie),
- 7) eklektyczny obraz *Św. Izydor* (Kościół w Gnojnie),
- 8) stacje Męki Pańskiej klasycystyczne (Kościół Tuczępach),
- 9) chrzcielnica klasycystyczna (Kościół w Ostrowcach),
- 10) krypta neobarokowa (Kościół w Szczaworyżu),
- 11) krypta gotycka (Kościół w Chotelku Zielonym),
- 12) rzeźby neogotyckie (4) (Kościół w Ostrowcach i Strożyskach),
- 13) neobarokowy pacyfikał z relikwiami Św. Celestyny (Kościół w Gnojnie).

7.8. WARTOŚCI NIEMATERIALNE I CZYNNIKI REGIONALNEJ TOŻSAMOŚCI

Najważniejsze elementy niematerialne świadczące o obrazie kulturowym Powiatu Buskiego to:

- 1) strój ludowy,
- 2) kultywowane elementy kultury ludowej z przywiązaniem do obrzędów religijnych, świąt roku liturgicznego oraz zwyczajów, tradycji i podań ludowych,
- 3) ośrodki kultu religijnego (m.in. Wiślica).

Pod względem językowym na terenie Powiatu występuje tzw. *mazurzenie*, tzn. głoski *sz, ż, cz, dż* wymawiane są jako *s, z, c, dz* (*szyja* – *syja*, *czapka* – *copka*). Występuje też zanik rezonansu samogłosek nosowych *ę* i *ą* (*będe* – *bede*, *rzucą* – *rzucajo*). Ponadto gwarowymi odpowiednikami samogłosek *a, o, e* są samogłoski *o, u, i* (np. *chłopak* – *chłopok*, *kobieta* – *kobita*).

Na terenie Powiatu Buskiego występuje grupa etnograficzna zwana *Krakowiakami Wschodnimi*. W *stroju męskim* najbardziej charakterystycznym elementem była sukmana kierzja, zwykle brązowa, z dużym, haftowanym trójkątnym kołnierzem. Okryciem wierzchnim była płótnianka. Pod sukmanę wkładano płócienną koszulę, spodnie sukienne granatowe lub płóciennie w czerwone albo niebieskie prążki, czasem sukienny kaftan. Niebieskie lub granatowe, miały metalowe guziki i trójkolorowe karminowo – zielono – żółte chwasty z jedwabnych nici. W narożach pól przednich haftowano duże motywy kwiatowe, czasem też datę wykonania i nazwisko właściciela. Stroju dopełniał skórzany pas, czarne buty i czerwona czapka rogatywka lub wełniana magierka. Typowe były wąskie, białe pasy z metalowymi kółkami brzękadłami lub nieco szersze, zdobione plecionką z zielonego safianu. *Strój kobiecy*, podobnie jak męski, miał szereg lokalnych odmian. Charakterystycznymi jego elementami były koszule z okrągłą krezą zdobione haftem czerwono – czarnym lub białym oraz płóciennie, białe haftowane spódnice, do których noszono zwykle zapaski czerwone z haftem białym lub kolorowym. Występowały jednak także spódnice z gładkich wełenek, wzorzystych perkali i tybetów czy płóciennie zapaski z haftem białym ażurowym. Gorsety, szyto z gładkich wełenek, z kwiecistego tybetu i z czarnego aksamitu. Te z wełenek i tybetu naszywano aksamitką i koralikami. Aksamitne dekorowano złotymi cekinami. Wierzchnie katany, przeważnie z jednokolorowych wełenek, zdobiono czarnym aksamitem i haftem koralikowym. Kobiety zamężne nosiły płóciennie, wiązane w ciepiec chusty z haftem białym lub czerwonym. Stroju dopełniały czarne buty z cholewami lub sznurowane trzewiki, czasem naramienna chusta i korale.

Na terenie Powiatu Buskiego zachowało się *tradycyjne budownictwo mieszkalne*. Na terenach Gmin Pacanów i Nowy Korczyn zachowało się budownictwo **nadwiślańskie**: najstarsze budynki posiadają dachy czterospadowe, a późniejsze naczółkowe i dwuspadowe – kryte przeważnie słomą, węglowa konstrukcja ścian (starsza nakładka dwustronna prosta, a późniejsza nakładka dwustronna ukośna) i konstrukcja sumikowo – łątkowa oraz rzadko budynki gospodarcze o ścianach wypełnionych wiklinową plecionką, domy jedno i półtoratraktowe – głównie szeroko frontowe, o przewadze drewna jako budulca.

7.9. SZLAKI TEMATYCZNE I TURYSTYCZNE

Na terenie Powiatu Buskiego wyznaczono pięć ponidziańskich *szlaków tematycznych*: królewski, drewniany, murowany, zielarski, kapliczek i świątków, trzy *szlaki turystyczne*: czerwony – z Buska do Solca – Zdroju, zielony – z Buska – Zdroju do Wiślicy oraz niebieski – z Pińczowa do Wiślicy. Przez obszary Wiślicy (Bazylika Wiślicka oraz kościół Św. Mikołaja) przebiega również europejski *szlak romański* o charakterze kulturowo – oświatowym.

7.9.1. SZLAKI TEMATYCZNE

Szlak	miejsowości	ATRAKcje
1	2	3
Szlak królewski	Chotel Czerwony	gotycki kościół p.w. Św. Bartłomieja rezerwat <i>Przęślin</i>
	Gorysławice	kościół p.w. Św. Wawrzyńca figura Św. Jana Nepomucena pomnik przyrody – odsłonięcie gipsów krystalicznych
	Wiślica	początki osady datowane na X i XI w. Bazylika Wiślicka dzwonnica z lat 1460 – 1470 Dom Długosza (1460 r.) fundamenty Kościoła p.w. Św. Mikołaja z X - XI w. i misa chrzcielna z ok. 880 r. Figura Męki Pańskiej z II poł. XVII w. przy pl. Solnym grodzisko zwane Zamczyskiem Łokietka figura Św. Jana Nepomucena w pozie modlitewnej, ul. Tysiąclecia Państwa Polskiego
	Konieczmosty	kapliczka z figurą Św. Jana Nepomucena – XVIII w.
	Czarkowy	park podworski pozostałości dworu oraz zabudowania gospodarcze z przełomu XVIII/XIX w. cmentarz Legionistów Polskich z I Wojny Światowej oraz żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r. kapliczka barokowa z 1666 r. figura Św. Michała (wśród pól)
	Winiary	zespół dworski pola lawendowe i aromaterapia
	Nowy Korczyn	osada (dawne miasto) lokowana w 1258 r. Kościół p.w. Św. Stanisława z 1257 r. dawny klasztor franciszkanów rynek z szachownicowym układem ulic Synagoga z 1659 r. Dom Długosza z XVI w. Kościół farny p.w. Św. Trójcy, Św. Wawrzyńca i Św. Elżbiety figura Św. Kingi z 1820 r. cmentarz stary tzw. „ruski” z kapliczką neogotycką i drzewo cierniowe Figura Św. Kingi z 1820 r. Kardon – dawna strażnica graniczna
	Wełnin	figury Jezusa Frasobliwego ok. XVIII/XIX w. i 1734 r. figura Matki Boskiej z 1637 r. figura Jezusa Ukrzyżowanego z 1717 r.
	Solec Zdrój	uzdrowisko od 1837 r. Łazienki w Parku Zdrojowym z lat 1923 - 1925 sanatoria <i>Świt</i> i willa <i>Prus</i> z 1918 r. sanatorium <i>Jasna</i> z 1910 r. Kościół p.w. Św. Mikołaja w Parku – krzyż drewniany z XIX w. i figura Chrystusa z XX w.
	Zborów	Pałac z zabytkowym parkiem
	Stopnica	zamek Kazimierza Wielkiego z 1350 r. Kościół p.w. Św. Piotra i Pawła zespół klasztorny Sercanów cmentarz z XIX/XX w. i kaplica

1	2	3
Szlak kapliczek i świątków I	Solec - Zdrój	krzyż drewniany z XIX w. i figura Chrystusa z XX w. w Parku Zdrojowym
	Zborów	figura Męki Pańskiej z XVII w.
		figury Jezusa Frasobliwego z 1790 r. i ok. 1858 r.
		figura Jezusa Ukrzyżowanego z 1865 r.
	Żuków	figura Jezusa Frasobliwego z 1686 r.
		głaz narzutowy
	Piasek Mały	Krzyż z podnóżem z rzeźbionego kamienia z 1884 r.
		kapliczka kamienna z XVII w.
		Kamienna okrągła figura z krzyżem z XVII w.
	Kików	figura Jezusa Frasobliwego z 1686 r.
	Sulkowice	Figura Jezusa Ukrzyżowanego z XVII w.
		Figura Jezusa Frasobliwego z XIX w.
		figura Matki Boskiej
		figura Św. Antoni z Dzieciątkiem z XIX w.
	Smogorzów	figura Matki Boskiej Niepokalanej z Dzieciątkiem, barokowa, II poł. XVII w.
		figura Chrystusa Frasobliwego na kolumnie, XVII/XVIII w.
		figura Św. Tekli z 1820 r. obok dawnego dworu
Szlak kapliczek i świątków II	Stare Prusy	figura Chrystusa Frasobliwego z pozie siedzącej z 1890 r., kapliczka domkowa
	Stopnica	figura Św. Antoniego Padewskiego obok bramy wejściowej na cmentarz klasztoru
		Figura Św. Jana Nepomucena, kamienna z 1730 r.
	Kąty Nowe	Kapliczka słupowa szwedzka kamienna z XVIII w.
		Kapliczka domkowa z 1794 r. (ul. Polna)
		Figura Św. Floriana, kamienna z 1806 r.
		figura Matki Boskiej Niepokalanej na kolumnie, kamienna II poł. XIX w., ul. Źródła 25
	Szklanów	figura Chrystusa Frasobliwego z 1790 r. kamienna z kwiatowym kapitelem, ufundowana na pamiątkę kościoła p.w. Św. Zofii
	Wełnin	figura Jezusa Frasobliwego ok. XVIII/XIX w. i 1734 r.
		figura Matki Boskiej z 1637 r.
		figura Jezusa Ukrzyżowanego z 1717 r.
	Świniary	Kościół drewniany p.w. Św. Stanisława
		figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem i Św. Dominika i Św. Katarzyny z 1691 r.
	Piestrec	figura szwedzka z 1655 r.
		Figury z 5 maja 1689 r.: Jezus Frasobliwy i 4 Ewangelistów Mateusz, Marek, Jakub, Jan
		figura Św. Jana Nepomucena z XIX w.
	Zborów	figura Męki Pańskiej z XVII w.
		figury Jezusa Frasobliwego z 1790 r. i ok. 1858 r.
		figura Jezusa Ukrzyżowanego z 1865 r.
	Włosnowice	figura z XVIII w. - Matka Boska z Dzieciątkiem

1	2	3
Szlak murowany I	Busko-Zdrój	kaplica p.w. Św. Anny z 1886 r.
		Park Zdrojowy
		Łazienki z 1836 r., obecnie Sanatorium „Marconi”
		Starówka Zdrojowa – wille z przeł. XIX/XX w. wzdłuż ul. 1 Maja
	Wolica	Zamek Dersław
		kapliczka słupowa kamienna z XVII w.
	Bilczów	figura Św. Rocha, kamienna z XVIII w.
	Chotel Czerwony	gotycki kościół p.w. Św. Bartłomieja
		rezerwat <i>Prześlin</i>
		rezerwat <i>Góry Wschodnie</i>
	Goryslawice	Kościół p.w. Św. Wawrzyńca
		figura Św. Jana Nepomucena
	Wiślica	początki osady datowane na X i XI w.
		Bazylika Wiślicka
		dzwonnica z lat 1460 – 1470
		Dom Długosza (1460 r.)
		fundamenty Kościoła p.w. Św. Mikołaja z X - XI w. i misa chrzcielna z ok. 880 r.
		Figura Męki Pańskiej z II poł. XVII w. przy pl. Solnym
Szlak murowany II	Busko-Zdrój	grodzisko zwane Zamczyskiem Łokietka
		Kościół p.w. Św. Marii Magdaleny
		drewniana dzwonnica z XVIII w.
		barokowa figura Św. Jana Nepomucena z XVII w.
	Dobrowoda	kapliczka z 1610 r.
		kapliczka kamienna słupowa z XVIII w.
	Baranów	dwór z końca XVIII w.
	Radzanów	krajobrazowy park
	Busko-Zdrój	kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny
		klasztor norbertanek
		kamienna tablica renesansowa z XVI – XVII w.
		rynek z zachowanym układem ulic
	Mikulowie	grodzisko (wał) – średniowieczna budowla obronna
	Szaniec	kościół gotycki p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny z 1499 r.
		figura Św. Jana Nepomucena z 1820 r.
		dwór renesansowy
		przy drodze prowadzącej na cmentarz - figury: Św. Floriana, późnobarokowa z II poł. XVIII w., na cmentarzu - figury: Św. Judy Tadeusza z 1818 r., Św. Tekli, klasycystyczna z 1823 r.
	Kotki	figura Św. Tekli z XVIII w., barkowa z płaskorzeźbami
	Janina	kościół p.w. Św. Wojciecha
	Widuchowa	dwór późnorenesansowy z 1620 r.
		kapliczka kamienna słupowa z kolumnkami i daszkiem z przeł. XVI/XVII w.
		figura Chrystusa Frasobliwego z XVIII w.
	Kuchary	figura Św. Antoniego Padewskiego z 1707 r.
		figura Chrystusa Frasobliwego na kolumnie z XVIII w.
		figura Chrystusa Frasobliwego na postumencie z XIX w.
	Kąty Stare	zespół klasztorny Sercanów (d. ojców Reformatów)
	Wolica	kapliczki domkowe murowane – XVIII w., 1895 r., 1905 r.
		figura Św. Wojciecha z 1746 r.
	Kików	murowany dwór z XIX w.
		murowana z kamienia studnia z pocz. XX w.
	Szczaworyż	kościół p.w. Św. Jakuba Starszego
	Skotniki Małe	Grodzisko średniowieczne
		zбір ариаński
		figura Chrystusa Miłosiernego z pocz. XIX w.
	Pęczelice	figura Św. Floriana z płaskorzeźbami świętych i Niepokalanej Panny Marii z 1910 r.
	Bronina	zakład kowalstwa artystycznego (pamiątkowe monety)

1	2	3
Szlak drewniany II	Kameduły	pomnik przyrody – 3 dęby szypułkowe o obwodach pni 280 cm, 320 cm, 340 cm
	Młyny	młyn (II poł. XIX w.)
		młyn murowany z drewnianym dachem z 1913 r.
		młyn z 1914 r. w przysiółku <i>Psia Górka</i>
		młyn z 1913 r. w przysiółku <i>Schodnia</i> z zabytkowymi maszynami i żarnami
	Słabkowice	lipa zasadzona przez gen. Józefa Bema (na niej kapliczka szafkowa)
	Skorzów	drewniany dom z końca XIX w. (centrum wsi)
	Łagiewniki	<i>Zimne Wody</i> – geologiczny pomnik przyrody
		2 odsłonięcia geologiczne, wielokryształiczne gipsy, tzw. szklicowe o wysokości ok. 4 m
		drewniany dom z pocz. XX w.
	Busko – Zdrój	Willa <i>Polonia</i> z 1900 r.
Szlak drewnianego budownictwa sakralnego wzdłuż Maskalisu	Busko - Zdrój	Kościół p.w. Św. Leonarda
		stary cmentarz z zabytkową płytą grobu Rzewuskich
	Sielawice	figura Św. Floriana murowana z 1920 r.
		Karabosy - geologiczny pomnik przyrody
	Chotelek	Kościół p.w. Św. Stanisława
	Skorocice	rezerwat stepowy <i>Skorocice</i>
Szlak zielarski	Winiary	spacer po polach lawendowych, nauka zastosowania lawendy
	Młynczyka	ekspozycja ziół ponidziańskich w młynie, nauka zbierania i poznawanie właściwości ziół
	Stopnica	klasztor księży Sercanów – ogrody klasztorne (rośliny egzotyczne)
Szlak murowano - drewniany	Bronina	zakład kowalstwa artystycznego
	Żerniki Górne	mogiła kurhan
		Figura Św. Jana Nepomucena
	Szczaworyż	Kościół p.w. Św. Jakuba Starszego
	Skotniki Małe	młyn drewniany z 1929 r.
		Grodzisko średniowieczne
	Skotniki Duże	Figura Św. Tekli z 1796 r.
		pomnik przyrody wzgórze z wapieni kredy z roślinnością ciepłolubną
	Owczary	rezerwat ścisły słonoroślowy <i>Owczary</i>

7.9.2. SZLAKI TURYSTYCZNE

Na terenie Powiatu Buskiego wyznaczono trzy szlaki turystyczne:

- 1) **czerwony - z Buska do Solca - Zdroju** – o długości 27 km, prowadzi przez Garb Wólczkański – Pińczowski i Nieckę Solecką oraz przez miejscowości:
  - a) Busko Zdrój,
  - b) Owczary,
  - c) Pęczelice,
  - d) Szczaworyż,
  - e) Skotniki Małe,
  - f) Sułkowice,
  - g) Piasek Mały,
  - h) Żuków,
  - i) Zborów,
  - j) Solec Zdrój.
- 2) **zielony - z Buska - Zdroju do Wiślicy** – szlak o długości 94 km. Prowadzi częściowo przez tereny Nadnidziańskiego Parku Krajobrazowego i Szanieckiego Parku Krajobrazowego. Na trasie szlaku znajdują się m.in. zabytkowe kościoły, pałac Tarnowskich w Zborowie oraz uzdrowisko w Solcu - Zdroju. Szlak prowadzi przez miejscowości:
  - a) Busko – Zdrój,
  - b) Szczaworyż,
  - c) Stopnica,
  - d) Solec - Zdrój,
  - e) Nowy Korczyn,
  - f) Stary Korczyn,
  - g) Strożyska,
  - h) Wiślica.
- 3) **niebieski - z Pińczowa do Wiślicy** o długości 39 km. Przechodzi przez florystyczne rezerваты przyrody: *Pieczyska*, *Skorocice* oraz *Przęślin*. Na trasie szlaku znajdują się zabytkowe kościoły w Chotlu Czerwonym i Gorysławicach oraz Bazylika w Wiślicy. Prowadzi przez Garb Pińczowski, Nieckę Solecką częściowo na terenie Nadnidziańskiego Parku Krajobrazowego oraz przez miejscowości:
  - a) Pińczów,
  - b) Grochowiska,
  - c) Wełecz,
  - d) Skorocice,
  - e) Chotel Czerwony,
  - f) Wiślica.

8. ANALIZA SWOT

8.1. MOCNE STRONY

Analiza SWOT to jedna z najpopularniejszych heurystycznych technik analitycznych, służąca do porządkowania informacji. Bywa stosowana we wszystkich obszarach planowania strategicznego jako uniwersalne narzędzie pierwszego etapu analizy strategicznej.

Wśród mocnych stron lokalnego dziedzictwa kulturowego należy wyróżnić takie elementy jak:

- 1) duża liczba i różnorodność zabytków, o szczególnych walorach, w tym:
  - o Wiślica – jako kolebka państwowości polskiej,
  - o liczne zabytki sakralne,
  - o kościoły drewniane,
  - o stanowiska archeologiczne,
  - o dziedzictwo kulturowe wsi,
  - o występowanie lasów historycznych (obszarów koncentracji lasów w 1839 r.)
  - o największe nasycenie zabytkami nieruchomymi,
  - o wyróżniające się układy staromiejskie o znaczeniu regionalnym,
  - o występowanie zabytkowych grodów i grodzisk,
  - o zachowane zabytkowe układy urbanistyczne,
- 2) dziedzictwo działalności zakonów: Sercanów i Reformatów (Stopnica),
- 3) dziedzictwo wybitnych postaci: Jan Długosz czy Jan Chryzostom Pasek,
- 4) obszary ochrony krajobrazu kulturowego w granicach istniejących parków krajobrazowych,
- 5) zabytki dokumentujące kulturę żydowską,
- 6) szlaki turystyczne promujące dziedzictwo kulturowe,
- 7) rozwijająca się turystyka uzdrowiskowa,
- 8) rozwijająca się agroturystyka,
- 9) kultywowanie miejscowych tradycji ludowych,
- 10) zabytkowe groby i cmentarze,
- 11) miejsca upamiętnienia (miejsca o szczególnej wartości historycznej),
- 12) dokonane rozpoznanie i ewidencja dóbr kultury,
- 13) możliwość pozyskiwania środków finansowych z funduszy zewnętrznych na ochronę dziedzictwa kulturowego.

8.2. SŁABE STRONY

Wśród słabych stron lokalnego dziedzictwa kulturowego należy wyróżnić:

- 1) zły stan zachowania obiektów zabytkowych zwłaszcza o charakterze niesakralnym, wynikający z: niszczenia zabytków gospodarczą działalnością człowieka, braku bieżącej konserwacji i systematyczności działania,
- 2) trudności ze znalezieniem użytkownika lub nabywcy, mogącego podjąć wymogom rewaloryzacyjnym,
- 3) ograniczona możliwość adaptacji obiektów zabytkowych na współczesne cele użytkowe, wysokie koszty remontów - niewspółmierne do możliwości właścicieli, prowadzące obiekty do ruiny i rozbiórki,
- 4) nieuregulowana własność obiektów zabytkowych,
- 5) brak aktualnej waloryzacji obiektów i przestrzeni zabytkowej,
- 6) brak aktualnej, ogólnie dostępnej bazy danych obiektów zabytkowych,
- 7) niedostateczna ilość wykwalifikowanych służb konserwatorskich,
- 8) brak koordynacji przepływu informacji,
- 9) brak studiów krajobrazowych, ekspertyz,
- 10) brak doświadczenia we wdrażaniu ochrony zintegrowanej,
- 11) brak strategii w zakresie restrukturyzacji dziedzictwa kulturowego na obszarze samorządów gminnych,
- 12) brak świadomości społecznej dotyczącej zasobów dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej,

- 13) niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów historycznych,
- 14) niedostateczna edukacja z zakresu dziedzictwa kulturowego,
- 15) brak integracji środowisk w obszarze dziedzictwa kulturowego,
- 16) niedostateczne znaczenie ochrony zabytków w polityce samorządów lokalnych,
- 17) niedostateczna świadomość środowisk inwestorskich i projektowych,
- 18) niedostateczna promocja roli zabytków jako szansy rozwojowej,
- 19) niewystarczający udział mediów lokalnych w propagowaniu i promocji zabytków,
- 20) zbyt niskie nakłady na wspieranie kultury,
- 21) słaba obsługa szlaków turystycznych,
- 22) brak współdziałania pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego w promowaniu atrakcyjności kulturowej i turystycznej Powiatu.

8.3. SZANSE

Wśród szans lokalnego dziedzictwa kulturowego należy wyróżnić:

- 1) możliwość pozyskiwania środków finansowych z funduszy europejskich na renowację zabytków i ochronę dziedzictwa kulturowego,
- 2) rosnąca rola samorządu lokalnego,
- 3) wzrost wartości zabytku i lokalnych tradycji jako produktu turystycznego,
- 4) włączanie obiektów zabytkowych w obieg gospodarczy,
- 5) rozwój organizacji pozarządowych,
- 6) rozwój agroturystyki,
- 7) rozwój turystyki uzdrowiskowej.

8.4. ZAGROŻENIA

Wśród zagrożeń lokalnego dziedzictwa kulturowego należy wyróżnić:

- 1) brak spójnego systemu finansowania oraz brak funduszy kierunkowych na organizację zadań opieki nad zabytkami,
- 2) brak spójności przepisów różnych ustaw związanych z ochroną zabytków,
- 3) brak realnych zachęt dla inwestorów prywatnych do inwestowania w zabytki,
- 4) brak środków finansowych właścicieli obiektów na konserwację,
- 5) brak specjalistycznych fakultetów kształcących w zakresie konserwacji zabytków i zarządzania ich zasobem,
- 6) presja inwestycyjna na tereny o walorach kulturowych i przyrodniczo - kulturowych,
- 7) tworzenie strategii, ale brak mechanizmów ich efektywnego wdrażania,
- 8) niestabilność przepisów prawa,
- 9) brak dostępnej i aktualnej bazy danych oraz wytycznych konserwatorskich,
- 10) brak strategii rewitalizacji wsi i małych miasteczek,
- 11) brak doradztwa dla osób prywatnych inwestujących w obiekty zabytkowe,
- 12) brak infrastruktury turystycznej przy obiektach zabytkowych i efektywnej ich promocji,
- 13) globalizacja, brak szacunku dla odrębności narodowej, lokalnej i etnicznej,
- 14) stosowanie złych rozwiązań materiałowych w budownictwie,
- 15) zły stan zabytków i brak środków na ich renowację,
- 16) obszar koncentracji złóż kopalin mineralnych.

8.5. WNIOSKI Z ANALIZY SWOT

Regionalna tożsamość kulturowa może istotnie wzbogacić kulturę danego społeczeństwa, ograniczyć negatywne przejawy globalizacji. Region świętokrzyski, którego częścią jest Powiat Buski, posiada bogatą specyfikę kulturową ściśle związaną z historią Polski, sięgającą czasów najdawniejszych. Specyfika kulturowa Powiatu Buskiego wyraża się poprzez:

- o **ciągłość tradycji osadniczych** bardzo wcześnie zapoczątkowanych (osady z początków państwowości polskiej),

- o **wpływy kulturowe i polityczne Krakowa** (Nowy Korczyn sejmiki generalne prowincji małopolskiej) której skutkiem stało się wytworzenie kulturowej więzi subregionalnej,
- o **tradycje kultury katolickiej** współistniejącej z innymi kulturami (arianizm, judaizmu),
- o **wybitną rolę Wiślicy – kolebki polskiej państwowości** - w utrwalaniu tożsamości narodowej i regionalnej,
- o **bogate tradycje patriotyczne regionalne powiązane z narodowymi** - miejsca historyczne oraz cmentarze wojenne (Bronina - miejsce bitwy stoczonej w czasie kampanii wrześniowej 1939 r., cmentarze wojenne w Uciskowie i Czarkowych, Kapliczka na Mogile Powstańców z 1863 r. w Skrobaczowie),
- o **żywość tradycyjnej kultury ludowej** - folklor uzewnętrzniany zwłaszcza podczas świąt religijnych i imprez regionalnych, tradycyjne rzemiosło i sztuka ludowa, lokalne zwyczaje, żywe legendy i podania.

Bogactwo zasobów dziedzictwa kulturowego Ziemi Buskiej - zarówno tych formalnie wpisanych do rejestru zabytków jak i pozostałych daje szansę ich pełnego wykorzystania dla promocji turystycznej Powiatu. Bogactwo kulturowe stanowi o lokalnej tożsamości kulturowej mieszkańców oraz powód do dumy. Szczególnie dużą rolę odgrywają tu obiekty unikatowe. Unikaty w zakresie zabytków ruchomych posiada Muzeum w Wiślicy, jak też zabytki gromadzone przez klasztory i kościoły.

Do najważniejszych zagrożeń lokalnego dziedzictwa kulturowego Powiatu Buskiego należy lokalnie zaniedbany krajobraz kulturowy, który stwarza ograniczenia rozwoju funkcji turystycznej. Opuszczone obiekty (np. Synagoga w Nowym Korczynie), niszczone i powodują wymazywanie materialnych śladów wielokulturowej historii regionu.

9. CELE I KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POWIECIE BUSKIM

Niniejszy Program ma na celu ochronę zasobów dziedzictwa kulturowego Powiatu Buskiego. Czynnikiem niezbędnym do zrealizowania tych zamierzeń jest dokonanie zmian w świadomości mieszkańców Powiatu, a w szczególności samorządów oraz właścicieli zabytkowych obiektów. Wyznacznikiem celów Programu powinny być:

- o zadania związane z planowaniem i realizacją ochrony dziedzictwa kulturowego na szczeblu powiatowym. Powiat winien koordynować działania gmin, szczególnie w przypadkach, gdy działania dotyczą terenów należących do różnych samorządów,
- o wspieranie działań mających na celu zwiększenie odpowiedzialności właścicieli obiektów zabytkowych, współpraca z nimi w zakresie opieki nad zabytkami,
- o wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w promocji Powiatu Buskiego,
- o aktywne działania na rzecz powstawania projektów i wspieranie wszelkich inicjatyw dotyczących kreowania form opieki nad zabytkami,
- o niwelowanie niekorzystnych efektów niewłaściwych wcześniejszych oddziaływań na stan krajobrazu kulturowego i zasoby zabytkowe,
- o wykorzystywania funduszy Unii Europejskiej.

Cele Programu wynikają z dokonanej analizy zasobów zabytkowych. Zabytki mają wartość dzieł sztuki, która zależy od stanu ich zachowania. Tylko dobrze zabezpieczony i zachowany obiekt jest postrzegany jako wartościowy. Zabytek pojmowany w ten sposób oddziałuje na stan gospodarki i przyczynia się do rozwoju regionalnego. W tym rozumieniu zabytek włączony w procesy gospodarcze ma wartość ekonomiczną. Mając powyższe na uwadze sformułowano wizję Programu:

Dziedzictwo kulturowe Powiatu Buskiego elementem lokalnej tożsamości i rozwoju gospodarczego

Aby wizja ta została zrealizowana, konieczne jest podjęcie działań związanych z materią zabytków i ze świadomością społeczną. Temu służą wyróżnione w Programie cele strategiczne, operacyjne oraz kierunki działań.

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Kierunek działań
KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU POWIATU BUSKIEGO	Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych Powiatu Buskiego	weryfikacja zabytków Powiatu Buskiego
	Budowa systemu zarządzania zabytkami Powiatu Buskiego	tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami
		zarządzanie zabytkami
		marketing markowych produktów kulturowych
	Przestrzeń – gospodarcza rola dziedzictwa kulturowego	integracja działań społeczno – gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami
		konserwacja i adaptacja zabytków
		kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych
		opracowanie publikacji promocyjnych poświęconych zabytkom Powiatu Buskiego
		wyznaczenie tras rekreacyjnych w oparciu o obiekty i obszary historyczne
		wspieranie inicjatyw gmin dla tworzenia parków kulturowych
		wspieranie inicjatyw tworzenia gospodarstw agroturystycznych
		pozyskiwanie środków z funduszy pomocowych na przedsięwzięcia umożliwiające tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami
	Społeczno – gospodarcza rola dziedzictwa kulturowego	ożywianie centrów historycznych lokalnych miejscowości
		ochrona skali i charakteru zabudowy wiejskiej
		umacnianie tradycyjnych form działalności gospodarczej charakterystycznych dla obszarów wiejskich
	Dziedzictwo kulturowe jako aktywny czynnik rozwoju lokalnego	inicjowanie współpracy lokalnych społeczności, władz samorządowych, służb konserwatorskich i inwestorów
		podjęcie działań zwiększających stopień rozpoznania walorów dziedzictwa kulturowego, jako podstawy do wszelkiego rodzaju zamierzeń
KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZYSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami	upowszechnianie osiągnięć miejscowych jednostek kultury
		wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa
		popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach
	Społeczno – edukacyjna rola dziedzictwa kulturowego	stymulowanie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji
		wspieranie działań na rzecz poznania lokalnego dziedzictwa kulturowego
		promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami

I CEL STRATEGICZNY

KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU POWIATU BUSKIEGO

Wieloletnie zaniedbania w sferze opieki nad zabytkami oraz niekorzystne procesy zachodzące w sferze przestrzennej, społecznej i ekonomicznej przyczyniają się do niszczenia dziedzictwa kulturowego, przestrzeni przyrodniczo – kulturowych i tradycji. Skuteczne przeciwdziałanie tym procesom wymaga organizacji sprawnego systemu zarządzania dziedzictwem kulturowym. Niezbędne jest tworzenie nowoczesnych struktur i sprawnych systemów zarządzania zabytkami oraz promocja zabytków.

Dla kształtowania kulturowego obrazu Powiatu konieczne jest stworzenie warunków do włączenia zabytków w procesy gospodarcze. Można to osiągnąć na drodze integracji działań społeczno – gospodarczych na rzecz zabytków, wykorzystania zabytków dla celów gospodarczych oraz kształtowania krajobrazów kulturowych z poszanowaniem zabytków i tradycji miejsca. Zbiory zabytków przy właściwej ekspozycji i odpowiednich warunkach udostępniania również mogą stanowić ważny element rozwoju gospodarczego. Dla tego celu strategicznego sformułowano następujące cele operacyjne:

- 1) Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych Powiatu,
- 2) Budowa systemu zarządzania zabytkami Powiatu,
- 3) Przestrzenno – gospodarcza rola dziedzictwa kulturowego,
- 4) Społeczno – gospodarcza rola dziedzictwa kulturowego,
- 5) Krajobraz kulturowy w powiązaniu z układami urbanistycznymi,
- 6) Dziedzictwo kulturowe jako aktywny czynnik rozwoju lokalnego.

I. 1. CEL OPERACYJNY USTALENIE POTENCJAŁU ZASOBÓW ZABYTKOWYCH POWIATU

Sprawną i efektywną opieką nad zabytkami wymaga głębokiej wiedzy o historii, tradycjach i zabytkach, a także aktualnej wiedzy o stanie zachowania lokalnych zabytków. Skuteczna opieka nad zabytkami wymaga ustalenia stanu zasobów zabytkowych oraz ich znaczenia dla lokalnej kultury. Ten cel operacyjny będzie realizowany za pomocą *kierunku działania I.1.a.: Weryfikacja zabytków Powiatu Buskiego.*

I. 2. CEL OPERACYJNY BUDOWA SYSTEMU ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI POWIATU

Skuteczne zarządzanie zabytkami powinno służyć włączeniu ich w procesy gospodarcze przy pełnym zachowaniu ich walorów i wartości zabytkowej. Proces ten wymaga także tworzenia stosownych struktur organizacyjno – technicznych. Niezbędne są organizacja i udostępnianie bazy danych o zabytkach oraz właściwy monitoring przemian, jakim one podlegają. W procesie zarządzania zasobem kulturowym należy korzystać również z metod nowoczesnego marketingu, tworząc markowe produkty kulturowe. Ten cel operacyjny będzie realizowany za pomocą następujących kierunków działań:

- 1) **I.2.a. – tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami** – podstawą skutecznego zarządzania zabytkami jest wiedza o zasobach i stanie ich zachowania, sposobach ochrony, formach własności oraz przemianach, którym podlegają,
- 2) **I.2.b. – zarządzanie zabytkami** – kształtowanie kulturowego obrazu wymaga zastosowania i usprawnienia oddziaływania narzędzi prawnych i ekonomicznych na zachodzące procesy gospodarcze,
- 3) **I.2.c. – marketing markowych produktów kulturowych i kulturowo – gospodarczych** – efektywna, nowoczesna opieka nad zabytkami wymaga podejmowania profesjonalnych działań marketingowych zgodnych z wymogami współczesnego rynku. Profesjonalny marketing powinien również dotyczyć oferty gospodarczej uwzględniającej opiekę nad zabytkami.

I.3. CEL OPERACYJNY PRZESTRZENNO – GOSPODARCZA ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Istotne znaczenie dla opieki nad zabytkami ma ich udział w lokalnym rozwoju gospodarczym. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze wymaga integracji działań społeczno – gospodarczych oraz wielokierunkowego rozwoju wsi. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego do celów gospodarczych i turystycznych – wymaga właściwego przygotowania tych obiektów

do nowej roli tj. rewaloryzacji, adaptacji i konserwacji. W celu zwiększenia atrakcyjności przestrzeni należy również prowadzić działania zmierzające do odtworzenia historycznych układów i obszarów ważnych dla lokalnej kultury i wzmocnienia lokalnej konkurencyjności. Temu celowi operacyjnemu będą służyły następujące kierunki działań:

- 1) **I.3.a. - integracja działań społeczno - gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami** - zachowanie walorów kulturowych jest możliwe tylko dzięki wspólnym działaniom całego społeczeństwa oraz wykorzystaniu mechanizmów prawnych takich jak np. partnerstwo publiczno - prywatne, aktywizacja osób prywatnych, instytucji i organizacji, a także osób bezrobotnych,
- 2) **I.3.b. - konserwacja i adaptacja zabytków** - włączenie obiektów zabytkowych w procesy gospodarcze jest uzależnione od stanu ich zachowania i możliwości bezpiecznego przystosowania ich do pożądanych funkcji. Proces ten wymaga kompleksowych działań na wszystkich szczeblach procesu inwestycyjnego oraz właściwych warunków organizacyjno - prawnych i finansowe,
- 3) **I.3.c. - kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych** - wszelkie działania w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego powinny uwzględniać ochronę środowiska przyrodniczego i miejscowych tradycji np. w zakresie zabudowy,
- 4) **I.3.d. - opracowanie publikacji promocyjnych poświęconych zabytkom Powiatu Buskiego**, które będą służyły propagowaniu wiedzy o dziedzictwie kulturowym Powiatu oraz o możliwościach rozwoju gospodarczego jakie daje ta dziedzina,
- 5) **I.3.e. - wspieranie działań w zakresie wyznaczenia tras rekreacyjnych w oparciu o obiekty i obszary historyczne** - możliwość korzystania ze szlaków pieszych, rowerowych czy konnych skutecznie połączy cele rekreacyjne i turystyczne z propagowaniem wiedzy o lokalnym dziedzictwie kulturowym,
- 6) **I.3.f. - wspieranie inicjatyw gmin dla tworzenia parków kulturowych** - tworzenie parków kulturowych jest najbardziej skuteczne, gdy przyczynia się do poprawy warunków życia lokalnej społeczności, która będzie czerpać z istnienia parku i jednocześnie będzie o niego dbać,
- 7) **I.3.g. - wspieranie inicjatyw tworzenia gospodarstw agroturystycznych** - agroturystyka przyczynia się do rozwoju gospodarstw rolnych oraz miejscowej infrastruktury, aktywizuje miejscowy rynek pracy i pozwala kultywować tradycje. Zmusza do rozbudowy i modernizacji zasobów mieszkaniowych, ale także do dbania o lokalne atrakcje, w tym dziedzictwo kulturowe,
- 8) **I.3.h. - pozyskiwanie środków z funduszy pomocowych na przedsięwzięcia umożliwiające tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami** - możliwości pozyskania wsparcia finansowego ze źródeł zewnętrznych daje szersze możliwości związane z ochroną zabytków. Istotnym jest, aby środki te były łatwo dostępne a informacje o możliwościach pozyskania szeroko rozpropagowane.

I.4. CEL OPERACYJNY SPOŁECZNO - GOSPODARCZA ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Na terenie Powiatu Buskiego są miejscowości, które kiedyś posiadały prawa miejskie (np. Stopnica, Wiślica, Nowy Korczyn), ale w wyniku zawirowań historycznych utraciły je, nadal jednak posiadają małomiasteczkowy charakter. Posiadają one zabytkowe układy urbanistyczne będące znaczącymi wartościami kulturowego dziedzictwa, które swą atrakcyjnością mogą stymulować rozwój lokalny. Temu celowi operacyjnemu będą służyły następujące kierunki działań:

- 1) **I.4.a. - ożywianie centrów historycznych lokalnych miejscowości** - działania te będą miały na celu eliminację funkcji niepożądanych (brak opieki nad zabytkiem lub niewłaściwego jego wykorzystanie) i zastępowanie ich funkcjami pozytywnymi (handel, kultura, usługi). Eksponowanie dziedzictwa kulturowego jest niezbędne do zapoznania szerokich kręgów społecznych z cennymi walorami kulturowymi, a także do uświadomienia lokalnym społecznościom wartości dóbr, z którymi obcują na co dzień, a które pozwolą im na osiągnięcie wymiernych korzyści dzięki właściwemu wykorzystaniu zabytków,

- 2) **I.4.b. – ochrona skali i charakteru zabudowy wiejskiej** – zabytkowe obiekty umiejscowione na wsi i świadczące o jej historii (stare domy, młyny) stanowią cenne źródło wiedzy o życiu przodków, kulturze i tradycji oraz technikach pracy,
- 3) **I.4.c. – umacnianie tradycyjnych form działalności gospodarczej, charakterystycznych dla obszarów wiejskich** – w obecnych czasach wiedzę o technikach pracy związanych z zanikającymi zawodami, można pozyskać jedynie na podstawie zachowanych zabytkowych obiektów (młyny, kuźnie) i narzędzi pracy oraz tradycji wykonywania i tworzenie rzeczy użytkowych, którymi posługiwali się przodkowie,
- 4) **I.4.d. – inicjowanie współpracy lokalnych społeczności, władz samorządowych, służb konserwatorskich i inwestorów** - zachowanie i ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego jest możliwa jedynie przy wielopoziomowej współpracy całego społeczeństwa.

I.5. CEL OPERACYJNY DZIEDZICTWO KULTUROWE JAKO AKTYWNY CZYNNIK ROZWOJU LOKALNEGO

Utrwalanie i zachowanie dziedzictwa kulturowego jako aktywnego czynnika rozwoju lokalnego poprzez promocję, edukację i popularyzację powinno być realizowane przez instytucje kultury, samorządy wszystkich szczebli i organizacje pozarządowe. Przyspieszony rozwój społeczno - gospodarczy oraz włączenie się Polski w struktury Unii Europejskiej - oprócz czynników pozytywnych, przynosi także potencjalne zagrożenia. Szczególnie niebezpieczne jest bezkrytyczne przejmowanie obcych wzorców oraz zagrożenia utratą tożsamości kulturowej. By im przeciwdziałać, należy podjąć stosowne działania edukacyjne i popularyzatorskie, aby ochrona wartości kulturowych nie musiała być wymuszana nakazami administracyjnymi, ale była procesem naturalnym. Temu celowi operacyjnemu będą służyły następujące kierunki działań:

- 1) **I.5.a. – podejmowanie działań zwiększających stopień rozpoznania walorów dziedzictwa kulturowego, jako podstawy do wszelkiego rodzaju zamierzeń** – szeroka wiedza na temat własnej kultury, tradycji i historii zwiększa świadomość oraz potrzebę ochrony dowodów przeszłości,
- 2) **I.5.b. – upowszechnianie osiągnięć miejscowych jednostek kultury** – udział w życiu kulturalnym sprzyja upowszechnianiu wiedzy i świadomości społecznej na temat dziedzictwa kulturowego.

II CEL STRATEGICZNY KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Szacunek dla zabytków, historii i tradycji jest nierozzerwalnie związany z wiedzą i identyfikacją z lokalnym środowiskiem. Wysoka świadomość społeczna o wartościach zabytków i tradycji pozwoli zachować je dla przyszłych pokoleń i zapewni kształtowanie lokalnego obrazu kulturowego według zasad zrównoważonego rozwoju. Osiągnięcie tego celu wymaga propagowania wiedzy o zabytkach oraz aktywizacji społeczeństwa na rzecz opieki nad zabytkami. Cele te można osiągnąć przez działania edukacyjne, popularyzację i promocję wiedzy o zabytkach, a także wspieranie działań zachęcających do działania na rzecz ochrony zabytków. Dla drugiego celu strategicznego sformułowano cele operacyjne:

- 1) Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami,
- 2) Społeczno - edukacyjna rola dziedzictwa kulturowego.

II.1. CEL OPERACYJNY PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Skuteczna opieka nad zabytkami wymaga rzetelnej wiedzy o historii i zabytkach. Do realizacji tego celu przyjęto następujące kierunki działań:

- 1) **II.1.a. – Wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa** - zmiana sposobu traktowania zabytków oraz włączenie ich w procesy gospodarcze wymagają poszerzenia wiedzy na ten temat wśród społeczeństwa, szczególnie wśród dzieci i młodzieży oraz osób uczestniczących w przemianach obejmujących zabytki,
- 2) **II.1.b. – Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach,**

- 3) **II.1.c. – Stymulowanie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji** - wspieranie rozwoju lokalnych form wyrazu kulturowego, wynikających z inicjatywy społeczności oraz instytucji pozarządowych.

II.2. CEL OPERACYJNY SPOŁECZNO - EDUKACYJNA ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Stan zachowania zabytków zależy od mieszkańców i ich stosunku do własnej tradycji i historii. Aby stosunek ten był pozytywny i przynosił wymierne efekty należy zachęcić mieszkańców do opieki nad zabytkami. Celowi temu służyć będą poniższe kierunki działań:

- 1) **II.2.a. – Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu** – ważne jest podkreślenie wartości postaw obywatelskich wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego. Aby tego dokonać należy wspierać projekty organizacji pozarządowych związanych z podnoszeniem świadomości o walorach środowiska kulturowego, podejmować działania w celu oznakowania obiektów zabytkowych oraz powierzać obowiązki społecznego opiekuna zabytków,
- 2) **II.2.b. – Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami** – wiele osób bezinteresownie wspiera opiekę nad zabytkami. Aby wzmóc ich zaangażowanie oraz zachęcić innych do pracy na rzecz zabytków, należy ich docenić, promować i nagradzać.

10. INSTRUMENTY WDRAŻANIA I MONITORING PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

10.1. WDRAŻANIE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Po przyjęciu przez Radę Powiatu w Busku – Zdroju *Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Buskim na lata 2009 - 2013* planuje się następujące działania:

- 1) opublikowanie *Programu* na stronie internetowej Powiatu Buskiego,
- 2) przekazanie *Programu* jednostkom samorządu terytorialnego, instytucjom i organizacjom działającym w sferze opieki nad zabytkami z terenu Powiatu Buskiego,
- 3) sukcesywne uaktualnianie i uzupełnianie *Programu* w związku ze zmieniającymi się uwarunkowaniami prawnymi, kulturowymi i społecznymi, a także związku z uzasadnionymi wnioskami samorządów lokalnych i innych podmiotów.

Organem odpowiedzialnym za wdrażanie *Programu* jest Zarząd Powiatu w Busku – Zdroju. Przyjmuje się, że zadania określone w *Programie* będą realizowane poprzez:

- 1) dofinansowywanie zadań realizowanych przez instytucje kultury prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego,
- 2) wspieranie organizacji i osób prywatnych w staraniach o środki finansowe ze źródeł zewnętrznych,
- 3) dotacje na prace remontowe i konserwatorskie w obiektach zabytkowych,
- 4) wspieranie działalności promocyjnej i edukacyjnej.

Powodzenie realizacji *Programu* będzie wymagało współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za poszczególne zadania, w tym m.in.: właścicieli prywatnych, władz lokalnych samorządów terytorialnych, służb wojewódzkiego konserwatora zabytków, organizacji pozarządowych.

W ramach wyznaczonych celów i kierunków działań zostały określone rodzaje zadań. Dla każdej grupy zadań zostały wyznaczone podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych typów projektów oraz potencjalne źródła finansowania. Wdrażanie *Programu* będzie odbywać się przy pomocy właścicieli przedsiębiorstw prywatnych, organizacji pozarządowych, jednostek samorządowych i instytucji, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową.

Odpowiedzialnym za wdrażanie *Programu* jest Zarząd Powiatu w Busku – Zdroju. Program będzie finansowany przy wykorzystaniu wielu źródeł, w tym środków prywatnych i publicznych oraz funduszy strukturalnych.

I CEL STRATEGICZNY

KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU POWIATU BUSKIEGO

I. 1. CEL OPERACYJNY USTALENIE POTENCJAŁU ZASOBÓW ZABYTKOWYCH POWIATU

Realizacja kierunku będzie polegała na zebraniu informacji o aktualnym stanie zachowania zabytków, w tym obiektów chronionych, inwentaryzacji terenowej obiektów o cechach zabytkowych, waloryzacji zabytków i określeniu ich znaczenia dla lokalnego dziedzictwa. Niezbędna jest również analiza walorów obiektów zabytkowych oraz ustalenie ich wartości dla lokalnej społeczności. Ten cel operacyjny będzie realizowany za pomocą **kierunku działania I.1.a.: Weryfikacja zabytków Powiatu Buskiego.**

Rezultatem tych działań powinny być:

- 1) rozpoznanie stanu zasobów zabytkowych i jego wartości,
- 2) pogłębienie wiedzy o historii, tradycjach i zabytkach,
- 3) powstanie opracowań niezbędnych do racjonalnej opieki nad zabytkami i właściwego zarządzania zabytkami.

Efektem realizacji celu powinno być powstanie bazy zasobów zabytkowych, powstanie systemu monitoringu przemian jakim podlegają zabytki, wykorzystanie narzędzi prawnych i organizacyjnych dotyczących opieki nad zabytkami, wsparcie działań na rzecz opieki nad zabytkami przez marketing markowych produktów kulturowych i kulturowo - gospodarczych. Ten cel operacyjny będzie realizowany za pomocą następujących kierunków działań:

- 1) **I.2.a. - Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami** - efektem realizacji tego kierunku działań powinno być zbieranie, gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie wiedzy o zasobach kulturowych oraz stanie ich zachowania, a także sposobach ochrony, formach własności, przemianach, którym podlegają, oraz promocja oferty kulturowej i kulturowo - turystycznej,
- 2) **I.2.b. - Zarządzanie zabytkami** - do realizacji tego kierunku działań powinny być wykorzystywane dostępne instrumenty prawne i organizacyjne oddziaływania na procesy inwestycyjne, m.in. indywidualne opracowania, konkursy, katalogi, procedury planu przestrzennego, formy ochrony, rekomendacje,
- 3) **I.2.c. - Marketing markowych produktów kulturowych i kulturowo - gospodarczych** - działania w tej dziedzinie obejmują system informacji o zabytkach, ofercie kulturowej i kulturowo - turystycznej w celu promocji markowych produktów kulturowych.

I.3. CEL OPERACYJNY PRZESTRZENNO - GOSPODARCZA ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Podejmowane działania w zakresie opieki nad zabytkami powinny mieć charakter kompleksowy - począwszy od planowania poprzez procedury inwestycyjne, a skończywszy na działaniach bezpośrednich. Efektem włączenia zabytków w procesy gospodarcze będzie poprawa stanu zachowania zabytków, co doprowadzi do poprawy wizerunku lokalnej przestrzeni kulturowej, powstania produktów turystycznych i kulturowych oraz ożywienia gospodarczego i podniesienia jakości życia mieszkańców. Temu celowi operacyjnemu będą służyły następujące kierunki działań:

- 1) **I.3.a. - Integracja działań społeczno - gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami** - działania w tym zakresie wymagają współpracy całego społeczeństwa, różnych instytucji, a także wykorzystania możliwości jakie daje np. partnerstwo publiczno - prywatne oraz aktywizacja różnych środowisk (osoby prywatne, instytucje, organizacje, osoby bezrobotne) oraz wspieranie inicjatyw wykorzystujących tradycyjne formy działalności gospodarczej, np. rolnictwo ekologiczne i tradycyjne przetwórstwo, reaktywacja ginących zawodów. Osiągnięciu tego celu może służyć również zwiększenie możliwości zatrudnienia w wyniku różnych form aktywnego pośrednictwa pracy, w tym przekwalifikowanie, tworzenie sprzyjających warunków do zatrudnienia w sektorze usług kulturowych i turystycznych wykorzystujących zasoby zabytkowe i miejscowe tradycje, rozwój infrastruktury turystycznej, oraz innych form zachęty przyczyniających się do podejmowania i rozwijania działalności pozarolniczej wykorzystującej miejscowe tradycje oraz stosowanie zachęt do zabudowy i zagospodarowania terenu nawiązujących do form tradycyjnych,
- 2) **I.3.b. - Konserwacja i adaptacja zabytków** - użytkowanie oraz opieka nad zabytkami wymaga właściwej modernizacji i szeroko pojętej konserwacji obiektów i obszarów zabytkowych. Z punktu widzenia opieki nad zabytkami ważne jest również stosowanie właściwych systemów zabezpieczeń obiektów przed zniszczeniem lub kradzieżą, renowacja i konserwacja małej architektury, w tym sakralnej, oraz miejsc pamięci, działania i inwestycje wynikające z przepisów przeciwpożarowych, zapobiegania klęskom żywiołowym oraz zabezpieczeń przeciwwłamaniowych, zabezpieczenie zabytków ruchomych i nieruchomych przed zniszczeniem oraz zabezpieczenie zabytków archeologicznych przed zagrożeniami naturalnymi oraz na wypadek eksploatacji rabunkowej.,
- 3) **I.3.c. - Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych** - obiekty zabytkowe oraz krajobrazy kulturowe wymagają szczególnego poszanowania w procesach urbanistycznych i inwestycyjnych. Do zachowania ich historycznych cech niezbędna jest konserwacja, rewitalizacja, renowacja, rewaloryzacja, zachowanie, ekspozycja zabytko-

wych: centrów miast i wsi, terenów zieleni, cmentarzy, parków, obiektów archeologicznych mających własną formę przestrzenną, sukcesywna iluminacja zabytków, gospodarowanie z uwzględnieniem obowiązujących standardów ochrony środowiska i bezpieczeństwa publicznego przez spowalnianie lub eliminację ruchu samochodowego z centrów miast i wsi, zapewnienie racjonalnej gospodarki odpadami, budowę sieci kanalizacyjnych, modernizację sieci energetycznej i teleinformatycznej, poprawę infrastruktury drogowej, ochronę wód powierzchniowych i podziemnych, ochrona bioróżnorodności i urozmaiconego krajobrazu, a także tworzenie parków kulturowych w celu ochrony kulturowych krajobrazów historycznych,

- 4) **I.3.d. – opracowanie publikacji promocyjnych poświęconych zabytkom Powiatu Buskiego** – opracowania i publikacje na temat dziedzictwa kulturowego pozwolą na podniesienie świadomości społecznej oraz wiedzy na temat wartości zabytków zarówno materialnych jak i niematerialnych,
- 5) **I.3.e. – wspieranie działań w zakresie wyznaczenia tras rekreacyjnych w oparciu o obiekty i obszary historyczne** – działania te będą służyć rozwojowi lokalnemu na niwie kulturalnej, turystycznej, rekreacyjnej oraz gospodarczej. Zachęcanie gminnych władz samorządowych do tworzenia historycznych tras rekreacyjnych stworzy mieszkańcom Powiatu i turystom możliwość korzystania ze szlaków pieszych, rowerowych, konnych w połączeniu z poznaniem historii i tradycji, a także dziedzictwa kulturowego.
- 6) **I.3.f. – wspieranie inicjatyw gmin dla tworzenia parków kulturowych** argumentem w procesie zachęcania gminnych władz samorządowych do tworzenia parków kulturowych będzie uświadomienie korzyści wynikających z tych działań. Jeżeli utworzenie parku przyczyni się do poprawy warunków życia lokalnej społeczności i pozwoli im czerpać wymierne korzyści z istnienia parku, zainicjuje to w lokalnej społeczności potrzebę dbania i ochrony elementów tego parku,
- 7) **I.3.g. – wspieranie inicjatyw tworzenia gospodarstw agroturystycznych** - agroturystyka zmusza do dbania o lokalne atrakcje, w tym dziedzictwo kulturowe. Propagowanie informacji o warunkach tworzenia gospodarstw agroturystycznych oraz możliwościach rozwoju i korzyściach jakie daje taki rodzaj działalności zachęci rolników do podjęcia takiego wyzwania,
- 8) **I.3.h. – pozyskiwanie środków z funduszy pomocowych na przedsięwzięcia umożliwiające tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami** – możliwości pozyskania wsparcia finansowego ze źródeł zewnętrznych daje szersze możliwości związane z ochroną zabytków oraz tworzeniem nowych miejsc pracy związanych z tą dziedziną. Szeroka wiedza na ten temat i większe zainteresowanie inwestowaniem w dziedzictwo kulturowe ułatwia dostęp do środków pomocowych. Należy zatem szeroko informować o możliwościach i sposobach pozyskiwania dofinansowania na ochronę zabytków oraz o potencjalnych korzyściach związanych w tą dziedziną.

I.4. CEL OPERACYJNY SPOŁECZNO – GOSPODARCZY ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Realizację celu stanowić będzie zespół działań zwiększających koncentrację środków finansowych na poprawie stanu zachowania obiektów zabytkowych. Działania te w efekcie doprowadzą do poprawy warunków życia mieszkańców, będą sprzyjać rozwojowi oraz stymulować będzie wzrost atrakcyjności turystycznej Powiatu. Temu celowi będą służyły następujące kierunki działań:

- 1) **I.4.a. – Ożywianie centrów historycznych lokalnych miejscowości** – należy dążyć do eliminacji funkcji niepożądanych (niewłaściwego wykorzystania zabytku lub zupełnego braku opieki nad zabytkiem) i zastępowanie ich funkcjami sprzyjającymi rozwojowi lokalnemu oraz ochronie zabytku (handel, kultura, usługi). Eksponowanie dziedzictwa kulturowego jest niezbędne do zapoznania szerokich kręgów społecznych z cennymi walorami kulturowymi, a także do uświadomienia lokalnym społecznościom wartości dóbr, z którymi obcuja na co dzień, a które pozwolą im na osiągnięcie wymiernych korzyści dzięki właściwemu wykorzystaniu zabytków. Pożądane jest też usprawnianie układów

komunikacyjnych, w celu poprawy dostępność do turystycznie atrakcyjnych obiektów co nada im nowe funkcje,

- 2) **I.4.b. - Ochrona skali i charakteru zabudowy wiejskiej** - cel ten należy realizować poprzez dążenie do zapobiegania rozproszaniu zabudowy wiejskiej, eliminację ruchu tranzytowego z obszarów wsi, zagęszczanie zabudowy w centrum wsi oraz projektowanie nowych siedlisk na terenach o większej intensywności zaludnienia. Zabytkowe obiekty umiejscowione na wsi (stare domy, młyny, cegielnie) stanowią cenne źródło wiedzy o życiu przodków, kulturze i tradycjach oraz technikach pracy. Obiektom nieczynnym ze względu na utratę dotychczasowej funkcji, należy znaleźć nową, tak aby obiekt mógł nadal istnieć, utrzymując rolę dominanty wśród zabudowy mieszkalnej,
- 3) **I.4.d. - Umacnianie tradycyjnych form działalności gospodarczej, charakterystycznych dla obszarów wiejskich** - należy dążyć do umacniania tradycyjnych form działalności gospodarczej charakterystycznych dla wsi (drobne usługi i drobna wytwórczość), rozszerzając ich zakres o szeroko pojęte usługi turystyczne,
- 4) **I.4.e. - Inicjowanie współpracy lokalnych społeczności, władz samorządowych, służb konserwatorskich i inwestorów** - wszelkie działania powinny opierać się na współpracy lokalnych społeczności, władz samorządowych, służb konserwatorskich i inwestorów. Celowi temu będzie sprzyjać tworzenie dogodnych warunków do inwestowania w dziedzictwo kulturalne, aktywizowanie lokalnych społeczności i wzmacnianie ich własnych tożsamości poprzez szeroko pojętą działalność kulturalną (wszelkiego rodzaju imprezy, w tym sportowe), popularyzatorską oraz oświatową (przywracania zawodów, które zanikły).

I.5. CEL OPERACYJNY DZIEDZICTWO KULTUROWE JAKO AKTYWNY CZYNNIK ROZWOJU LOKALNEGO

Realizację celu stanowić będzie zespół działań zwiększających promocję dziedzictwa kulturowego oraz intensyfikacja działań edukacyjnych i popularyzatorskich. Temu celowi operacyjnemu będą służyły następujące kierunki działań:

- 3) **I.5.a. - Podejmowanie działań zwiększających stopień rozpoznania walorów dziedzictwa kulturowego jako podstawy do wszelkiego rodzaju zamierzeń** - należy zintensyfikować prace badawczo - ewidencyjne zwiększając stopień rozpoznania walorów dziedzictwa kulturowego. Efekty tych prac będą stanowiły podstawę do wszelkiego rodzaju zamierzeń planistycznych, konserwatorskich i edukacyjno - popularyzatorskich,
- 4) **I.5.b. - Upowszechnianie osiągnięć miejscowych jednostek kultury** - aktywny udział w życiu kulturalnym lokalnej społeczności sprzyja upowszechnianiu wiedzy i świadomości społecznej na temat dziedzictwa kulturowego. Organizowanie imprez kulturalnych sprzyjających promowaniu historii Powiatu Buskiego zwiększy potrzebę aktywnego wspierania uczestniczenia w kształtowaniu obrazu lokalnej Ojczyzny, w tym również ochrony jej zasobów kulturowych.

II CEL STRATEGICZNY KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

II.1. CEL OPERACYJNY PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja celu wymaga podjęcia działań na rzecz edukacji o szeroko rozumianym dziedzictwie kulturowym oraz popularyzacji i promocji wiedzy o zabytkach. Efektem realizacji celu będą działania edukacyjne adresowane przede wszystkim do uczniów, wzbogacenie wiedzy o zabytkach i ich wartości oraz sposobach postępowania z zabytkami w celu ich zachowania, adaptacji, właściwego eksponowania itd. Do realizacji tego celu przyjęto następujące kierunki działań:

- 1) **II.1.a. - Wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa** - wymaga to wprowadzenia atrakcyjnych form edukacji na wszystkich szczeblach szkolnictwa, realizacji programów edukacyjnych rozwijających świadomość historyczną i znajomość lokalnej

historii, doskonalenia nauczycieli w tym zakresie, wprowadzenia zajęć rozwijających zainteresowania, promowania lokalnych form kulturowych opartych na działalności społecznej, np. w formach: festiwali, przeglądów, warsztatów, konkursów itp. Realizacja tego celu wymaga również współpracy z lokalnymi mediami w celu edukowania społeczeństwa w zakresie problematyki ochrony zabytków i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, a także możliwości wykorzystania zasobów dziedzictwa jako elementu działalności gospodarczej,

- 2) **II.1.b. – Popularyzacja i promocja zabytków oraz wiedzy o nich** - do upowszechniania wiedzy o zabytkach wśród społeczeństwa niezbędne jest dotarcie z podstawową informacją o nich do szerokiego kręgu odbiorców, a mogą temu służyć dostępne materiały promocyjne i opracowania tematyczne, popularyzacja twórczości ludowej, organizacja wystaw, konkursów, przeglądów, warsztatów, festiwali,
- 3) **II.1.c. – Stymulowanie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji** - realizowane poprzez ich promowanie, a także finansowe wspieranie ich działań w różnych formach kulturalnych: festiwali, przeglądów, konkursów itp.

II.2. CEL OPERACYJNY SPOŁECZNO - EDUKACYJNA ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Efektem realizacji celu będzie wzrost zainteresowania historią, tradycją i zabytkami wśród lokalnej społeczności, podniesienie aktywności społecznej w dziedzinie opieki nad zabytkami. Celowi temu służyć będą następujące kierunki działań:

- 3) **II.2.a. – Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu** – skuteczna opieka nad zabytkami musi być poparta akceptacją społeczną. Wymaga to kształtowania świadomości społecznej w duchu przywiązania do tradycji i historii, lokalnych obrzędów i zwyczajów, a także poszanowania dla zabytków. Ważne wyeksponowanie i nagradzanie pozytywnych postaw obywatelskich wobec dziedzictwa kulturowego,
- 4) **II.2.b. – Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami** – wiele osób bezinteresownie wspiera opiekę nad zabytkami. Osoby takie należy uhonorować, nagrodzić i przedstawić jako wzór do naśladowania.

10.2. MONITORING

Celem monitoringu jest zbieranie informacji dotyczących realizacji *Programu* na każdym etapie wdrażania. Stanowi on podstawę oceny uzyskanych efektów oraz formułowania ewentualnych wytycznych i propozycji zmian. Proces monitorowania będzie polegał na przyglądaniu się zmianom, jakie zachodzą w wyniku realizacji celów przez podejmowane inicjatywy, na analizie zebranych danych i opracowaniu raportów. Monitoring wykorzystuje wskaźniki realizacji zadań. Na podstawie zebranych informacji będzie można opracować dwuletnie sprawozdania z realizacji programu oraz oceny realizacji *Programu* sporządzane w okresach czteroletnich. Oceny powinny stanowić punkt wyjścia opracowania kolejnego programu. Kierunki monitoringu:

- 1) monitorowanie funkcji obiektów i wpływu użytkowania na ich stan,
- 2) monitorowanie stopnia zabezpieczenia obiektów zabytkowych przed pożarami, kradzieżą, katastrofami i klęskami żywiołowymi,
- 3) monitorowanie skuteczności funkcjonowania innych form ochrony dziedzictwa kulturowego w tym form edukacji społeczeństwa,
- 4) w okresach dwuletnich Zarząd Powiatu będzie przedstawiał Radzie Powiatu sprawozdanie z realizacji *Programu*,
- 5) w okresach czteroletnich dokonywana będzie ocena (ewaluacja) realizacji *Programu*, którą Zarząd Powiatu w Busku – Zdroju przedstawi Radzie Powiatu w Busku – Zdroju.

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Kierunek działań	Kryteria oceny
KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU POWIATU BUSKIEGO	Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych Powiatu Buskiego	Weryfikacja zabytków Powiatu Buskiego	liczba zweryfikowanych lub inwentaryzowanych obiektów
			powierzchnia terenu objętego weryfikacją lub inwentaryzacją
			liczba parków kulturowych
			liczba zabytków wpisanych do rejestru
			liczba obiektów w ewidencji
			liczba zabytków nieruchomych
			liczba zabytków ruchomych
			liczba zabytków archeologicznych
			liczba pomników historii
			liczba opracowań na temat lokalnych zabytków
	Budowa systemu zarządzania zabytkami Powiatu Buskiego	Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami	liczba baz danych na temat zabytków
			liczba udostępnionych opracowań na temat zabytków
			liczba działań na rzecz opieki nad zabytkami
		Zarządzanie zabytkami	liczba opracowań na temat zabytków
			liczba konkursów o tematyce kulturalnej
			liczba wdrożonych procedur w zakresie opieki nad zabytkami
		Marketing markowych produktów kulturowych	liczba udostępnionych informacji o zabytkach
			liczba pozycji w ofercie kulturowej i kulturowo – turystycznej
	Przestrzenno – gospodarcza rola dziedzictwa kulturowego	integracja działań społeczno - gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami	liczba podjętych działań w zakresie współpracy dotyczącej ochrony zabytków
			liczba inicjatyw w zakresie tradycyjnych form działalności gospodarczej
		konserwacja i adaptacja zabytków	ilość zastosowanych rozwiązań w zakresie zabezpieczenia obiektów zabytkowych przed zniszczeniem lub kradzieżą
			liczba zabezpieczonych obiektów zabytkowych (przeciwpożarowe, antywłamaniowe)
			ilość przedsięwzięć w zakresie renowacji i konserwacji małej architektury
			ilość przedsięwzięć w zakresie renowacji i konserwacji miejsc pamięci
		kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych	ilość przedsięwzięć w zakresie renowacji i konserwacji zabytkowych: centrów miast i wsi, cmentarzy, parków, obiektów archeologicznych
			liczba opracowanych programów rewitalizacji
			wydatki na ochronę i konserwację obiektów zabytkowych
			liczba zrealizowanych programów rozwoju wsi w dziedzinie dziedzictwa kulturowego
			ilość przedsięwzięć w zakresie iluminacji zabytków
			ilość przedsięwzięć w zakresie spowalniania lub eliminacji ruchu samochodowego z centrów miast i wsi
			ilość przedsięwzięć w zakresie zapewnienia racjonalnej gospodarki odpadami
			ilość przedsięwzięć w zakresie budowy sieci kanalizacyjnych
			ilość przedsięwzięć w zakresie modernizacji sieci energetycznej i teleinformatycznej
			ilość przedsięwzięć w zakresie poprawy infrastruktury drogowej
			ilość przedsięwzięć w zakresie ochrony wód powierzchniowych i podziemnych
			ilość przedsięwzięć w zakresie ochrony bioróżnorodności i urozmaiconego krajobrazu
			ilość przedsięwzięć w zakresie tworzenia parków kulturowych w celu ochrony kulturowych krajobrazów historycznych
		opracowanie publikacji promocyjnych poświęconych zabytkom Powiatu Buskiego	ilość opracowań i publikacji na temat dziedzictwa kulturowego służących podniesieniu świadomości społecznej oraz wiedzy na temat wartości zabytków zarówno materialnych jak i niematerialnych
		wyznaczenie tras rekreacyjnych w oparciu o obiekty i obszary historyczne	ilość utworzonych historycznych tras rekreacyjnych - pieszych
			ilość utworzonych historycznych tras rekreacyjnych rowerowych
			ilość utworzonych historycznych tras rekreacyjnych konnych
		wspieranie inicjatyw gmin dla tworzenia parków kulturowych	ilość utworzonych parków kulturowych
		wspieranie inicjatyw tworzenia gospodarstw agroturystycznych	ilość publikacji wydanych o warunkach tworzenia gospodarstw agroturystycznych oraz możliwościach rozwoju i korzyściach jakie daje ta działalność
			ilość utworzonych gospodarstw agroturystycznych
		pozyskiwanie środków z funduszy pomocowych na przedsięwzięcia umożliwiające tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	ilość utworzonych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

<i>Cel strategiczny</i>	<i>Cel operacyjny</i>	<i>Kierunek działań</i>	<i>Kryteria oceny</i>
Kształtowanie kulturowego obrazu powiatu buskiego	Społeczno – gospodarcza rola dziedzictwa kulturowego	ożywianie centrów historycznych lokalnych miejscowości	ilość przedsięwzięć w zakresie zmiany funkcji użytkowej zabytku ilość usprawnionych układów komunikacyjnych, w celu poprawy dostępności do turystycznie atrakcyjnych obiektów
		ochrona skali i charakteru zabudowy wiejskiej	ilość usprawnień komunikacyjnych na obszarach wiejskich ilość adaptacji obiektów zabytkowych na cele użytkowe
		umacnianie tradycyjnych form działalności gospodarczej charakterystycznych dla obszarów wiejskich	ilość podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na obszarach wiejskich podejmujących działalność zwłaszcza w zakresie usług związanych z zawodami zanikającymi
			ilość podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na obszarach wiejskich podejmujących działalność zwłaszcza w zakresie usług związanych z turystyką
			ilość inicjatyw społecznych na terenach wiejskich związanych z działalnością kulturalną
		inicjowanie współpracy lokalnych społeczności, władz samorządowych, służb konserwatorskich i inwestorów	ilość przedsięwzięć w zakresie aktywizowania lokalnych społeczności w zakresie działalności kulturalnej
	Dziedzictwo kulturowe jako aktywny czynnik rozwoju lokalnego	podjęcie działań zwiększających stopień rozpoznania walorów dziedzictwa kulturowego, jako podstawy do wszelkiego rodzaju zamierzeń	ilość opracowań dotyczących rozpoznania walorów dziedzictwa kulturowego i ich znaczenia dla lokalnej społeczności
		upowszechnianie osiągnięć miejscowych jednostek kultury	ilość imprez kulturalnych sprzyjających upowszechnianiu dziedzictwa kulturowego Powiatu Buskiego
Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego	Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami	wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa	ilość programów edukacyjnych rozwijających świadomość historyczną i znajomość lokalnej historii
			ilość form doskonalenia nauczycieli w zakresie rozwijania świadomości historycznej
			ilość zajęć rozwijających zainteresowania
			ilość przedsięwzięć kulturalnych w formach: festiwalu, przeglądów, warsztatów, konkursów itp.
			ilość publikacji w lokalnych mediach w celu edukowania społeczeństwa w zakresie problematyki ochrony zabytków i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, a także możliwości wykorzystania zasobów dziedzictwa jako elementu działalności gospodarczej
		popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach	ilość opracowanych materiałów promocyjnych i opracowań tematycznych
			ilość przedsięwzięć w zakresie popularyzacji twórczości ludowej
		stymulowanie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji	ilość przedsięwzięć kulturalnych w postaci wystaw, konkursów, przeglądów itp.
			ilość dofinansowanych przedsięwzięć kulturalnych
	Społeczno – edukacyjna rola dziedzictwa kulturowego	wspieranie osób i organizacji działających na rzecz poznania lokalnego dziedzictwa kulturowego	poziom nakładów finansowych na nagrody i stypendia w zakresie dziedzictwa kulturowego
			liczba projektów z zakresu dziedzictwa kulturowego dofinansowanych w otwartych konkursach i wysokość dofinansowania
			liczba stowarzyszeń, organizacji itp. działających na rzecz opieki nad zabytkami
		promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami	liczba przyznanych nagród w zakresie działalności kulturalnej liczba wniosków o przyznanie nagród i odznaczeń za działalność w zakresie kultury

11. MOŻLIWOŚCI FINANSOWANIA INWESTYCJI

11.1. MECHANIZMY FINANSOWE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W NIEKTÓRYCH KRAJACH EUROPY ZACHODNIEJ

Podstawowym źródłem finansowania kultury są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa i budżetów samorządów, przy czym środki samorządowe stanowią minimum połowę środków publicznych a czasami sięgają nawet 2/3 tych wydatków. Do rozdziału środków włączone są instytucje pozarządowe i organizacje typu *quango*, których działalność opiera się na brytyjskiej zasadzie „przedłużonego ramienia”. Obowiązuje zasada współfinansowania.

Coraz większego znaczenia nabiera tzw. finansowanie pośrednie – różnego rodzaju ulgi i zwolnienia podatkowe, zachęcające do finansowania kultury ze źródeł prywatnych, bądź łagodzące ostrość reguł gry rynkowej. Sprzyja to renesansowi prywatnego finansowania kultury zwłaszcza w sferze zabytków. Podstawowymi źródłami finansowania prywatnego są: firmy prywatne (sponsoring), fundacje i inne organizacje *non-profit*, darczyńcy indywidualni.

Ważnym źródłem finansowania sfery związanej z zabytkami jest wykorzystanie części zysków z loterii państwowej lub organizacja specjalnych loterii na cele związane z opieką nad zabytkami.

11.2. MECHANIZMY FINANSOWANIA OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z BUDŻETU UNII EUROPEJSKIEJ

Podstawę przekazywania środków finansowych Unii Europejskiej na rzecz kultury stanowi Traktat Amsterdamski. Zgodnie z nim kultura przyczynia się do rozkwitu kultur państw członkowskich z poszanowaniem ich narodowej i regionalnej różnorodności, jednocześnie promując wspólne dziedzictwo kulturowe Europy. Unia Europejska zachęca do współpracy między państwami, a w sytuacjach koniecznych wspiera i uzupełnia działania prowadzone przez poszczególne kraje. Działania te obejmują zarówno podnoszenie poziomu wiedzy w zakresie kultury i historii narodów europejskich, jak i zachowanie oraz ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim.

Unia Europejska finansuje sferę kultury, w tym ochronę i opiekę nad zabytkami, w ramach programów wspólnotowych adresowanych bezpośrednio do sektora kultury np. realizowany w latach 2000 – 2005 Program *Kultura 2000*, oraz przez fundusze strukturalne utworzone w celu wyrównywania poziomu rozwoju regionów w zjednoczonej Europie z uwagi na uznanie kultury za jeden z czynników rozwojowych regionów.

Finansowanie kultury ze środków funduszy strukturalnych jest uwarunkowane wykazaniem jej wpływu na rozwój społeczno - ekonomiczny regionów. Celem zatem nie będzie rewaloryzacja zabytków, ale skutek, jaki przyniesie dla pobudzenia regionalnej gospodarki, tworzenia miejsc pracy, poprawy atrakcyjności regionów. Warunkiem koniecznym wykorzystania środków funduszy strukturalnych do realizacji projektów związanych z opieką nad zabytkami jest uwzględnienie tych działań w planie strategicznym rozwoju regionu.

Na lata 2007 - 2013 zostały ustanowione odmienne zasady finansowania działań ze środków Unii Europejskiej. W tym okresie strefa opieki nad zabytkami będzie mogła być finansowana ze środków:

- 1) Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- 2) Europejskiego Funduszu Społecznego (w ramach polityki spójności),
- 3) Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich,

Zasadnicza zmiana dotyczy sposobu alokacji środków z **Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego**. Będzie się ona odbywać za pomocą programów operacyjnych zarządzanych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego oraz Regionalnego Programu Operacyjnego zarządzanego przez samorząd województwa.

Dla finansowania sfery opieki nad zabytkami zasadnicze znaczenie ma Regionalny Program Operacyjny i będzie dotyczyć działań o znaczeniu regionalnym. Wśród programów operacyjnych dla sfery opieki nad zabytkami znaczenie mogą mieć Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej – dotyczą działań w sferze kulturalnej realizowanych na obszarach przygranicznych:

- o Program Operacyjny Infrastruktura i środowisko,
- o Program Operacyjny Konkurencyjna gospodarka,
- o Program Operacyjny Kapitał Ludzki.

Europejski Fundusz Społeczny - Fundusz ukierunkowany jest zwłaszcza na procesy dostosowawcze i unowocześnianie polityki zatrudnienia. Możliwości finansowania kultury w tym przypadku polegają na tym, iż działalność związana z poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i produkcją kulturalną może bezpośrednio lub pośrednio przyczyniać się do wzrostu liczby miejsc pracy. Środki Europejskiego Funduszu Społecznego można wykorzystać m.in. na poprawę stanu zabytków, promocję regionu, w tym zabytków oraz rozwój usług turystycznych.

Ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich finansowany jest **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 - 2013** służący zdynamizowaniu procesu modernizacji polskiego rolnictwa i szybszemu rozwojowi Obszarów wiejskich.

EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO				
Programy ponadregionalne			Programy regionalne	
Program Operacyjny Infrastruktura i środowisko - dotyczy przedsięwzięć o znaczeniu ponadregionalnym		<i>Programy komplementarne do Programu Operacyjnego Infrastruktura i środowisko</i>		Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego
OŚ PRIORYTETOWA XI: KULTURA I DZIEDZICTWO KULTUROWE	Program Operacyjny Konkurencyjna gospodarka wzmacnianie roli przedsiębiorstw w procesie budowy gospodarki opartej na wiedzy	Program Operacyjny Kapitał Ludzki wykorzystanie potencjału zasobów ludzkich przez wzrost zatrudnienia i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników oraz podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa	Oś Priorytetowa 5. Wzrost jakości infrastruktury społecznej oraz inwestycje w dziedzictwo kulturowe, turystykę i sport	Oś Priorytetowa 6. Wzmocnienie ośrodków miejskich i rewitalizacja małych miast

PROGRAM OPERACYJNY INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO		
OŚ PRIORYTETOWA XI	KULTURA I DZIEDZICTWO KULTUROWE	
GŁÓWNY CEL	wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego o znaczeniu światowymi, europejskim dla zwiększenia atrakcyjności Polski	
CELE SZCZEGÓŁOWE	Ochrona, zachowanie i efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym	
	Poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym oraz zwiększenie dostępu do kultury	
	Rozwój infrastruktury szkolnictwa artystycznego	
Działanie 1. Ochrona dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym	Typy projektów	projekty związane z rewitalizacją, rewaloryzacją, konserwacją, renowacją, restauracją, zachowaniem, a także adaptacją na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem
		zakup i remont trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu (wyłącznie jako jeden z elementów projektu)
		konserwacja muzealiów, starodruków, zabytkowych archiwaliów, księgozbiorów, zbiorów filmowych oraz innych zabytków ruchomych
		zabezpieczenie zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem
		projekty dotyczące tworzenia wirtualnych muzeów
		przygotowanie dokumentacji niezbędnej do wnioskowania i realizacji przedsięwzięcia
	Beneficjenci	jednostki samorządu terytorialnego
		instytucje kultury: samorządowe, państwowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego
		szkoły artystyczne, dla których organem prowadzącym jest minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub jednostki samorządu terytorialnego,
		uczelnie artystyczne nadzorowane przez ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego
		uczelnie publiczne inne nieartystyczne
		kościół i związki wyznaniowe
		archiwa państwowe
		przedsiębiorstwa państwowe nie działające w celu osiągnięcia zysku (realizujące projekty dotyczące obiektów znajdujących się na liście UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za pomniki historii)
	Minimalna wartość projektu	organizacje pozarządowe ze sfery kultury działające w interesie publicznym
		5 mln euro, za wyjątkiem projektów:
		konserwacji zabytków ruchomych
		rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie zasobów bibliotecznych, archiwalnych, filmowych oraz zasobów wirtualnych muzeów
		zabezpieczenia zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem
		projektów realizowanych przez instytucje kultury państwowe i współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego, archiwa państwowe oraz dopuszczone w działaniu typy szkół i uczelni artystycznych - dla których minimalna wartość projektu wynosi 1 mln euro. Dla projektów dotyczących przygotowania dokumentacji technicznej – wszystkie typy projektów kwalifikowalnych w ramach działania niezależnie od ich wartości
Działanie 2. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym	Typy projektów	budowa, rozbudowa, remont i przebudowa instytucji kultury
		zakup i remont trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej (wyłącznie jako jeden z elementów projektu)
		przygotowanie dokumentacji niezbędnej do wnioskowania i realizacji przedsięwzięcia
	Beneficjenci	instytucje kultury (państwowe, samorządowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego)
		organizacje pozarządowe ze sfery kultury działające w interesie publicznym
		kościół i związki wyznaniowe
		archiwa państwowe
		jednostki samorządu terytorialnego
	Minimalna wartość projektu	5 mln euro, za wyjątkiem projektów, dla których beneficjentami są instytucje kultury państwowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego oraz archiwa państwowe
		minimalna wartość projektu wynosi 1 mln euro. Dla projektów dotyczących przygotowania dokumentacji technicznej – wszystkie typy projektów kwalifikowanych w ramach działania niezależnie od ich wartości.
Maksymalny poziom dofinansowania projektów	85% kosztów kwalifikowanych	

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

OŚ PRIORYTETOWA	WZROST JAKOŚCI INFRASTRUKTURY SPOŁECZNEJ ORAZ INWESTYCJE W DZIEDZICTWO KULTUROWE, TURYSTYKĘ I SPORT	WZMOCNIENIE OŚRODKÓW MIEJSKICH I REWITALIZACJA MAŁYCH MIAST
Działania	Podniesienie jakości usług publicznych poprzez wspieranie placówek edukacyjnych i kulturalnych	Wzmocnienie regionalnych i subregionalnych ośrodków wzrostu
	Publiczne inwestycje w sferę dziedzictwa kulturowego, turystyki i sportu	Rewitalizacja małych miast
Cele osi priorytetowej	tworzenie warunków dla rozwoju kultury, sportu i turystyki jako elementów tożsamości regionalnej i form aktywności społeczno - zawodowej ludności	Rozwój infrastruktury, poprawiający warunki dla zwiększania inwestycji na obszarach podlegających restrukturyzacji oraz w zdegradowanych miastach i dzielnicach miast, terenach przemysłowych i powojaskowych
	poprawa dostępu do obiektów dziedzictwa kulturowego, turystycznych i sportowych oraz zmniejszenie różnic w tym zakresie pomiędzy Regionem Świętokrzyskim a innymi regionami.	
Beneficjenci	jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjne działające w ich imieniu, związki, porozumienia i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,	jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjne działające w ich imieniu, związki, porozumienia i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, jednostki świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego, jednostki wybrane w drodze przetargu świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego
	instytucje kultury, organizacje turystyczne działające non-profit, organizacje pozarządowe, kościoły i inne związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych, inne organizacje publiczne, w tym instytucje turystyczne, sportowe i kulturalne z sektora finansów publicznych, dla których organem założycielskim są jednostki administracji rządowej lub samorządowej,	organizacje pozarządowe, kościoły i inne związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych, inne organizacje pożytku publicznego
	szkoły wyższe, szkoły i placówki oświatowe,	wspólnoty mieszkaniowe, spółdzielnie mieszkaniowe (w ramach zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych)
	zakłady opieki zdrowotnej, spółki prawa handlowego utworzone przez jst lub ministra skarbu, prowadzące działalność w zakresie ochrony zdrowia, w których większość udziałów należy do organu założycielskiego	pozostałe jednostki sektora finansów publicznych.
	lasy państwowe i jego jednostki organizacyjne	
	pozostałe jednostki sektora finansów publicznych.	
Typy projektów w ramach osi priorytetowej	projekty mające na celu budowę, przebudowę, modernizację i wyposażenie placówek kultury o znaczeniu lokalnym i regionalnym	kompleksowe projekty mających za zadanie rewitalizację zaniedbanych części miasta Kielce i miast powiatowych, dla których istnieją lokalne programy rewitalizacji
	inwestycje w zakresie zasobów dziedzictwa kulturowego wraz z przystosowaniem ich do celów turystycznych	inwestycje dotyczące podniesienia jakości infrastruktury wystawienniczej, targowej oraz poprawy estetyki funkcjonalnej przestrzeni publicznej, szczególnie służące podniesieniu atrakcyjności miast dla ruchu turystycznego
	budowa, rozbudowa i modernizacja obiektów pełniących funkcje kulturalne, turystyczne, rekreacyjne i sportowe	budowa, przebudowy i modernizacji elementów infrastruktury podstawowej, społecznej, monitorowania bezpieczeństwa w miejscach publicznych, jak również mieszkaniowej i wzrostu estetyki przestrzeni publicznej
	konserwacja, renowacja i adaptacja obiektów zabytkowych	
Poziom współfinansowania ze środków EFRR	85% wydatków kwalifikowanych	

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007 - 2013

Oś 3: JAKOŚĆ ŻYCIA NA OBSZARACH WIEJSKICH I RÓŻNICOWANIE GOSPODARKI WIEJSKIEJ		Oś 4 – LEADER
Działania	Odnowa i rozwój wsi tworzenie warunków dla rozwoju społeczno – ekonomicznego obszarów wiejskich i aktywizacji ludności wiejskiej przez pomoc przyznawaną na realizację projektów związanych z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, w tym utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi	działanie 4.1. Lokalne strategie rozwoju - poprawa jakości życia oraz różnicowanie działalności na obszarach wiejskich
		działanie 4.2. Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa – pomoc jednorazowa
		działanie 4.3. Nabywanie umiejętności, aktywizacja i koszty bieżące lokalnych grup działania
Cel działania	poprawa jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpłynie na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich	LEADER jest podejściem przekrojowym i partnerskim, umożliwiającym realizowanie i osiągnięcie celów osi trzeciej. Celem osi czwartej jest przede wszystkim aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie kapitału społecznego na wsi, a także polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami i ich waloryzacja. Pomocne w osiągnięciu celów osi będą również projekty współpracy
Zakres pomocy	inwestycje w zakresie remontu, przebudowy i wyposażenia obiektów pełniących funkcje publiczne, społeczno - kulturalne, rekreacyjne i sportowe, w tym obiektów zabytkowych	zakup sprzętu komputerowego (w tym umożliwiającego dostęp do internetu) i udostępnianie na potrzeby społeczności wiejskiej
	inwestycje w zakresie remontu, przebudowy i wyposażenia obiektów służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa kulturowego, tradycji, sztuki lub kultury	renowacji miejsc i budowli charakterystycznych dla danej miejscowości
	inwestycje w zakresie kształtowania przestrzeni publicznej	inwestycji służących kultywowaniu tradycyjnych zawodów i rzemiosła
	inwestycje w zakresie budowy lub remontu, przebudowy publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych i społeczno - kulturalnych	remontu i wyposażenia świetlic wiejskich
	inwestycje w zakresie zakupu obiektów zabytkowych lub charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie oraz ich adaptację na cele publiczne	odnawiania elementów budowli charakterystycznych dla budownictwa danego regionu
	inwestycje w zakresie odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historii, obiektów architektury sakralnej i miejsc pamięci	budowy /odbudowy małej infrastruktury turystycznej
		zakup strojów i eksponatów dla zespołów folklorystycznych

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007 – 2013 c.d.

Oś 3: JAKOŚĆ ŻYCIA NA OBSZARACH WIEJSKICH I RÓŻNICOWANIE GOSPODARKI WIEJSKIEJ		Oś 4 – LEADER
Bene- ficyjenci	Gmina	projekty z zakresu działań osi 3 - beneficjenci określani dla poszczególnych działań osi 3
	instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego kościół lub związek wyznaniowy	inne projekty, niekwalifikujące się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3, ale przyczyniające się do osiągnięcia celów osi 3, tj. Poprawy jakości życia lub większego zróżnicowania działalności gospodarczej na obszarze działania LGD – osoby fizyczne i prawne, organizacje pozarządowe, związki wyznaniowe i kościoły.
	organizacja pozarządowa	Lokalne grupy działania - działają w formie stowarzyszenia – nie jest to typowa forma stowarzyszenia zgodnie z ustawą Prawo o stowarzyszeniach, lecz forma zmodyfikowana zgodnie z wymogami efektywnego działania LGD, przez ustawę o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków EFRROW - członkami zwyczajnymi mogą być zarówno osoby fizyczne jak i prawne – w tym jednostki samorządu terytorialnego – rozszerzenie kręgu członków zwyczajnych umożliwia pełne i równoprawne współdziałanie przedstawicieli trzech sektorów zgodnie z ideą Leadera - nadzór nad nowymi LGD sprawuje marszałek województwa - obowiązkiem LGD jest posiadać radę utworzoną zgodnie z art. 15 ustawy o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków EFRROW - mogą prowadzić działalność gospodarczą służącą realizacji lokalnej strategii rozwoju i określoną w statucie – regulacja ta jest odmienna od ustawy Prawo o stowarzyszeniach - gdzie możliwe było prowadzenie każdej działalności jeśli tylko służyła ona realizacji celów statutowych. Nowa LGD powinna wpisać w treść statutu rodzaje działalności (zgodnie z PKD) jakie zamierza prowadzić
Kryteria dostępu	realizacja projektu w miejscowościach gmin wiejskich albo miejsko – wiejskich z wyłączeniem miast powyżej 5 000 mieszkańców oraz z uwzględnieniem miast do 5 000 mieszkańców gmin miejskich	
	Objęcie projektu planem odnowy miejscowości, zgodnych ze strategią rozwoju gminy lub studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy lub miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego	
	projekt o charakterze niekomercyjnym	
	w przypadku, gdy projekt realizowany będzie na nieruchomości nienależącej do beneficjenta, beneficjent posiada prawo do dysponowania tą nieruchomością przez okres 7 lat po zakończonej realizacji projektu	
	beneficjent będący organizacją pozarządową ma status organizacji pożytku publicznego w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 r., nr 96, poz. 873) działa w obszarze zbieżnym z celami działania w szczególności na rzecz aktywizacji ludności, rozwoju oraz zachowania dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego	
	projekt składany przez instytucję kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego został zaakceptowany przez tą jednostkę	
	projekt realizowany w ramach osi 4 uzyskać akceptację odpowiedniej lokalnej grupy działania	

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007 – 2013 c.d.

Forma pomocy	zwrot części kosztów kwalifikowalnych projektu	projekty z zakresu działań osi 3 – pomoc jednorazowa, możliwość realizacji projektu w etapach
		inne projekty, niekwalifikujące się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3 programów przewidzianych w ramach narodowych strategicznych ram odniesienia (NSRO), ale przyczyniających się do osiągnięcia celów osi 3 tj. Poprawy jakości życia lub większego zróżnicowania działalności gospodarczej na obszarze działania lokalnych grup działania (LGD) – zobowiązanie jednorazowe, możliwość realizacji projektu w etapach
		dla działania 4.2. Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa – pomoc jednorazowa, możliwość realizacji projektu w etapach
		dla działania 4.3. Nabywanie umiejętności, aktywizacja i koszty bieżące lokalnych grup działania - pomoc jednorazowa z wielokrotną płatnością możliwość realizacji projektu w etapach, pomoc płatna na rachunek bankowy LGD lub rachunek wskazany przez LGD
		po każdym roku realizacji przez LGD lokalnej strategii rozwoju, samorząd województwa dokonuje weryfikacji – na podstawie złożonych wniosków o płatność i zgodności zrealizowanych działań z przedłożonym i zaakceptowanym rocznym planem finansowym (RPF) realizacji przez LGD lokalnej strategii rozwoju. Po 3 latach wdrażania samorząd województwa dokona weryfikacji wydatkowania środków przez LGD i ich zgodności z lokalną strategią rozwoju
wysokość pomocy	wysokość pomocy	wysokość pomocy na realizację projektów w jednej miejscowości wynosi 500 tys. zł.
		wielkość pomocy przyznanej na realizację jednego projektu nie może być niższa niż 25 tys. zł.
		inne projekty, niekwalifikujące się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3 programów przewidzianych w ramach narodowych strategicznych ram odniesienia (NSRO), ale przyczyniających się do osiągnięcia celów osi 3 - wysokość pomocy uzależniona od rodzaju beneficjenta
		dla działania 4.2. Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa – 100% kosztów kwalifikowalnych
		dla działania 4.3. Nabywanie umiejętności, aktywizacja i koszty bieżące lokalnych grup działania - 100% kosztów kwalifikowalnych
Poziom pomocy	maksymalny udział kosztów kwalifikowalnych	udział środków Unii Europejskiej z EFRROW i krajowych środków publicznych w finansowaniu realizacji działań w osi 3: 75% do 25%
		udział środków Unii Europejskiej z EFRROW i krajowych środków publicznych w finansowaniu realizacji działań w osi 4: 80% do 20%
	wkład własny	beneficjenci: jednostki samorządu terytorialnego i instytucje kultury muszą mieć zapewniony wkład z krajowych środków publicznych w wysokości, co najmniej 25 % kosztów kwalifikowanych projektu, pochodzących ze źródeł innych niż środki PROW.
		beneficjenci: organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe otrzymują pomoc pochodzącą z publicznych środków Unii Europejskiej i krajowych
Zasięg	ponadregionalny	obszary Działania Lokalnych Grup Działania

11.3. MECHANIZMY FINANSOWE POZASTRUKTURALNE

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej otworzyło nowe perspektywy przed naszą kulturą. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które wytycza główne kierunki polityki kulturalnej państwa dołożyło wszelkich starań aby sektor kultury uzyskał środki z funduszy europejskich. Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy daje możliwość uzyskania wsparcia dla kultury, poza funduszami strukturalnymi. Państwami darczyńcami są trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego nie wchodzące w skład Unii Europejskiej: Norwegia, Islandia i Lichtenstein.

W latach 2004 - 2009 Polska jest największym beneficjentem mechanizmów spośród nowych państw członkowskich (ponad 533 mln euro). W okresie tym wsparciem objętych zostało 10 obszarów priorytetowych, w tym *Ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego*. Kultura znalazła się na trzecim miejscu pod względem wielkości otrzymanych środków, które stanowią 14,6% całości (blisko 78 mln euro).

Uzupełnieniem projektów o charakterze infrastrukturalnym, realizowanych w ramach mechanizmów finansowych jest *Fundusz Wymiany Kulturalnej na lata 2008 - 2010*, ustanowiony w celu wzmocnienia kontaktów w zakresie wymiany kulturalnej pomiędzy Polską a Islandią, Liechtensteinem i Norwegią, który jest odpowiedzią na duże zapotrzebowanie na realizację projektów nieinwestycyjnych z zakresu kultury. Fundusz, obejmuje współpracę twórców polskich i artystów z Islandii, Liechtensteinu i Norwegii, w dziedzinach dotyczących muzyki, teatru, tańca, filmu i literatury.

Całkowita alokacja przeznaczona na Fundusz Wymiany Kulturalnej wynosi prawie 4,5 mln euro (z czego 4 mln euro pochodzą od państw darczyńców), stanowi to ponad 16 mln dodatkowych złotych na kulturę w latach 2008 - 2010.

Program operacyjny dla wykorzystania środków finansowych w ramach *Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego* to program o charakterze ponadregionalnym, w ramach którego zadania z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego mogą być wspierane w ramach osi priorytetowej *Ochrona Kulturowego Dziedzictwa Europejskiego*, w tym *Transport Publiczny i Odnowa Miast*.

Mechanizm Finansowy EOG i Norweski Mechanizm Finansowy	
OCHRONA KULTUROWEGO DZIEDZICTWA EUROPEJSKIEGO, W TYM TRANSPORT PUBLICZNY I ODNOWA MIAST	
Cel priorytetu	zachowanie i odbudowa europejskiego dziedzictwa kulturowego wraz z jego otoczeniem oraz wykreowanie narodowych produktów turystyki kulturowej w historycznych miastach Polski (w szczególności Warszawa, Kraków, Gdańsk, Wrocław, Poznań).
Rodzaje kwalifikujących się projektów	projekty z zakresu rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, szczególnie realizowane w ramach przyjętych strategii rozwoju produktów turystyki kulturowej
	projekty z zakresu rewitalizacji historycznych obszarów miejskich
	projekty z zakresu rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych
	projekty z zakresu rewitalizacji obiektów poprzemysłowych o wysokiej wartości historycznej na cele kulturalne, w szczególności na muzea nowoczesności
	projekty z zakresu renowacji, ochrony i zachowania miejsc pamięci i martyrologii
	projekty z zakresu budowy i rozbudowy publicznych i niekomercyjnych instytucji kultury o europejskim znaczeniu
	projekty z zakresu budowy, rozbudowy, odbudowy i adaptacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla polskiej kultury
	projekty z zakresu kompleksowych programów konserwacji i digitalizacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych i archiwaliów istotnych dla europejskiego dziedzictwa kulturowego
	projekty z zakresu tworzenia systemów zabezpieczeń przed nielegalnym wywozem dzieł sztuki oraz zabezpieczenie zabytków ruchomych i nieruchomych przed kradzieżą i zniszczeniem. Projekty w ramach priorytetu nie będą realizowane w celach komercyjnych
Kryteria wyboru projektów	projekty pojedyncze oraz grupy projektów o minimalnej wartości 1 mln euro,
	zgodność z aktualnym lokalnym programem rewitalizacji – w odniesieniu do projektów związanych z rewitalizacją historycznych obszarów miejskich,
	zgodność projektu z Narodową Strategią Rozwoju Kultury 2004 – 2020,
	ważność projektu z punktu widzenia polityki kulturalnej państwa
Rodzaje beneficjentów	w pierwszej kolejności realizowane będą projekty dotyczące obiektów wpisanych do rejestru zabytków
	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
	jednostki samorządu terytorialnego
	związki i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego
	państwowe i samorządowe instytucje kultury i instytucje filmowe
	państwowe szkoły i uczelnie artystyczne
	państwowe szkoły wyższe
	archiwa państwowe
	organizacje pozarządowe ze sfery kultury działające w interesie publicznym
	kościół i związki wyznaniowe
	przedsiębiorstwa państwowe i zakłady budżetowe jednostek samorządu terytorialnego nie działające w celu osiągnięcia zysku
	instytucje sektora prywatnego działające w interesie publicznym

11.4. FINANSOWANIE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

11.4.1. ZASADY I ŹRÓDŁA FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami podmiot dysponujący tytułem prawnym do zabytku (prawo własności, użytkowanie wieczyste, trwałe zarząd, ograniczone prawo rzeczowe, stosunek zobowiązaniowy) finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Finansowanie opieki nad zabytkiem, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego jest jej zadaniem własnym.

Natomiast jednostki organizacyjne zaliczane do sektora finansów publicznych finansują opiekę nad zabytkiem ze środków przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetu lub bądź jednostek samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

Podmiot, który zamierza finansować zadania wynikające z opieki nad zabytkiem nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, pokrywa koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji (jeżeli są one niezbędne).

Podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru, albo posiadający taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie zadań wynikających z opieki nad zabytkiem (ze środków będących w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewody za pośrednictwem wojewódzkiego konserwatora zabytków).

Dotacje na dofinansowanie zadań wynikających z opieki nad zabytkiem wpisanym do rejestru mogą być również udzielane przez organ stanowiący gminy, powiatu lub województwa na zasadach określonych w podjętej przez ten organ w stosownej uchwale.

Źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami można ogólnie podzielić na:

- 1) środki publiczne pochodzące z:
  - a) budżetu państwa:
    - o dotacje celowe będące w dyspozycji Ministra Kultury (m.in. programy operacyjne),
    - o dotacje celowe będące w dyspozycji wojewody,
    - o dotacje będące w dyspozycji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (dotacje z Funduszu Kościelnego na remont obiektów sakralnych),
  - b) wieloletnich instrumentów planowania finansowego,
  - c) gospodarki pozabudżetowej,
  - d) budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego,
- 2) środki prywatne:
  - a) partnerstwo publiczno – prywatne,
  - b) pomoc publiczna.

11.4.1.1. Środki publiczne

BUDŻET PAŃSTWA

Finansowanie środkami publicznymi zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami realizowane jest na wszystkich szczeblach administracji publicznej. Źródłem finansowania zadań są środki planowane w rocznych ustawach budżetowych. Składają się na nie zarówno środki własne, jak i pochodzące z zagranicy (w tym z Unii Europejskiej). Środkami przeznaczonymi na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego dysponują ministrowie i wojewodowie, przy czym gros środków pozostaje w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury. Polskie prawo nie określa procentowego limitu wydatków budżetu na rzecz kultury, w tym ochrony i opieki nad zabytkami. Tylko w drodze wyjątku przepisy szczególne mogą wskazywać rodzaj i wielkość uzależnienia planowanego wydatku. Obowiązujące prawo nie przewiduje także powiązań pomiędzy sływem źródła dochodów budżetowych

a wysokością określonego wydatku. Bezpośrednie powiązania konkretnych środków budżetowych z konkretnymi wydatkami mogą mieć jedynie charakter funkcjonalny i dotyczą opracowywanych tzw. harmonogramów rocznych dochodów i wydatków. Wydatki z budżetu państwa na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować:

- 1) bezpośrednie wydatki na zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek budżetowych,
- 2) wydatki w formie dotacji dla:
  - a) jednostek samorządu terytorialnego,
  - b) innych jednostek sektora finansów publicznych,
  - c) jednostek spoza sektora finansów publicznych (osób fizycznych, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych).

Dotacje z budżetu państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami mogą mieć charakter dotacji celowych, dotacji przedmiotowych i dotacji podmiotowych.

Dotacje celowe z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, mogą być udzielone przez Ministra Kultury (za środków finansowych z części budżetu państwa) i przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda).

Podstawę prawną dla tego rodzaju działań stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (rozdział 7. Zasady finansowania opieki nad zabytkami)* oraz rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. *w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (Dz. U. z 2005 r. Nr 112 poz. 940 ze zm.).

Dotacje celowe ze środków budżetu państwa, w części której dysponentem jest wojewoda, na dofinansowanie lub sfinansowanie zadań publicznych w zakresie ochrony dóbr kultury, zlecanych organizacjom pozarządowym oraz osobom prawnym i jednostkom organizacyjnym prowadzącym działalność pożytku publicznego są udzielane w drodze otwartego konkursu ofert na podstawie:

- 1) Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 ze zm.),
- 2) Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 874 ze zm.),
- 3) Ustawy z dnia 19 grudnia 2003 r. o zmianie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz ustawy Przepisy wprowadzające ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 228, poz. 2262 ze zm.),
- 4) Ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2005 r. Nr 249, poz. 2104 ze zm.),
- 5) Rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 grudnia 2005 r. w sprawie wzoru oferty realizacji zadania publicznego, ramowego wzoru umowy o wykonanie zadania publicznego i wzoru sprawozdania z wykonania tego zadania (Dz. U. z 2005 r. Nr 264, poz. 2207).

DOTACJE Z FUNDUSZU KOŚCIELNEGO NA REMONT OBIEKTÓW SAKRALNYCH

Wnioski o przyznanie dotacji o częściowe dofinansowanie prac przy zabytkowych kościołach, w tym prac remontowych (oraz obiektów innych niż kościoły, obiektów w zespołach sakralnych, na cele związane z działalnością społeczną czy oświatową) składa dana parafia do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych Wydział Funduszu Kościelnego w Warszawie.

WIELOLETNIE INSTRUMENTY PLANOWANIA FINANSOWEGO

Obok instrumentu finansowania ochrony i opieki nad zabytkami, jakim jest budżet państwa, istnieją jeszcze wieloletnie instrumenty planowania finansowego. Planowanie takie w zakresie wydatków bieżących (niemajątkowych) jest możliwe przez dołączenie do ustawy

budżetowej programów wieloletnich ustanawianych przez Radę Ministrów, co pozwoli na planowanie w kolejnych ustawach budżetowych wydatków na dany program w kwotach ustalonych w zestawieniu wieloletnim dołączonym do ustawy budżetowej.

GOSPODARKA POZABUDŻETOWA

Przekazywanie publicznych środków na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami może się również odbywać w ramach gospodarki pozabudżetowej. Gospodarka pozabudżetowa oznacza realizację zadań publicznych nie przez jednostki budżetowe (których dochody i wydatki w całości obejmowane są budżetem państwa), ale przez:

- 1) zakłady budżetowe,
- 2) gospodarstwa pomocnicze (przy jednostkach budżetowych),
- 3) rachunki środków specjalnych (jednostek budżetowych),
- 4) fundusze celowe np. Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa.

W takich konstrukcjach finansowych istnieje uzależnienie wydatków od pozyskiwanych dochodów oraz bezpośrednie powiązanie wpływających dochodów z określonymi wydatkami.

BUDŻETOWE WYDATKI JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Państwowe wydatki na ochronę i opiekę nad zabytkami realizowane są również w ramach budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego, przede wszystkim województw i gmin. Samorządy dysponują wieloletnimi instrumentami planowania finansowego. Analogicznie jak budżet państwowy samorządy mogą realizować wydatki budżetowe w tej sferze również przez: samorządowe osoby prawne, gospodarkę pozabudżetową, środki specjalne samorządowych jednostek budżetowych. Dodatkowo (w przeciwieństwie do budżetu państwa) jednostki samorządów terytorialnych mogą tworzyć fundacje, których zadaniem może być ochrona i opieka nad zabytkami. Wydatki samorządów na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować bezpośrednie wydatki na: zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek organizacyjnych oraz wydatki w formie dotacji.

PROGRAMY OPERACYJNE MINISTERSTWA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego stanowią podstawę do ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe, placówki doskonalenia zawodowego nauczycieli szkół artystycznych oraz podmioty gospodarcze. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza m.in. programy:

1) Promocja twórczości,	6) Promocja kultury polskiej za granicą,
2) Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego,	7) Promocja czytelnictwa,
3) Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury,	8) Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
4) Fryderyk Chopin,	9) Patriotyzm jutra,
5) Rozwój inicjatyw lokalnych,	10) Znaki czasu,
	11) Dziedzictwo kulturowe.

Spośród wymienionych wyżej programów, szczególnie ważne dla jednostek samorządu terytorialnego są programy operacyjne umożliwiające ubieganie się o środki finansowe na ochronę i zabezpieczenie zabytków:

- 1) Dziedzictwo kulturowe,
- 2) Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego,
- 3) Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury,
- 4) Rozwój inicjatyw lokalnych,
- 5) Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Spośród wymienionych wyżej programów operacyjnych trzy pozwalają na ubieganie się o środki finansowe na rewitalizację, modernizację i adaptację obiektów kulturalnych, są to: *Dziedzictwo kulturowe, Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa oraz Promesa Ministra Kultury.*

PROGRAM OPERACYJNY Dziedzictwo kulturowe

GŁÓWNY CEL	<i>Intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym poprawa stanu zachowania zabytków, wsparcie działalności muzeów oraz rozwój kolekcji muzealnych. Program dotyczy również zabytków polskich i z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju</i>	
CELE SZCZEGÓŁOWE	<i>ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego</i>	
	<i>wyrównywanie dostępu do dóbr i usług kultury poprzez udostępnianie w internecie dorobku kulturowego i naukowego</i>	
	<i>zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym dziedzictwa archeologicznego)</i>	
	<i>rewaloryzacja zabytków</i>	
	<i>zwiększanie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych</i>	
	<i>poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji</i>	
	<i>zabezpieczanie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych</i>	
	<i>udostępnianie zabytków na cele publiczne</i>	
Priorytet 1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych	Typy projektów	projekty realizowane bez udziału środków europejskich związane z pracami konserwatorskimi, restauratorskimi lub robotami budowlanymi przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków: planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja)
	Uprawnieni wnioskodawcy	osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego
	Koszty kwalifikujące się do dofinansowania	wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków
		dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków (...)
		dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych
		dofinansowanie w wysokości do 100 % może być udzielone jedynie w przypadkach, gdy: zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót
Priorytet 2. Rozwój instytucji muzealnych	Typy projektów	wspieranie działalności edukacyjnej prowadzonej przez muzea (np. konkursy, warsztaty, lekcje muzealne, itp.)
		zakupy dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych z wyłączeniem zakupów kolekcji sztuki ludowej
		zakupy starodruków i archiwaliów
		konserwacja i mikrofilmowanie muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wykonanie kopii starodruków i inkunabułów
		organizacja wystaw muzealnych, wraz z drukiem katalogów (do kosztów kwalifikowanych zalicza się również samo wydanie katalogów)
	Uprawnieni wnioskodawcy	organizacja konferencji, seminariów i innych spotkań mających na celu wymianę opinii i doświadczeń z zakresu muzealnictwa, archiwistyki i ochrony zabytków oraz dofinansowanie wydawnictw pokonferencyjnych
		jednostki samorządu terytorialnego
		państwowe i samorządowe instytucje kultury
Priorytet 4. Ochrona zabytków archeologicznych	Typy projektów	projekty realizowane bez udziału środków europejskich
		inventaryzacja zabytków archeologicznych
		badanie, dokumentowanie, opracowanie wyników nieinwestorskich ratowniczych badań zabytków archeologicznych
		rewitalizacja, rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, modernizacja i adaptacja na cele publiczne nieruchomości zabytków archeologicznych o własnej formie krajobrazowej
		konserwacja ruchomych zabytków archeologicznych
		zabezpieczanie zabytków archeologicznych przed zagrożeniami naturalnymi
		ochrona zabytków archeologicznych na wypadek eksploatacji rabunkowej
		opracowanie i publikowanie wyników badań archeologicznych
		badania zabytków archeologicznych posiadających znaczenie dla polskiego dziedzictwa narodowego znajdujących się poza granicami kraju
	Uprawnieni wnioskodawcy	jednostki samorządu terytorialnego
		państwowe i samorządowe instytucje kultury
		kościół i związki wyznaniowe
		państwowe i niepaństwowe szkoły wyższe
		prywatni właściciele lub posiadacze zabytków w odniesieniu do obiektów przeznaczonych na cele publiczne
		organizacje pozarządowe
		podmioty gospodarcze niezaliczane do sektora finansów publicznych

PROGRAM OPERACYJNY Dziedzictwo kulturowe c.d.

Priorytet 5. Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego	Typy projektów	współfinansowanie budowy i rozbudowy sieci i systemów informatycznych
		budowa baz danych, stron internetowych i portali z zakresu kultury i dziedzictwa narodowego
		wyposażenie pracowni digitalizacyjnych
		realizacja prac badawczych w zakresie tworzenia i udostępniania zasobów cyfrowych, w tym opracowanie standardów
		tworzenie kolekcji cyfrowych
		współfinansowanie digitalizacji dokumentów bibliotecznych, archiwalnych i muzealiów
	Uprawnieni wnioskodawcy	jednostki samorządu terytorialnego
		państwowe i samorządowe instytucje kultury
		archiwa państwowe
		kościół i związki wyznaniowe
		państwowe i niepaństwowe szkoły wyższe
		jednostki naukowo - badawcze podległe ministrowi kultury i dziedzictwa narodowego
		podmioty gospodarcze niezaliczane do sektora finansów publicznych
		organizacje pozarządowe
Priorytet 6. Ochrona zabytkowych cmentarzy	Typy projektów	projekty realizowane bez udziału środków europejskich
		Działania planowane do przeprowadzenia na cmentarzach wpisanych do rejestru zabytków, z wyłączeniem grobów i cmentarzy wojennych, polegające na wykonaniu prac:
		konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkowych budowlach grobowych i zabytkowych nagrobkach
		pielęgnacyjnych dotyczących zieleni
		związanych z renowacją infrastruktury cmentarnej
		dokumentacyjnych.
	Uprawnieni wnioskodawcy	kościół i związki wyznaniowe
		organizacje pozarządowe działające na rzecz odnowienia zabytkowych cmentarzy

PROGRAM OPERACYJNY

Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego

CELE	wyrównywanie dostępu do dóbr i usług kultury
	poprawa warunków funkcjonowania instytucji kultury, instytucji filmowych oraz szkół i uczelni artystycznych
	poprawa efektywności zarządzania i funkcjonowania instytucji kultury, instytucji filmowych oraz szkół i uczelni artystycznych
Rodzaje kwalifikujących się zadań	współfinansowanie budowy, modernizacji, adaptacji nieruchomości na cele kulturalne i filmowe (z wyjątkiem projektów współfinansowanych ze środków europejskich) - wnioskodawcy realizujący zadania ubiegający się o środki finansowe na inwestycje z funduszy europejskich składają wnioski w ramach programu operacyjnego Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
	współfinansowanie budowy, modernizacji, adaptacji infrastruktury szkół i uczelni artystycznych – wnioskodawcy realizujący zadania ubiegający się o środki finansowe na inwestycje z funduszy europejskich składają wnioski w ramach programu operacyjnego Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
	współfinansowanie przygotowania dokumentacji technicznej dla inwestycji realizowanych w ramach funduszy europejskich (np. projekty architektoniczne, studia wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko, ekspertyzy konserwatorskie)
	współfinansowanie zakupu i modernizacji trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym działalności filmowej
	współfinansowanie zakupu i modernizacji wyposażenia i sprzętu dydaktycznego dla szkół i uczelni artystycznych
Uprawnieni wnioskodawcy	jednostki samorządu terytorialnego
	państwowe i samorządowe instytucje kultury i instytucje filmowe
	archiwa państwowe
	kościół i związki wyznaniowe
	publiczne i niepubliczne szkoły artystyczne I i II stopnia oraz uczelnie artystyczne
	placówki zapewniające opiekę i wychowanie uczniom szkół artystycznych w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania (bursy)
	organizacje pozarządowe

PROGRAM OPERACYJNY

Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury

CELE	podnoszenie kompetencji kulturalnych społeczeństwa	
	zwiększenie roli kultury w procesie edukacji, socjalizacji i adaptacji społecznej	
	przygotowanie dzieci i młodzieży do aktywnego uczestnictwa w kulturze	
	tworzenie warunków do rozwijania aktywności twórczej	
	zachowanie tradycji i przekazu ludowego dziedzictwa kulturowego	
	podnoszenie kwalifikacji i doskonalenie zawodowe osób działających w sferze upowszechniania kultury	
Priorytet 2. Ochrona dziedzictwa kultury ludowej	Rodzaje kwalifikujących się zadań	dokumentowanie i archiwizowanie najbardziej wartościowych zjawisk kultury ludowej, tworzenie źródeł wizualnych, fonicznych i tekstowych
		podjęcie i publikowanie badań naukowych oraz materiałów popularyzujących twórczość ludową
		organizacja seminariów i konferencji poświęconych kulturze ludowej
		przekaz umiejętności i tradycji w formie warsztatów plenerów, kursów, szkoleń, szczególnie w formie tzw. szkół tradycji
		tworzenie kolekcji sztuki ludowej, zakupy dóbr służących kulturowaniu lokalnych i regionalnych tradycji
		popularyzacja twórczości ludowej przez wsparcie wystaw, konkursów, przeglądów i festiwali
		ochrona krajobrazu kulturowego wsi, w tym pomoc w zachowaniu architektury regionalnej, tradycji, zwyczajów
		podjęcie działań na rzecz podtrzymywania i popularyzacji gwar regionów etnograficznych
	Uprawnieni wnioskodawcy	jednostki samorządu terytorialnego
		państwowe i samorządowe instytucje kultury i instytucje filmowe
		kościół i związki wyznaniowe
		publiczne i niepubliczne szkoły artystyczne I i II stopnia oraz uczelnie artystyczne
		podmioty gospodarcze niezaliczane do sektora finansów publicznych
		organizacje pozarządowe

PROGRAM OPERACYJNY Rozwój inicjatyw lokalnych

CEL	wyrównywanie różnic w dostępie do kultury, pobudzanie kulturalnych inicjatyw lokalnych oraz stwarzanie na poziomie lokalnym warunków do rozwoju twórczości
Rodzaje kwalifikujących się zadań	niskobudżetowe zadania (tj. takie, w których maksymalna wnioskowana dotacja z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wynosi 25 000 zł) z zakresu:
	upowszechniania kultury (np. lokalne projekty animacyjne, imprezy i sezony artystyczne)
	edukacji kulturalnej (np. warsztaty artystyczne, projekty edukacyjne, konkursy, plenery artystyczne, zajęcia terapeutyczne i resocjalizacyjne wykorzystujące techniki pracy kulturalnej)
	promocji twórczości (np. wystawy, przeglądy, festiwale, koncerty, spotkania ze sztuką itp.)
	ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego (zadanie obejmuje także dokumentowanie zabytków w kraju, w tym opracowanie dokumentacji konserwatorskiej i projektowej, sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich, wykonanie badań konserwatorskich i architektonicznych)
Rodzaje nie kwalifikujących się zadań	zakupu strojów i instrumentów muzycznych (całkowity koszt jednego instrumentu nie może przekroczyć 3.500 zł brutto)
	W ramach programu nie można ubiegać się o dofinansowanie zadań związanych z:
	wydawnictwami książkowymi
	czasopismami (oprócz druków ulotnych, które nie wymagają ISBN, ISSN)
	zakupem nowości bibliotecznych
	realizacją projektów współfinansowanych z funduszy europejskich
	promocją polskiej kultury za granicą
Uprawnieni wnioskodawcy	organizacją wydarzeń literackich
	jednostki samorządu terytorialnego
	państwowe i samorządowe instytucje kultury i instytucje filmowe
	archiwa państwowe
	kościół i związki wyznaniowe
	publiczne i niepubliczne szkoły artystyczne I i II stopnia oraz uczelnie artystyczne
	państwowe i niepaństwowe szkoły wyższe
	podmioty gospodarcze niezaliczane do sektora finansów publicznych
	organizacje pozarządowe

PROGRAM OPERACYJNY <i>Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego</i>	
CEL	zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich. Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego to inaczej umowa przyrzeczenia o współfinansowaniu projektów realizowanych ze środków europejskich pod warunkiem ich wyboru do realizacji przez właściwe organy w ramach funduszy strukturalnych, programów wspólnotowych, środków EFTA oraz innych środków europejskich
Rodzaje kwalifikujących się zadań	ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne o charakterze europejskim
Rodzaje nie kwalifikujących się zadań	Promesa nie może być przyznana na projekt, który w chwili złożenia wniosku do Programu Operacyjnego „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego” posiada podpisaną umowę na współfinansowanie zadania z funduszy europejskich. Dofinansowanie ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wkładu publicznego (tzw. „wkładu własnego”) dotyczy projektów realizowanych w ramach: Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013 – Priorytet XII <i>Kultura i dziedzictwo kulturowe</i> Regionalnych Programów Operacyjnych 2007-2013 Mechanizmu Finansowego EOG i Norweskiego Mechanizmu Finansowego – Priorytet 3 Ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego Programu Rozwój Obszarów Wiejskich 2007-2013 – Działanie: Odnowa i rozwój wsi Programu KULTURA (2007-2013)
Uprawnieni wnioskodawcy	instytucje kultury i instytucje filmowe: samorządowe, państwowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym d/s kultury i dziedzictwa narodowego jednostki samorządu terytorialnego publiczne szkoły artystyczne I i II stopnia oraz publiczne uczelnie artystyczne kościół i związki wyznaniowe organizacje pozarządowe archiwa państwowe

11.4.1.2. Środki prywatne

Sektor prywatny jest wykorzystanym źródłem współfinansowania przedsięwzięć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami. Do takiej formy współfinansowania może być wykorzystany instrument prawny nazywany partnerstwem publiczno - prywatnym i pomocą publiczną.

Partnerstwo publiczno - prywatne jest formą długoterminowej współpracy sektora prywatnego i publicznego przy przedsięwzięciach mających na celu realizację zadań publicznych. Celem współpracy jest osiągnięcie obopólnych korzyści zarówno w wymiarze celów społecznych, jak i komercyjnych danego przedsięwzięcia.

Pomoc publiczna jest formą wsparcia udzielanego przedsiębiorstwu, o ile jednocześnie spełnione są następujące warunki:

- 1) jest przyznawane przez państwo (na wszystkich poziomach: centralnym, regionalnym, lokalnym) lub pochodzi ze środków państwowych,
- 2) udzielane jest na warunkach korzystniejszych niż oferowane na rynku,
- 3) ma charakter selektywny (uprzywilejowuje określone przedsiębiorstwo lub przedsiębiorstwa albo określone zadania),
- 4) grozi zakłóceniem lub zakłóca konkurencję oraz wpływa na wymianę handlową między Państwami Członkowskimi Unii Europejskiej.

11.5. ZASADY FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIECIE BUSKIM

Podstawę prawną do udzielania dotacji z budżetu powiatu w zakresie opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.

W trybie określonym w uchwale Rady Powiatu w Busku – Zdroju w sprawie *określenia zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków z budżetu Powiatu Buskiego* może być udzielona dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru.

Dotacja może być udzielona podmiotowi będącemu właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub posiadającemu taki zabytek w trwałym zarządzie.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru polegających na:

- 1) sporządzeniu ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- 2) przeprowadzeniu badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych,
- 3) wykonaniu dokumentacji konserwatorskiej,
- 4) opracowaniu programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- 5) wykonaniu projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
- 6) sporządzeniu projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- 7) zabezpieczeniu, zachowaniu i utrwaleniu substancji zabytku,
- 8) stabilizacji konstrukcyjnej części składowych zabytku lub ich odtworzeniu w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- 9) odnowieniu lub uzupełnieniu tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowitym odtworzeniu, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- 10) odtworzeniu zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- 11) odnowieniu lub całkowitym odtworzeniu okien, w tym ościeżnic i okiennic zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- 12) modernizacji instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- 13) wykonaniu izolacji przeciwwilgociowej,
- 14) uzupełnianiu narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- 15) wyeksponowaniu istniejących oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- 16) zakupie materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15,
- 17) zakupie i montażu instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra kultury, wojewódzkiego konserwatora zabytków lub organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót dlatego organy uprawnione do udzielania dotacji mają obowiązek prowadzić wykazy udzielonych dotacji oraz informować się wzajemnie o udzielonych dotacjach.

12. ZAŁĄCZNIKI

Załącznik Nr 1
do Programu opieki nad zabytkami
w Powiecie Buskim na lata 2009 - 2013

Obiekty zabytkowe na terenie Powiatu Buskiego wpisane do rejestru zabytków prowadzonego przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach

Gmina	Lp.	Nazwa zabytku	Nr rejestru	Data
1	2	3	4	5
Busko - Zdrój	1.	Kościół p.w. Najświętszej Marii Panny (ob. kaplica p.w. MB Anielskiej) w Widuchowie	A.41 390 152	15.01.1957 23.06.1967
	Zespół dworski w Widuchowie		A.42/1-2	
	2.	dwór	245	02.10.1956
	3.	ogród	3	12.05.1965
	Zespół kościoła p.w. Św. Jakuba St. Apostoła w Szczaworyżu		A.40/1-2	
	4.	kościół parafialny	207	02.10.1956
	5.	plebania	138	22.06.1967
	6.	Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Szańcu	A.37 283 357 109	18.10.1956 04.01.1957 21.02.1966
	7.	Kaplica cmentarna na cmentarzu w Szańcu	A.38 / 777	03.12.1958
	8.	Dwór w Szańcu	A.39 284 137	18.10.1956 22.06.1967
	9.	Młyn wodny w Skotnikach Małych	A.35 / 928	03.11.1976
	10.	Młyn wodny w Skotnikach Małych	A. 36 / 929	03.11.1976
	Zespół dworski w Radzanowie		A.34/1-2	
	11.	dwór	34 780 134	07.06.1947 08.02.1958 22.06.1967
	12.	park	780 134	8.02.1958 22.06.1967
	13.	Zbór ariański w Pęczelicach	A.33 / 170	06.09.1971
	Zespół kościoła p.w. Św. Wojciecha w Janinie		A.32/1-2	-
	14.	kościół	391 125	15.01.1957 22.06.1967
	15.	dzwonnica	125	22.06.1967
	Zespół kościoła p.w. Św. Marii Magdaleny w Dobrowodzie		A.31/1-2	
	16.	kościół	351	22.12.1956
	17.	dzwonnica	121	22.06.1970
	18.	Kościół p.w. Św. Stanisława w Chotelku	A.30 793 120	08.02.1958 22.06.1967
	19.	Układ urbanistyczny Buska - Zdroju	A.19/1-4 868	08.08.1975
	Zespół kościoła cmentarnego p.w. Św. Leonarda w Busku - Zdroju		A.16/1-3	
	20.	kościół	68 116	04.11.1947 21.02.1966
	21.	ogrodzenie	116	21.02.1966
	22.	teren cmentarza	68 116	04.11.1947 21.02.1966

1	2	3	4	5
Busko - Zdrój	Zespół klasztorny Norbertanek w Busku – Zdroju		A.17/1-3 141	22.06.1967
	23.	kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Busku – Zdroju	67	04.11.1947
	24.	klasztór	806	27.05.1958
	25.	cmentarz przykościelny w granicach ogrodu	67	04.11.1947
	26.	Synagoga, ul. Partyzantów 6 w Busku – Zdroju	A.18 / 861	08.08.1975
	Zespół szpitalny Św. Mikołaja w Busku – Zdroju ul. 1 Maja 3		A.19/1-4 142	06.09.1971
	27.	pawilon północny		
	28.	pawilon wschodni		
	29.	pawilon południowy		
	30.	pawilon zachodni		
	Zespół budynków zakładu zdrojowego w Busku – Zdroju		2	28.01.1965
	31.	Łazienki - sanatorium „Marconi”	509	16.10.1957
	32.	oranżeria z mieszkaniem ogrodnika (obecnie kawiarnia Parkowa)		
	33.	park zdrojowy		
	34.	Dom, ul. Bohaterów Warszawy 4 w Busku – Zdroju	A.21 / 865	08.08.1975
	35.	Dom, ul. Bohaterów Warszawy 6 w Busku – Zdroju	A.22 / 866	08.08.1975
	36.	Zabudowa, ul. 1 Maja w Busku – Zdroju	A.15 / 867	08.08.1975
	37.	Willa Bristol, ul. 1 Maja 1 w Busku – Zdroju	A.23/855	08.08.1975
	38.	Willa Bagatela Mała, ul. 1 Maja 15 w Busku – Zdroju	A.24 / 856	08.08.1975
	39.	Willa Obłęgorek, ul. 1 Maja 12 w Busku – Zdroju	A.25 / 857	08.08.1975
	40.	Willa Zielona, ul. 1 Maja 39 w Busku – Zdroju	A.26 / 860	08.08.1975
	41.	Willa Dersław, ul. Mickiewicza 18 w Busku – Zdroju	A.27 / 864	08.08.1975
	42.	Dom, pl. Zwycięstwa 10 w Busku – Zdroju	A.28 / 862	08.08.1975
	43.	Dom, pl. Zwycięstwa 27 w Busku – Zdroju	A.29 / 863	08.08.1975
Gnojno	44.	Kościół p.w. Św. Stanisława Bpa w Balicach	140	31.03.1971
	Zespół Kościoła p.w. Św. Jana Chrzciciela w Gnojnie		285	18.10.1956
	45.	kościół	122	22.06.1967
	46.	kostnica	792	28.02.1958
			122	22.06.1967
	Zespół dworski w Gnojnie		4	13.07.1946
	47.	dwór	123	23.06.1967
48.	park	577	11.12.1957	
Nowy Korczyn	49.	Cmentarz wojenny w Czarkowach	1072	5.11.1990
	50.	Cmentarz w Ostrowcach	A.54 1155	27.08. 1992
	51.	Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Strożyskach	A.59 /405 131	13.01.1957 22.06.1967
	52.	Park w Winiarach Wiślickich	A.61 / 797	14.10.1972
	53.	Cmentarz wojenny z lat 1914 - 1915 w Uciskowie	1074	5.11.1990
	Zespół kościoła p.w. Św. Mikołaja w Starym Korczynie		A.57/1-2 164	11.02.1967
	54.	Kościół		
	55.	dzwonnica		
	56.	Cmentarz w Starym Korczynie	A.58 /1166	23.12.1992
	57.	Kościół p.w. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Piasku Wielkim	A.55 /350 131	22.12.1956 22.06.1967
	58.	Cmentarz w Piasku Wielkim	A.56 / 1153	9.08.1992
	59.	Układ urbanistyczny Nowego Korczyna	A.47 / 842	14.02.1959
60.	Kościół p.w. Św. Trójcy w Nowym Korczynie	A.48 / 301 106	4.12.1956 19.02.1966	

1	2	3	4	5
Nowy Korczyn	Zespół klasztorny Franciszkanów w Nowym Korczynie		A.50/1-2 107	19.02.1966
	61.	Kościół p.w. Św. Stanisława bpa	349	4.12.1956
	62.	klasztor (obecnie plebania)		
	63.	Synagoga w Nowym Korczynie	A.49 / 782 129	8.02.1958 22.06.1967
	64.	Cmentarz w Nowym Korczynie	A.52 / 1151	1.07.1992
	65.	Cmentarz stary, tzw. ruski w Nowym Korczynie	A.51 / 1152	1.07.1992
	66.	Dom, Rynek 25 w Nowym Korczynie	A.53 / 130	6.08.1971
Pacanów	67.	Kościół p.w. Św. Marcina w Pacanowie	A.62 / 781 147	8.02.1958 23.06.1967
	68.	Cmentarz w Pacanowie	A.63 / 1142	23.06.1992
	69.	Spichlerz dworski w Słupi	A.64 / 779 173	8.02.1958 11.02.1967
	70.	Kościół p.w. Św. Idziego Opata w Zborówku	A.65 / 403 115	15.01.1957 21.02.1966
	71.	Cmentarz w Zborówku	A.66 / 1154	5.08.1992
Solec - Zdrój	Zespół pałacowy w Zborowie		139	22.06.1967
	72.	pałac w Zborowie	224	2.10.1956
	73.	spichlerz	795	8.02.1958
	74.	gorzelnia	796	8.02.1958
	75.	mur ze strzelnicami		
	76.	brama na dziedziniec gospodarczy		
	Zespół kościoła p.w. Stanisława w Świniarach		404	15.01.1957
	77.	kościół	150	23.06.1967
	78.	ogrodzenie		
	Cmentarz w Solcu - Zdroju		1156	31.08.1992
	79.	zespół zabytkowych nagrobków	64 B	13.07. 2005
	80.	drzewostan	-	-
	Cmentarz w Świniarach		1178 A	1.06.1993
	81.	zespół zabytkowych nagrobków z XIX - XX w.		
	82.	murowana kaplica z 1884 r.		
	83.	drzewostan		
	84.	Kurhan - kopiec pradziejowym - zabytek archeologiczny w Kikowie	21 C	16.09.1986
Stopnica	85.	Zespół dworski w Bosowicach	1100	3.04.1991
	86.	Pozostałość parku w Bosowicach	1100	3.04.1991
	87.	Kościół p.w. Św. Piotra i Św. Pawła w Stopnicy	135 270	22.06.1967 16.10.1956
	Zespół klasztorny Reformatów w Stopnicy		149	23.06.1967
	88.	pozostałości kościoła	-	-
	89.	klasztor	269	16.10.1956
	90.	kaplica	-	-
	91.	brama	-	-
	92.	Zamek w Stopnicy	268	16.10.1956
	93.	Kaplica w Stopnicy, przy ul Polnej	454 783	15.04.1967 8.02.1958
	94.	Cmentarz w Stopnicy	1182	30.08.1994
Tuczępy	95.	Kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela w Tuczępach	389 151	15.01.1957 23.06.1967
	96.	Park podworski w Nieciesławicach	784	8.02.1958
	97.	Cmentarz w Kargowie	1146	25.06.1992

1	2	3	4	5
Wiślica	98.	Wiślica – miasto	A.84 / 18	22.10.1947
	Zespół bazyliki p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Wiślicy		A.85/1-3	-
	99.	kościół (bazylika mniejsza)	179	8.02.1932
	100.	dzwonnica	111	21.02.1966
	101.	dom Długosza (plebania)	328	3.12.1956
			112	21.02.1966
	102.	Fundamenty kościoła romańskiego Św. Mikołaja przy ul. Batalionów Chłopskich w Wiślicy	A. 86 808 113	1.08.1958 21.02.1966
	103.	Kamienica Różańcowa ul. Rynek 34 w Wiślicy	A.87 189 175	22.09.1948 11.02.1967
	104.	Rezerwat flory stepowej w Skotnikach Górnych	125	11.06.1948
	105.	Rezerwat skalno - stepowy w Skorocicach	38	28.10.1948
	106.	Kościół p.w. Św. Teresy z Avila w Jurkowie z 1875 r.	A.82 / 871	14.02.1976
	107.	Kościół p.w. Św. Wawrzyńca w Goryśławicach	A. 81 388 124	15.01.1957 22.06.1967
	Zespół kościoła p.w. Św. Bartłomieja w Chotlu Czerwonym		A.80/1-2 74 104	7.11.1947 19.02.1966
	108.	kościół		
	109.	cmentarz przykościelny w granicach ogrodzenia	74	7.11.1947
	Jędrzejowska Kolej Dojazdowa		1185/5	20.02.1995
	110.	budynek stacyjny Jędrzejowskiej Kolei Dojazdowej w Konieczmostach		
	111.	odcinek linii kolei wąskotorowej w obrębie terytorium Gminy Wiślica ze wszystkimi torami, rozjazdami, przepustami	1185/1 i 3 1185/3	20.02.1995

Obiekty zabytkowe na terenie Powiatu Buskiego objęte opieką konserwatorską

Gmina	Lp.	Nazwa zabytku
1	2	3
Pacanów	1.	Dom nr 29 w Pacanowie drewniany, z pocz. XX w., ul. Mleczna
	2.	Dom nr 16 w Kwasowie drewniany z 1921 r.
	3.	Dom nr 42 w Biechowie drewniany z 1905 r.
	4.	Dom nr 43 w Biechowie drewniany z 1920 r.
	5.	Dom nr 116 w Biechowie drewniany z ok. 1930 r.
	6.	Dom nr 4 w Biskupicach drewniany z ok. 1920 r.
	7.	Dom nr 31 w Karsach Małych drewniany z 1913 r.
	8.	Dom nr 54 w Karsach Małych drewniany z ok. 1930 r.
	9.	Dom nr 15 w Pacanowie murowany z I. 30 XX w. ul. Oleśnicka
	10.	Dom 7/9 w Pacanowie, murowany z I ćw. XX, Rynek
	11.	Dom nr 1 w Pacanowie, murowany z ok. 1900 r.
	12.	Dom nr 2 w Pacanowie, murowany z ok. 1900 r., ul. Słupska
	13.	Dom nr 40 w Pacanowie, murowany z I. 30 XX w. ul. Stopnicka
	14.	Dom nr 5 w Pacanowie, murowany z ok. 1930, ul. Wójczańska
	15.	Dom nr 14 w Pacanowie drewniany, z ok. 1930 r.
	16.	Młyn Motorowy w Pacanowie, murowany z ok. 1920 r.
	17.	Dom nr 147 w Ratajach Słupskich drewniany z 1933 r.,
	18.	Dom nr 152 w Ratajach Słupskich drewniany z ok. 1900 r.
	19.	Młyn Motorowy w Słupii murowany z I ćw. XX w.
	20.	Dom nr 59 w Trzebicy, drewniany, z I. 30 XX w.,
	21.	Dom nr 81 w Trzebicy, drewniany, z I. 30 XX w.,
	22.	Dom nr 13 w Woli Biechowskiej, drewniany, z I. 30 XX w.
	23.	Dom nr 69 w Słupi, drewniany, z ok. 1920 r.
	24.	Dom nr 2 w Wójeczce, drewniany, z pocz. XX w.
	25.	Dom nr 13 w Zborówku, drewniany, z ok. 1940 r.
	26.	Dom nr 15 w Zborówku, drewniany z I. 30 XX w.
	Zespół kościoła par. p.w. Wszystkich Świętych w Biechowie	
	27.	kościół murowany z lat 1879 - 1880
	28.	dzwonnica, murowany z lat 1879 - 1880
	29.	kościelnica, murowany z ok. 1880 r.
	30.	ogrodzenie z dwoma bramami murowany, z ok. 1880 r.
	31.	plebania, murowany, z lat 1915 - 1917
	Zespół Dworski w Kwasowie	
	32.	dwór murowany z IV ćw. XIX w.
	33.	czworak murowany z IV ćw. XIX w.
	34.	obora I murowana z IV ćw. XIX w.
	35.	obora II murowany z IV ćw. XIX w.
	36.	spichlerz murowany z IV ćw. XIX w.
	37.	budynek gospodarczy murowany z IV ćw. XIX w.
	38.	kuźnia, ob. warsztat mechaniczny murowany z I ćw. XX w.
	39.	pozostałości parku z. XIX w.
	Zespół kościoła par. p.w. Św. Marcina w Pacanowie	
	40.	dzwonnica murowana z II poł. XVII w.
	41.	kościelnica murowana z pocz. XX w.,
	42.	ogrodzenie z bramkami murowane z pocz. XX w.
	43.	plebania murowana z XIX w.
	44.	kaplica cmentarna ul. Kościelna w Pacanowie murowany z II poł. XIX w.

1	2	3
Pacanów	Zespół Pałacowy w Słupi ob. Dom Pomocy Społecznej Albertynek	
	45.	pałac murowany z 1925 r.
	46.	park z XIX w.
	Zespół Cegielni w Słupi	
	47.	budynek produkcyjny, drewniano – murowany z ok. 1910 r.
	48.	budynek administracyjny, drewniany, z ok. 1910 r.
	Pozostałości Zespołu Dworskiego w Wójczy	
	49.	obora murowana z XIX w.
	50.	stajnia obecnie budynek gospodarczy murowany z XIX w.
	51.	spichlerz murowany z XIX w.
	52.	budynek gospodarczy murowany z XIX w.
	53.	pozostałości parku z XIX w.
	54.	oficyn, murowana z IV ćw. XIX w.
	Zespół kościoła parafialnego p.w. Idziego Opatu w Zborówku	
	55.	kościół
	56.	dzwonnica drewniana z XIX w.
	57.	kapliczka murowana z XIX w.
	58.	ogrodzenie murowane z lat 1906 - 1908
	Zespół Dworski w Zborówku	
	59.	dwór murowany z II poł. XIX w.
	60.	park z XIX w.
Solec – Zdrój	61.	Dwór z XIX w. w Kikowie
	62.	Sanatorium <i>Jasna</i>
	63.	Sanatorium <i>Świt</i>
	64.	Willa <i>Irena</i>
	Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Mikołaja w Solcu – Zdroju	
	65.	kościół
	66.	dzwonnica
	67.	ogrodzenie ze schodami
	68.	plebania
	Zespół uzdrowiska	
	69.	Zdrój Solecki
	70.	Zakład Przyrodolecznicy
	71.	Pawilon parkowy
	72.	Park zdrojowy z XIX – XX w.
	Zespół willi Prus	
	73.	willa
	74.	budynek gospodarczy
Stopnica	75.	młyn wodny z 1911 r. w Stopnicy
	76.	zespół cmentarza parafialnego nowego z I poł. XIX w. w Stopnicy
	77.	układ urbanistyczny rynku w Stopnicy – z XIV – XIX w. w Stopnicy
	78.	teren przy kościele parafialnym w Stopnicy
	79.	teren przy klasztorze Księży Sercanów - ogrodzenie klasztoru i ogrodu z pozostałościami kapliczek w Stopnicy
	80.	brama i kaplica na starym cmentarzu rzymsko - katolickim w Stopnicy
	81.	cmentarz żydowski nowy w Stopnicy
	82.	dom ul. dr Piotrowskiego 8 i ul. Kościuszki 39 w Stopnicy
	83.	dwór murowany z XIX w. w Smogorzowie – obecnie szkoła podstawowa
	84.	park dworski z II poł. XIX w. w Smogorzowie
	85.	Smogorzów: dom nr 93
	86.	Smogorzów: dom nr 107
	87.	Smogorzów: dom nr 110
	88.	Bosowice: dom nr 33
	89.	Bosowice: dom nr 46 oraz stodoła
	90.	Fałęcin Stary: dom nr 38
	91.	Jastrzębiec: pozostałości parku dworskiego
	92.	Kłępie Dolne: dom nr 34
	93.	Konary: dom nr 14
	94.	Kąty Stare: dom nr 29
	95.	Mietel: dom nr 53

1	2	3
Stopnica	96.	Figura Chrystusa Frasobliwego z pozie siedzącej z 1890 r. kapliczka domkowa w Prusach
	97.	Skrobaczów: dom nr 30
	98.	Skrobaczów: dom nr 61
	99.	Skrobaczów: dom nr 70
	100.	Strzałków: dom nr 9
	101.	Topola: park podworski
	102.	neogotycka kapliczka domkowa w Wolicy z 1905 r.
Tuczępy	103.	neogotycka kapliczka domkowa w Wolicy z 1895 r.
	104.	budynek Urzędu Gminy w Tuczępach
	105.	kościół p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Kargowie

Obiekty małej architektury sakralnej na terenie Powiatu Buskiego

Gmina	Lp.	Nazwa zabytku
1	2	3
Stopnica	1.	Figura Św. Jana Nepomucena kamienna z 1730 r. w Stopnicy z fundacji starosty stopnickiego Wawrzyńca Lanckorońskiego
	2.	figura Św. Jana Nepomucena z przełomu ok. XVIII w. w Stopnicy
	3.	figura Św. Jana Nepomucena z przełomu ok. XVIII w. w Stopnicy
	4.	figura Św. Floriana z 1806 w Stopnicy z fundacji Andrzeja i Zofii Barańskich
	5.	Figurka Matki Boskiej Niepokalanej w Stopnicy
	6.	Figura Maryi Niepokalanej na kolumnie kamienna II poł. XIX w., ul. Źródła 25 w Stopnicy
	7.	Krzyż metalowy na postumencie w Stopnicy przy ul. Witosa
	8.	Krzyż drewniany w Stopnicy przy drodze Stopnica - Solec
	9.	Figura Najświętszej Marii Panny na cokole z 1716 r. przy kościele parafialnym w Stopnicy
	10.	Figura Chrystusa Klęczącego przy kościele parafialnym w Stopnicy
	11.	Figura Matki Bożej na postumencie przy kościele parafialnym w Stopnicy
	12.	Figura Matki Boskiej w Białoborzu
	13.	krzyż żelazny na postumencie kamiennym w Białoborzu
	14.	Krzyż metalowy na postumencie przy skrzyżowaniu na posesji nr 34 w Bosowicach
	15.	Krzyż metalowy na postumencie przy drodze powiatowej na posesji nr 54 w Bosowicach
	16.	Krzyż drewniany w Bosowicach
	17.	Figura Matki Boskiej na posesji nr 53 w Bosowicach
	18.	3 krzyże żelazne na kamiennym postumencie w Czyżowie
	19.	Kapliczka na postumencie metalowym w Czyżowie
	20.	Krzyż drewniany w Czyżowie
	21.	Kapliczka na postumencie metalowym w Czyżowie
	22.	Kapliczka na fundamencie murowanym w Czyżowie obok posesji nr 91
	23.	kamienna figura Matki Boskiej w Działawicach na postumencie kamiennym
	24.	Krzyż metalowy na postumencie w Działawicach
	25.	Krzyż metalowy na postumencie w Działawicach
	26.	Kapliczka szafkowa na postumencie betonowym w Działawicach - figurka Matki Boskiej
	27.	Kapliczka szafkowa na słupie Matki Boskiej i Pana Jezusa w Kątach Nowych
	28.	Krzyż na postumencie w Kątach Nowych
	29.	Krzyż kapliczka słupkowa szwedzka kamienna z XVIII w. w Kątach Nowych
	30.	Kamienna figura Chrystusa Frasobliwego w Kątach Starych (obok muru klasztornego)
	31.	Figura Św. Antoniego Padewskiego w Kątach Starych przy bramie wejściowej na plac klasztorny
	32.	Figurka murowana z krzyżem - Św. Antoni w Kątach Starych - Folwarki na posesji nr 2
	33.	Figurka murowana Św. Floriana w Kątach Starych - Folwarki
	34.	Figurka drewniana Matki Boskiej w Kątach Starych - Folwarki
	35.	Figurka murowana Pana Jezusa w Kątach Starych - Folwarki
	36.	Krzyż w Folwarkach (żelazny krucyfiks na kamiennym postumencie)
	37.	2 krzyże metalowe na postumencie kamiennym w Fałecinie Nowym
	38.	Krzyż metalowy na postumencie w Fałecinie Nowym przy posesji nr 1
	39.	Krzyż metalowy na postumencie w Fałecinie Nowym
	40.	Kapliczka słupkowa - Matki Boskiej w Fałecinie Starym
	41.	Krzyż murowany w Fałecinie Starym
	42.	Krzyż metalowy w Jastrzębcu
	43.	Figura Św. Floriana w Jastrzębcu
	44.	Figura Matki Boskiej w Klepiu Górnym
	45.	Kapliczka szafkowa na metalowym słupie - Mały Pan Jezus w Klepiu Górnym przy domu nr 9
	46.	Kapliczka murowana - Św. Józef z Dzieciątkiem w Klepiu Górnym przy domu nr 50

1	2	3
Stopnica	47.	Kapliczka murowana – Jezus Miłosierny w Klepiu Górnym
	48.	Kapliczka słupkowa Św. Antoniego w Klepiu Dolnym
	49.	Krzyż metalowy na postumencie w Klepiu Dolnym
	50.	Krzyż kamienny – Chrystus Ukrzyżowany w Konarach na działce nr 382
	51.	Krzyż kamienny – Chrystus Ukrzyżowany w Konarach na działce nr 101
	52.	Figura kamienna – Chrystus Frasobliwy w Konarach na działce nr 554
	53.	Figura na postumencie z XIX w – Pan Jezus w Kucharach
	54.	Figura na kolumnie z XVIII w.– Chrystus Frasobliwy w Kucharach
	55.	Krzyż metalowy na postumencie
	56.	Figura na postumencie – Św. Antoni Padewski z 1707 r.
	57.	Krzyż kamienny w Kucharach
	58.	Kapliczka słupkowa – metalowa Matki Boskiej Częstochowskiej w Mariampolu – Borek
	59.	Kapliczka słupkowa drewniana Matki Boskiej Częstochowskiej w Mariampolu – Borek
	60.	Kapliczka słupkowa drewniana Matki Boskiej i Pana Jezusa – figury porcelanowe w Mariampolu – Borek
	61.	Figura Matki Boskiej w Mietlu
	62.	Figura Matki Boskiej w Mietlu
	63.	Figura Matki Boskiej w Mietlu
	64.	Figura Matki Boskiej w Mietlu
	65.	Krzyż drewniany w Mietlu
	66.	Krzyż metalowy na postumencie murowanym w Mietlu
	67.	Figura Matki Bożej w Nowej Wsi
	68.	Krzyż metalowy na postumencie z kamienia w Nowej Wsi
	69.	Krzyż drewniany w Podlasku
	70.	Kapliczka szafkowa na drzewie w Podlasku
	71.	Figurka murowana Matki Boskiej w Podlasku
	72.	Kapliczka szafkowa drewniana w Prusach
	73.	Figura Chrystusa Frasobliwego z 1890 r. kapliczka domkowa w Prusach (objęta opieką konserwatorską)
	74.	Krzyż na murowanym cokole w Prusach
	75.	Krzyż metalowy na postumencie w Skrobaczowie
	76.	Kapliczka na słupie metalowym – Matka Boska w Skrobaczowie
	77.	Krzyż drewniany w Skrobaczowie
	78.	Krzyż metalowy w Skrobaczowie
	79.	Krzyż metalowy na postumencie w Skrobaczowie
	80.	Krzyż w Smogorzowie
	81.	Krzyż na postumencie murowanym w Smogorzowie
	82.	Kamienna figura Św. Tekli w Smogorzowie
	83.	Kamienna figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem w Smogorzowie barokowa z II poł. XVII w.
	84.	Kamienna figura Chrystusa Frasobliwego w Smogorzowie na kolumnie z XVII/XVIII w.
	85.	Figura Chrystusa Frasobliwego w Szklanowie z 1790 r. kamienna z kwiatowym kapitelem
	86.	Krzyż metalowy na postumencie schodkowym w Szklanowie
	87.	Kapliczka Matki Boskiej w Szczeglinie
	88.	Krzyż na murowanym postumencie w Szczeglinie
	89.	Kapliczka słupkowa Matki Boskiej w Suchowoli
	90.	Kapliczka murowana Matki Boskiej w Suchowoli
	91.	Kapliczka słupkowa Matki Boskiej w Suchowoli
	92.	Kapliczka słupkowa Matki Boskiej w Suchowoli
	93.	Krzyż metalowy na postumencie w Suchowoli
	94.	Kapliczka słupkowa Matki Boskiej w Suchowoli
	95.	Krzyż murowany na postumencie w Suchowoli
	96.	Krzyż metalowy na cokole murowanym Chrystus ukrzyżowany w Szczytnikach
	97.	Krzyż metalowy na cokole murowanym w Szczytnikach
	98.	Krzyż metalowy na cokole murowany w Szczytnikach
	99.	Figura murowana Św. Tekli w Szczytnikach
	100.	Krzyż kamienny w Topoli
	101.	Krzyż metalowy w Topoli
	102.	Figura kamienna Chrystusa Frasobliwego w Topoli
	103.	Krzyż metalowy w Topoli
	104.	Kapliczka słupkowa z szafką oszkloną Matki Boskiej w Zaborzu
	105.	Kapliczka słupkowa z metalową oszkloną szafką Matki Boskiej w Zaborzu
	106.	Figura – Matka Boska w Żernikach Dolnych

1	2	3
Stopnica	107.	Krzyż drewniany w Żernikach Dolnych
	108.	Kapliczka domkowa – Matki Boskiej w Żernikach Dolnych
	109.	Figura Św. Wojciecha w Wolicy z 1746 r.
	110.	Neogotycka kapliczka domkowa w Wolicy z 1905 r. (obiekt objęty opieką konserwatorską)
	111.	Neogotycka kapliczka domkowa w Wolicy z 1895 r. (obiekt objęty opieką konserwatorską)
Wiślica	112.	Kapliczka murowana w Gorzysławicach z ok. 1920 r.
	113.	Kapliczka murowana w Kobylnikach z 1907 r.
	114.	Figura z XVII w. z płaskorzeźbionymi scenami Męki Pańskiej na Placu Solnym w Wiślicy
	115.	Figura Św. Jana Nepomucena w pozie modlitewnej ul. Tysiąclecia Państwa Polskiego w Wiślicy
	116.	Figura Św. Jana Nepomucena z XVIII w. w Chotlu Czerwonym
	117.	Figura Św. Jana Nepomucena z XVIII w. w Konieczmostach
	118.	Figura Św. Rocha z XVIII w.
	119.	Kapliczka barokowa z II poł. XVII w. w Strożyskach
Pacanów	120.	Kapliczka słupowa z XVII w. w Strożyskach
	121.	Figurka Pana Jezusa na postumencie betonowym w Kwasowie
	122.	Kapliczka Matki Boskiej na postumencie murowanym w Kwasowie
	123.	Kapliczka Matki Boskiej Fatimskiej na postumencie murowanym w Kwasowie
	124.	Krzyż metalowy z wizerunkiem Pana Jezusa w Kwasowie
	125.	Krzyż metalowy z wizerunkiem Pana Jezusa w Kwasowie
	126.	Figurka Pana Jezusa na postumencie murowanym w Pacanowie
	127.	Kapliczka Matki Boskiej na postumencie murowanym w Pacanowie
	128.	Figurka Pana Jezusa w Pacanowie ul. Oleśnicka
	129.	Krzyż na murowanym cokole z wizerunkiem Pana Jezusa w Pacanowie
	130.	Krzyż żeliwny, na postumencie kamiennym z wizerunkiem Pana Jezusa w Pacanowie
	131.	Figurka Matki Boskiej, na postumencie murowanym w Pacanowie
	132.	Krzyż żeliwny z 1863 r. z wizerunkiem Pana Jezusa odlew żeliwny w Pacanowie cokół wykonany z elementów piaskowca, podstawa cementowa na postumencie z kamienia, wokół ogrodzenie ze słupków metalowych połączone łańcuchem. Remont przeprowadzony przez Stowarzyszenie Miłośników Pacanowa w 2007 r. przy wsparciu finansowym fundacji im. Rataja
	133.	Krzyż granitowy z wizerunkiem Pana Jezusa w Pacanowie
	134.	Figurka Matki Boskiej ul. Książnicka w Pacanowie
	135.	Figura Św. Barbary w Pacanowie
	136.	Krzyż na postumencie kamiennym w Pacanowie
	137.	Figura Pana Jezusa w Pacanowie
	138.	Figurka Matki Boskiej Fatimskiej umieszczona na kamieniu w Pacanowie, na placu przy kościele
	139.	Figura Św. Floriana w parku w Rynku w Pacanowie
	140.	Krzyż metalowy z wizerunkiem Pana Jezusa w Sroczkowie
	141.	Kapliczka Matki Boskiej na postumencie murowanym z cegły czerwonej w Sroczkowie
	142.	Kapliczka Matki Boskiej na słupku metalowym w Sroczkowie
	143.	Kapliczka Matki Boskiej na słupku metalowym w Sroczkowie
	144.	Kapliczka Matki Boskiej na słupku w Sroczkowie
	145.	Kapliczka Matki Boskiej w Sroczkowie
	146.	Figurka Matki Boskiej na postumencie kamiennym w Zborówku Nowym na posesji Nr 8
	147.	Kapliczka Matki Boskiej na postumencie kamiennym w Zborówku Nowym

1	2	3
Pacanów	148.	Kapliczka Matki Boskiej na postumencie z czerwonej cegły w Zborówku Nowym
	149.	Krzyż z wizerunkiem Pana Jezusa na postumencie murowanym w Biskupicach
	150.	Kapliczka Matki Boskiej na postumencie z cegły w Biskupicach
	151.	Krzyż na postumencie murowanym z wizerunkiem Pana Jezusa w Biskupicach
	152.	Figura Chrystusa Frasobliwego z 1648 r. w Zborówku Starym
	153.	Figurka Matki Boskiej z 1966 r. na cokole murowanym w Zborówku Starym
	154.	Figurka Matki Bożej 1980 r. na postumencie murowanym w Zborówku Starym
	155.	Krzyż metalowy z wizerunkiem Pana Jezusa w Grabowicy
	156.	Figurka Matki Boskiej w Komorowie
	157.	Figurka Matki Boskiej na postumencie murowanym w Komorowie
	158.	Figurka Matki Boskiej na postumencie kamiennym w Kółku Żabieckim
	159.	Figura Św. Jan Nepomucena w Kółku Żabieckim
	160.	Krzyż metalowy z wizerunkiem Pana Jezusa w Kółku Żabieckim
	161.	Figura Matki Boskiej na postumencie murowanym w Żabcu
	162.	Figura Serca Pana Jezusa na postumencie murowanym w Ratajach Karskich, ogrodzenie metalowe,
	163.	Figura Matki Boskiej Bolesnej z 1933 r. w Ratajach Karskich
	164.	Figurka Matki Boskiej Niepokalanej Poczętej 1930 r. na postumencie murowanym w Kępie Lubawskiej
	165.	Figurka Matki Boskiej Niepokalanej z 1927 r. na postumencie murowanym w Ratajach Słupskich
	166.	Kapliczka Matki Boskiej słupkowa z szafką oszkloną w Ratajach Słupskich
	167.	Figurka Pana Jezusa w Ratajach Słupskich
	168.	Figurka Matki Boskiej na postumencie w Żolczy - Ugory
	169.	Figurka na postumencie w Wójczy
	170.	Figurka na postumencie w Wójczy
	171.	Krzyż metalowy w Wójczy
	172.	Krzyż metalowy w Wójczy z wizerunkiem Pana Jezusa
	173.	Krzyż metalowy z wizerunkiem Pana Jezusa w Wójeczce
	174.	Figurka przy drodze powiatowej w Wójeczce
	175.	Krzyż metalowy w Chrzanowie
	176.	Figurka Pana Jezusa na cokole murowanym w Słupi
	177.	Krzyż drewniany z wizerunkiem Pana Jezusa w Słupi
	178.	Krzyż metalowy w Słupi przy Kanale Strumień
	179.	Figurka Matki Boskiej w Słupi
	180.	Figurka Św. Józefa w Słupi
	181.	Figura z 1820 r. Chrystusa Frasobliwego w Słupi
	182.	Figurka Matki Boskiej Bolesnej 1907 r. w Oblekoniu
	183.	Krzyż na postumencie murowanym w Oblekoniu
	184.	Figurka Trójcy Świętej z 1908 r. w Oblekoniu
	185.	Krzyż przydrożny z 1884 r. na postumencie kamiennym w Oblekoniu
	186.	Krzyż na postumencie kamiennym w Oblekoniu na posesji Nr 267
	187.	Figurka Matki Boskiej, na postumencie murowanym w Trzebicy
	188.	Kapliczka Matki Boskiej Cudownej z 1908 r. w Podwalu na słupie drewnianym
	189.	Figura Wniebowzięcia z 1737 r., w Biechowie
	190.	Figura Św. Jana Nepomucena z 1725 r. w Biechowie
	191.	Figura Rodziny Świętej z 1910 r. w Biechowie wniesiona na kamieniu
	192.	Figura Niepokalanej Poczęta Dziewica Maryja w Biechowie na placu obok kościoła
	193.	Figurka w Książnicach
	194.	Figura Św. Jana Nepomucena na postumencie w Książnicach
	195.	Kapliczka Matki Boskiej na postumencie murowanym w Książnicach
	196.	Krzyż z 1949 r. na kamiennym postumencie w Karsach Małych
	197.	Kapliczka Matki Bożej szafkowa w Karsach Dolnych umieszczona na drzewie
	198.	Kapliczka Matki Boskiej szafkowa w Niegosławicach umieszczona na drzewie
	199.	Kapliczka Matki Boskiej szafkowa w Niegosławicach umieszczona na drzewie
	200.	Figura Matki Boskiej kamienna w Niegosławicach
	201.	Kapliczka Matki Boskiej w Niegosławicach na słupie drewnianym
	202.	Kapliczka Matki Boskiej Częstochowskiej w Niegosławicach
	203.	Kapliczka Matki Boskiej Częstochowskiej w Niegosławicach

1	2	3
Busko – Zdrój	204.	Kapliczka słupowa kamienna z XVII w. w Wolicy
	205.	Barokowa figura Św. Jana Nepomucena z XVII w. w Dobrowodzie
	206.	Kapliczka z 1610 r., tokańska kolumna, filarki w narożach, kamienny daszek w Dobrowodzie
	207.	Kapliczka kamienna słupowa z XVIII w., namiotowy daszek we wnękach płaskorzeźby w Baranowie
	208.	Figura Św. Jana Nepomucena z 1820 r. w Szańcu
	209.	Figura Św. Floriana w Szańcu późnobarokowa z II poł. XVIII w.
	210.	Figura Św. Judy Tadeusza z 1818 r. w Szańcu
	211.	Figura Św. Tekli w Szańcu klasycystyczna z 1823 r.
	212.	Figura Św. Tekli z XVIII w. w Kotkach barkowa z płaskorzeźbami
	213.	Kapliczka kamienna słupowa z kolumnienkami i daszkiem z przeł. XVI/XVII w. w Widuchowie
	214.	Figura Chrystusa Frasobliwego z XVIII w. w Widuchowie
	215.	Figura Chrystusa Miłosiernego z XIX w. w Pęczelicach
	216.	Figura Św. Floriana z płaskorzeźbami świętych z 1910 r. w Pęczelicach
	217.	Kapliczka szafkowa na lipie zasadzonej przez gen. Józefa Bema w Słabkowicach
	218.	Figura Św. Floriana w Sielawicach
Solec – Zdrój	219.	Figura Św. Jana Nepomucena w Żernikach Górnych
	220.	Figura Św. Tekli z 1796 r. w Skotnikach Dużych
	221.	Figura Jezusa Frasobliwego z ok. XVIII/XIX w. w Welninie
	222.	Figura Jezusa Frasobliwego z 1734 r. w Welninie
	223.	Figura Matki Boskiej z 1637 r. w Welninie
	224.	Figura Jezusa Ukrzyżowanego z 1717 r. w Welninie
	225.	Krzyż drewniany z XIX w. w parku w Solcu - Zdroju
	226.	Figura Chrystusa z XX w. w parku w Solcu - Zdroju
	227.	Figura z XIX w. Matki Boskiej w Zagajowie
	228.	Figura Chrystusa Frasobliwego z 1889 r. w Piasku Małym
	229.	Matki Bożej Niepokalanego Poczęcia z 1951 r. w Piasku Małym
	230.	Figura Św. Andrzeja Boboli z 1884 r. w Piasku Małym
	231.	Figura Św. Rozalii XVII/XVIII w. w Zagorzanach
	232.	Krzyż kamienny ok. I poł. XIX w. w Zagorzanach
	233.	Figura Św. Jana ok. 100-letnia w Zagorzanach
Nowy Korczyn	234.	Figura Męki Pańskiej z XVII w. w Zborowie
	235.	Figury Jezusa Frasobliwego z 1790 r. i ok. 1858 r. w Zborowie
	236.	Figura Jezusa Ukrzyżowanego z 1865 r. w Zborowie
	237.	Figura Jezusa Frasobliwego z 1686 r. w Żukowie
	238.	Figura Jezusa Frasobliwego z 1686 r. w Kikowie
	239.	Figura Jezusa Ukrzyżowanego z XVII w. w Sułkowicach
	240.	Figura Jezusa Frasobliwego z XIX w. w Sułkowicach
	241.	Figura Matki Boskiej w Sułkowicach
	242.	Figura Św. Antoniego z Dzieciątkiem z XIX w. w Sułkowicach
	243.	Figura Matki Boskiej Różańcowej w Świniarach
	244.	Figura Św. Dominika z 1691 r. w Świniarach
	245.	Figura szwedzka z 1655 r. w Piestrzcu
	246.	Figura Jezusa Frasobliwego z 4 Ewangelistami z dnia 5 maja 1689 r. w Piestrzcu
	247.	Figura Św. Jan Nepomucena z XIX w. w Piestrzcu
	248.	Figura z XVIII w. - Matka Boska z Dzieciątkiem Jezus we Włosnowicach
Nowy Korczyn	249.	Kapliczka barokowa z 1666 r. w Czarkowach
	250.	Figura Św. Michała w Czarkowach
	251.	Figura Św. Kingi z 1820 r. przy źródle w Nowym Korczynie
	252.	Kapliczka barokowa z II poł. XVII w. w Strożyskach
	253.	Kapliczka słupowa z XVII w. w Strożyskach
	254.	Figura Św. Franciszka z 1820 r. w Rzegocinie
	255.	Figura barokowa w Ostrowcach
	256.	Figura kamienna słupowa w Ostrowcach
	257.	Figura kamienna XIX/XX w. - cztery sceny z życia Chrystusa w Pawłowie

Obiekty mające istotne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego Powiatu Buskiego

Gmina	Lp.	Nazwa obiektu
Solec -Zdrój	1	murowana z kamienia studnia z pocz. XX w. w Kikowie
Nowy Korczyn	2	pozostałości dworu oraz zabudowania gospodarcze z XIII/XIX w. w Czarkowach
	3	park podworski w Czarkowach
Busko -Zdrój	1	Kaplica p.w. Św. Anny w Busku - Zdroju w parku zdrojowym z 1886 r. - neogotycka, w ołtarzu głównym obraz Św. Anny, płaski strop z malowidłami tajemnic różańcowych, fragmenty późnogotyckiego tryptyku z pocz. XVI w.
	2	grodzisko (wał) - średniowieczna budowla obronna w północnej części wsi Mikułowice
	3	młyn w Młynach przy trasie Busko - Kielce (II poł. XIX w.) - zachowane koło wodne
	4	młyn w Młynach murowany z drewnianym dachem z 1913 r.
	5	młyn z 1914 r. w Młynach w przysiółku <i>Psia Górka</i>
	6	młyn z 1913 r. w Młynach w przysiółku <i>Schodnia</i> z zabytkowymi maszynami i żarnami
	7	drewniany dom z końca XIX w. centrum wsi Skorzów
	8	grodzisko wczesnośredniowieczne w Skotnikach Małych z VIII - XI w. - potrójne wały otaczające dawny gród refugialny

WYKAZ ZABYTEKÓW RUCHOMYCH

Gmina	Miejsce zlokalizowania zabytku	Lp.	Wyszczególnienie zabytków	Sztuk
1	2	3	4	5
Busko - Zdrój	Kościół w Chotelku Zielonym	1.	Ołtarz gotycko - barokowy z 1527 r.	1
		2.	Ambona późnorenesansowa z XVII w	1
		3.	Dekoracja malarska stropu nawy renesansowej z XVI w.	1
		4.	Barokowy obraz <i>Św. Antoni z dzieciątkiem</i> z II poł. XVII w.	1
		5.	Barokowy obraz <i>Św. Antoni z dzieciątkiem</i> z XVIII w.	1
		6.	Obraz <i>Matka Boska Częstochowska</i> z XIX w.	1
		7.	Kropielnica o charakterze gotyckim z XIX w.	1
		8.	Krucyfiks ścienny późnogotycki z pocz. XVI w.	1
		9.	Płyta nagrobna Anny z Gostyńskich - Gniewoszowej zm. w 1630 r.	1
	Kościół w Dobrowodzie	10.	Portal z pocz. XVI w.	1
		11.	Portal z około 1525 r.	1
		12.	Portal z I poł. XVI w.	1
		13.	Ołtarz główny z II poł. XVIII w.	1
		14.	Obraz <i>Ukrzyżowanie</i> z II poł. XVIII w.	1
		15.	Rzeźba <i>Matka Boska</i> z II poł. XVIII w.	1
		16.	Rzeźba <i>Św. Jana</i> z II poł. XVIII w.	1
		17.	Ambona z II poł. XVIII w.	1
		18.	Obraz <i>Chrystus wśród apostołów</i> z II poł. XVIII w.	1
		19.	Krucyfiks z XVIII w.	1
		20.	Zwornik z ok. 1524 r.	1
		21.	Chrzcielnica, pocz. XVI w.	1
		22.	Chrzcielnica, pocz. XVI w.	1
		23.	Epitafium J. Boboli dwukondygnacyjne z popiersiem z ok. 1605 r.	1
		24.	Epitafium S. D. Brzozowskiego	1
		25.	Płyta nagrobkowa J. Boboli	1
		26.	Relikwiarz z XVIII w.	1
		27.	Rzeźba „ <i>Anioł</i> ” z XVIII w.	1
		28.	Tabernakulum z XVIII w.	1
		29.	Rzeźba <i>Św. Jan Nepomucen</i> z II poł. XVIII w.	1
	Kościół w Szczaworyżu	30.	Ołtarz główny późnobarokowy z II poł. XVIII w.	1
		31.	Ołtarz boczny wczesnobarokowy z XVII w.	1
		32.	Ołtarz boczny południowy wczesnobarokowy z XVIII w.	1
		33.	Ołtarz kaplicy półn. późnobarokowy z I poł. XVIII w.	1
		34.	Ołtarz w kaplicy pld. z XIX/XX w.	1
		35.	Ambona późnobarokowa (rokoko) z II poł. XVIII w.	1
		36.	Konfesjonał późnobarokowy z II po XVIII w.	2
		37.	Chór muzyczny, późnobarokowy z II poł. XVIII w.	1
		38.	Sztukateria na sklepieniu nawy, późnorenesansowe z ok. 1630 r.	1
		39.	Chrzcielnica wczesnobarokowa z XVII w.	1
		40.	Kropielnica barokowa z XVII w.	1
		41.	Kropielnica neobarokowa z końca XIX w.	1
		42.	Krucyfiks ścienny późnobarokowy	1

1	2	3	4	5
Nowy Korczyn	Kościół w Nowym Korczynie	43.	Obraz Zaśnięcia Matki Boskiej z pocz. XVI w.	1
	Kościół w Ostrowcach	Grupa Ukrzyżowania na belce tęczyowej:		
		44.	krucyfiks	1
		45.	figurka Matki Boskiej rzeźba neogotycka z końca XIX w.	1
		46.	figurka Św. Jana Ewangelisty – rzeźba neogotycka z końca XIX w.	1
		47.	Chrzcielnica, obecnie kropielnica, klasycystyczna z poł. XIX w.	1
		48.	Tablica poświadczająca odbudowę kościoła późnorenansowa z 1600 r.	1
		49.	Tablica nagrobna ks. Andrzeja Walentego Daleszyńskiego, zm. w 1840 r.	1
		50.	Renesansowy obraz <i>Matka Boska z Dzieciątkiem</i> z XVI w. sukienka późnobarokowa z XVIII w.	1
		51.	Późnobarokowy obraz <i>Chrystus na krzyżu</i> z I poł. XVIII w.	1
		52.	Monstrancja późnobarokowa z I poł. XVIII w.	1
		53.	Kielich mszalny późnobarokowy z 1747 r.	1
		54.	Kielich mszalny późnobarokowy z XVIII w.	1
		55.	Puszka na komunikaty, późnobarokowa z 1763 r.	1
		56.	Krucyfiks ołtarzowy neobarokowy z II poł. XIX w.	1
		57.	Ornat biały: kolumna haftowana późnobarokowa z I poł. XVIII w. boki z XX w.	1
		58.	Ornat czerwony: kolumny haftowane późnobarokowe z XVIII w.	1
		59.	Kapa z tkaniny neobarokowej z XIX w.	1
	Kościół w Piasku Wielkim	60.	Ołtarz główny klasyczny z I poł. XIX w.	1
		61.	późnobarokowy krucyfiks z I poł. XVIII w.	1
		62.	Ołtarz Boczny Matki Boskiej barokowy z XVII/XVIII w.	1
		63.	Ołtarz boczny Św. Katarzyny barokowy z XVII/XVIII w.	1
		64.	Ołtarz boczny Św. Tekli barokowy z I ćw. XVIII w.	1
		65.	Ambona barokowa z I poł. XVIII w.	1
		66.	Chrzcielnica barokowa z II poł. XVII w.	1
		67.	Kropielnica o charakterze gotyckim z XVI - XVII w.	1
		68.	Feretron z II poł. XIX w.	1
		69.	Krucyfiks procesyjny o charakterze barokowym i cechach ludowych z XVIII w.	1
		70.	Monstrancja późnobarokowy z I poł. XVIII w.	1
		71.	Kielich mszalny barokowy z 1645 r.	1
		72.	Kielich mszalny barokowy z końca XVII w.	1
		73.	Kielich mszalny późnobarokowy z I poł. XVIII w.	1
		74.	Kielich mszalny późnobarokowy z 1765 r.	1
		75.	Puszka na komunikaty barokowa z 1686 r.	1
		76.	Pacyfikał Św. Tekli barokowy z 1688 r.	1
		77.	Krucyfiks ołtarzowy neobarokowy z II poł. XIX w.	1
		78.	świecznik późnobarokowy z lat po poł. XVIII w.	2
		79.	świecznik późnobarokowy z XVIII w.	2
		80.	Dzwon gotycki z XV w.	1
		81.	Ornat czerwony z tkaniny późnorenansowej z I poł. XVII w.	1
		82.	Ornat zielony z końca XVII w.	1
		83.	Ornat czerwony: boki z tkaniny barokowej z końca XVII w.	2
		84.	Ornat fioletowy z tkaniny zapewne tureckiej z XVII w.	1
		85.	Ornat czarny z haftowanymi kolumnami późnobarokowy z XVIII w.	1
		86.	Ornat zielony z haftowanymi kolumnami późnobarokowy z XVIII w.	1

1	2	3	4	5
Nowy Korczyn	Kościół w Strożyskach	87.	Ołtarz główny późnobarokowy (rokokowy) z ok. poł. XVIII w.	1
		88.	Późnobarokowy obraz „Koronacja Matki Boskiej” z ok. poł. XVIII w.	1
		89.	Późnobarokowy obraz „Ostatnia Wieczerza” z ok. poł. XVIII w.	1
		90.	Krucyfiks z ok. poł. XVIII w.	1
		91.	Rzeźby pary putt z ok. poł. XVIII w.	2
		92.	Neogotycka figura Św. Józefa z końca XIX w.	1
		93.	Neogotycka figura Matki Boskiej z końca XIX w.	1
		94.	Tabernakulum późnobarokowe (rokokowe) z ok. XVIII w.	1
		95.	Ołtarz boczny Matki Boskiej, późnobarokowy z ok. poł. XVIII w.	1
		96.	Późnobarokowy obraz „Matka Boska z Dzieciątkiem” z ok. poł. XVIII w.	1
		97.	Ołtarz boczny Św. Józefa, późnobarokowy z około połowy XVIII w.	1
		98.	Późnobarokowy obraz „Św. Józefa z Dzieciątkiem” z ok. poł. XVIII w.	1
		99.	Ambona późnobarokowa z ok. poł. XVIII w.	1
		100.	Kropielnica barokowa z XVII w.	1
		101.	Tablica erekcyjna, gotycka z 1378 r.	1
		102.	Plaskorzeźba – herb Półkozic gotycka z lat po 1378 r.	1
		103.	Epitafium Małgorzaty Gotkowskiej, późnorenansowe z I poł. XVII w.	1
		104.	Tablica nagrobna Aleksandra Kownackiego, zm. w 1886 r.	1
		105.	Monstrancja późnogotycka z końca XVI – pocz. XVII w. stopa barokowa z 1690 r.	1
		106.	Kielich mszalny, wczesnobarokowy z ok. poł. XVII w.	1
		107.	Kielich mszalny wczesnobarokowy z ok. poł. XVII w. czara z lat 1908 - 15 z warsztatu T. Wernera.	1
		108.	Kielich mszalny późnobarokowy z 1786 r.	1
		109.	Kielich mszalny późnobarokowy z 1796 r.	1
		110.	Puszka na komunikaty klasycystyczna z I poł. XIX w.	1
		111.	Krucyfiks procesyjny neobarokowy z XIX/XX w.	1
		112.	Krucyfiks ołtarzowy neoklasycystyczny z 1869 r.	1
		113.	Krucyfiks ołtarzowy neoklasycystyczny z końca XIX w.	1
		114.	świecznik późnobarokowy z II poł. XVIII w.	6
		115.	świecznik neobarokowy z II poł. XIX w.	6
Stopnica	Kościół w Stopnicy	116.	Dzwon neobarokowy z 1885 r.	1
		117.	Drzwi z blaszanym obiciem gotyckim z XIV / XV w.	1
		118.	Ornat czerwony: kolumny z tkaniny późnobarokowej z III ćw. XVIII w. boki z XIX / XX w.	1
		119.	Ołtarz boczny Matki Boskiej późnobarokowy (rokoko) z ok. poł. XVIII w.	1
		120.	Późnobarokowy obraz <i>Matka Boska z Dzieciątkiem</i> z I poł. XVII w.	1
		121.	Chrzcielnica renesansowa z XVI w.	1
		122.	Krucyfiks ścienny gotycki z XV / XVI w.	1
		123.	Krucyfiks ścienny barokowy prawdopodobnie z II poł. XVII w.	1
		124.	Krucyfiks ścienny barokowy o charakterze ludowym z XVII w.	1
		125.	Obraz późnobarokowy <i>Św. Anna Samotrzeć</i> z I poł. XVII w.	1
		126.	Obraz późnobarokowy <i>Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny</i> z XVII w.	1
		127.	Obraz późnobarokowy <i>Apostołowie Piotr i Paweł</i> z XVIII w.	1
		128.	Monstrancja późnogotycka z XV / XVI w.	1
		129.	Monstrancja rokokowa z XVIII w.	1
		130.	Kielich mszalny wczesnobarokowy z I poł. XVII w.	1
		131.	Kielich mszalny wczesnobarokowy z XVII w.	1
		132.	Kielich mszalny późnobarokowy z II ćw. XVIII w. (czara po 1884 r.)	1
		133.	Puszka na komunikaty późnorenansowa – barokowa z I poł. XVII w.	1
		134.	Pacyfikał Krzyża Świętego barokowy z I ćw. XVIII w.	1
		135.	Pacyfikał Św. Stanisława Kostki klasycystyczny – neobarokowy z I poł. XIX w.	1
		136.	Krucyfiks ołtarzowy neobarokowy z II poł. XIX w.	1
		137.	Świecznik neobarokowy z 1882 r.	2
		138.	Ornat fioletowy z bokami tkaniny wczesnobarokowej z I poł. XVII w.	1
		139.	Ornat czerwony haftowany barokowy z XVII w.	1
		140.	Ornat czerwony z tkaniny barokowej z XVII/XVIII w.	1
		141.	Ornat biały z tkaniny późnobarokowej z XVIII w.	1
		142.	Ornat z tkaniny późnobarokowej z XVIII w.	1
		143.	Ornat zielony z tkaniny późnobarokowej z XVIII w.	1
		144.	Ornat biały: kolumny z tkaniny neobarokowej z IV ćw. XIX w.	1

1	2	3	4	5
Stopnica	Zespół Klasztorny w Kątach Starych	145.	Obraz neobarokowy <i>Adoracja Matki Boskiej i Chrystusa przez Św. Franciszka</i> z II poł. XIX w.	1
		146.	Kropielnica barokowa z ok. XVII w.	1
		147.	Relikwiarz późnobarokowy (rokokowy) z II poł. XVII w.	1
		148.	Relikwiarz neobarokowy ŚŚ. Łukasza Ewangelisty i Rajmunda z II poł. XIX w.	1
		149.	Pacyfikał z relikwiarzami Krzyża Św. i świętych późnobarokowy z II ćw. XVIII w.	1
		150.	Monstrancja wczesnobarokowa z ok. poł. XVII w.	1
		151.	Monstrancja klasycystyczna z I poł. XIX w.	1
		152.	Kielich mszalny wczesnobarokowy z ok. poł. z VIII w.	1
		153.	Kielich mszalny neobarokowy z 1879 r.	1
		154.	Puszka na komunikanty wczesnobarokowa z poł. XVII w.	1
Tuczępy	Kościół w Tuczępach	155.	Krucyfiks w ołtarzu głównym – późnobarokowy z XVIII w.	1
		156.	Obraz Pieta barokowy z II poł. XVII w. w ołtarzu Kaplicy Matki Boskiej Różańcowej	1
		157.	Chrzcielnica barokowa z XIX w.	1
		158.	Tablica elekcyjna barokowa z 1674 r.	1
		159.	Stacje męki pańskiej klasycystyczne z I poł. XIX w.	14
		160.	Monstrancja barokowa z 1664 r.	1
		161.	Kielich mszalny barokowy z 1660 r.	1
		162.	Kielich mszalny barokowy z II poł. XVII w.	1
		163.	Ornat z haftami biały barokowy z końca XVII w.	1
		164.	Ornat z haftami fioletowy barokowy z początku XVIII w.	1
	Kościół w Kargowie	165.	Puszka na komunikanty barokowa z XVII / XVIII w.	1
		166.	Kielich mszalny klasycystyczny z I poł. XIX w.	1
		167.	Ornat biały z haftowanymi kolumnami późnobarokowy z XVIII w.	1
Gnojno	Kościół w Gnojnie	168.	Ołtarz główny późnobarokowy z II poł. XVIII w.	1
		169.	Neobarokowy obraz <i>Chrzest Chrystusa</i> z końca XIX w.	1
		170.	<i>Krucyfiks na tle płaskorzeźbionej Jerozolimy</i> późnobarokowy z XVIII w.	1
		171.	Rzeźba Św. Piotr późnobarokowa z XVIII w.	1
		172.	Rzeźba Św. Paweł późnobarokowa z XVIII w.	1
		173.	Rzeźba Św. bp. Wojciech późnobarokowa z XVIII w.	1
		174.	Rzeźby pary aniołów późnobarokowe z XVIII w.	2
		175.	Rzeźby pary putt późnobarokowe z XVIII w.	2
		176.	Tabernakulum klasycystyczne z 1819 r.	1
		177.	Ołtarz boczny Św. Jana Nepomucena, barokowy z 1700 r.	1
		178.	Płaskorzeźbione antepodium z barokowym wizerunkiem Chrystusa Miłosiernego z 1700 r.	1
		179.	Późnobarokowy obraz „ <i>Św. Jan Nepomucen</i> ” z XVIII / XIX w.	1
		180.	Barokowa rzeźba z około 1700 r. para putt	2
		181.	Barokowa rzeźba z około 1700 r. <i>Św. Jan Nepomucen</i>	1
		182.	Barokowa rzeźba z około 1700 r. <i>Św. Jakub Starszy</i>	1
		183.	Ołtarz boczny Św. Mikołaja, barokowy z około 1700 r.	1
		184.	Płaskorzeźbione antepedium z barokowym wizerunkiem Św. Józefa z Dzieciątkiem z ok. 1700 r.	1
		185.	Barokowy obraz <i>Św. Mikołaj</i> z około 1700 r.	1
		186.	Barokowy obraz <i>Św. Andrzej</i> z około 1700 r.	1
		187.	Rzeźbione barokowe putta z około 1700 r.	2
		188.	Ołtarz boczny Matki Boskiej Pocieszenia, późnobarokowy (rokoko) z II poł. XVIII w.	1
		189.	płaskorzeźbione rokokowe antepedium z II poł. XVIII w.	1
		190.	Późnobarokowy obraz <i>Matka Boska Pocieszenia</i> – w sukience i z koronami z II poł. XVIII w.	1
		191.	Eklektyczny obraz <i>Św. Izydor</i> z końca XIX w.	1
		192.	Późnobarokowa rzeźba <i>Św. Antoni z Dzieciątkiem</i> z II poł. XVIII w.	1
		193.	Późnobarokowa rzeźba <i>Jan od Krzyża</i> z II poł. XVIII w.	1
		194.	Późnobarokowa rzeźba putt z II poł. XVIII w.	2
		195.	tabernakulum późnobarokowe (rokoko) z II poł. XVIII.	1
		196.	Ołtarz boczny Matki Boskiej Różańcowej, późnobarokowy (rokoko) z II poł. XVIII w.	1
		197.	Późnogotycki obraz <i>Matka Boska Różańcowa</i> z przełomu XV/XVI w., w sukience i koronach późnobarokowych z II poł. XVIII w.	1
		198.	Późnobarokowa płaskorzeźbiona <i>Trójca Święta</i> z II poł. XVIII w.	1
		199.	Rzeźba <i>Św. Katarzyna Sienieńskiej</i> z II poł. XVIII w.	1
		200.	Rzeźba <i>Św. Dominik</i> z II poł. XVIII w.	1
		201.	Rzeźby pary putt z II poł. XVIII w.	2
		202.	Tabernakulum z parą rzeźbionych świeczników, późnobarokowe (rokoko) z II poł. XVIII w.	1

1	2	3	4	5
Gnojno	Kościół w Gnojnie		Organy późnobarokowe sprzed 1735 r.	1
		2.	Ambona klasycystyczna z końca XVIII w.	1
		3.	konfesjonał neoklasycystyczny z końca XIX w.	2
		4.	konfesjonał późnobarokowy z II poł. XVIII w.	2
		5.	Szafa późnobarokowa z końca XVIII w.	1
		6.	Szafa secesyjna z około 1905 r.	1
		7.	Krzesło neorenesansowe z końca XIX w.	1
		8.	drzwi w prezbiterium, neorenesansowych z XIX w.	2
		9.	Pozostałości chrzcielnicy gotyckiej, zapewne z końca XV w.	1
		10.	Kropielnica późnobarokowa z II poł. XVIII w.	1
		11.	Tablica nagrobna barokowa ks. Jakuba Gromeckiego z 1651 r.	1
		12.	Tablica nagrobna późnobarokowa ks. Andrzeja Kałuskiego z 1735 r.	1
		13.	Tablica nagrobna późnobarokowa Floriana, Salomei i Wiktorii Łódzia Bożykowskich z 1762 r.	1
		14.	Tablica nagrobna księdza Franciszka Rupniewskiego z 1816 r.	1
		15.	Obraz barokowy Ukrzyżowany i Śśw. Rozalia Roch i Sebastian z I poł. XVIII w.	1
		16.	Obraz późnobarokowy Św. Franciszek, z ok. poł. XVIII w. prawdopodobnie pędzla Szymona Czechowicza	1
		17.	Obraz późnobarokowy Matka Boska Bolesna z końca XVIII w.	1
		18.	Obraz późnobarokowy Ukrzyżowany z II poł. XVIII w.	1
		19.	Feretron z rzeźbioną figurką Św. Jana Nepomucena, późnobarokowy (rokoko) z II poł. XVIII w.	1
		20.	Feretron z rzeźbioną figurką Św. Tomasza, późnobarokowy (rokoko) z II poł. XVIII w.	1
		21.	Krucyfiks ścienny neobarokowy z 1916 r. dłuta A. Łabędzkiego	1
		22.	Krucyfiks ścienny ludowy o cechach barokowych z około 1946 r.	1
		23.	Krucyfiks ołtarzowy późnobarokowy z II poł. XVIII w.	1
		24.	Krucyfiks ołtarzowy neobarokowy z IV ćw. XIX w.	1
		25.	Krucyfiks ołtarzowy neobarokowy z końca XIX w.	1
		26.	Krucyfiks ołtarzowy neobarokowy z końca XIX w.	1
		27.	Monstrancja barokowa z I ćw. XVIII w.	1
		28.	Monstrancja neogotycka z końca XIX w.	1
		29.	Puszka na komunikanty późnobarokowa z I poł. XVIII w.	1
		30.	Puszka na komunikanty, neorenesansowa z II poł. XIX w.	1
		31.	Kielich mszalny późnogotycki z końca XVI w., ze stopą późniejszą o charakterze późnobarokowym, prawdopodobnie z I poł. XVIII w.	1
		32.	Kielich mszalny późnorenesansowy (manierizm) z I poł. XVII w.	1
		33.	Kielich mszalny późnobarokowy z 1735 r.	1
		34.	Kielich mszalny późnobarokowy (rokoko) z XVIII w.	1
		35.	Kielich mszalny późnobarokowy z 1795 r.	1
		36.	Ampułka późnobarokowa z I poł. XVIII w.	2
		37.	Łódka na kadzidło barokowa z XVII/XVIII w.	1
		38.	Pacyfikał z relikwiami Św. Lina o charakterze gotycko - renesansowym, z ok. I poł. XVII w.	1
		39.	Pacyfikał z relikwiami Św. Celestyny neobarokowy z II poł. XIX w.	1
		40.	Relikwiarz ŚŚ. Tekli i Jana Nepomucena rokokowy z 1775 r.	1
		41.	Żyrandol neobarokowy z XIX / XX w.	1
		42.	Żyrandol neoklasycystyczny z XIX / XX w.	1
		43.	Świecznik rokokowy z około 1770 r.	4
		44.	Świecznik neobarokowy z końca XIX w.	6
		45.	Ornat biały z haftowanymi kolumnami późnobarokowy z I poł. XVIII w., boki neobarokowe z II poł. XIX w.	1
		46.	Ornat biały późnobarokowy z I ćw. XVIII w.	1
		47.	Ornat biały późnobarokowy: kolumny z około 1725 r., boki z II ćw. XVIII w.	1
		48.	Ornat biały późnobarokowy z około 1760 r.	1
		49.	Ornat biały późnobarokowy z III ćw. XVIII w.	1
		50.	Ornat biały późnobarokowy: kolumny z I poł., boki z III ćw. XVIII w.	1
		51.	Ornat czerwony późnobarokowy z IV ćw. XVIII w.	1
		52.	Ornat czerwony: kolumny klasycystyczne z XVIII/XIX w., boki neobarokowe z II poł. XIX w.	1
		53.	Ornat biały, neobarokowy z II poł. XIX w.	2
		54.	Ornat czerwony, neobarokowy z II poł. XIX w.	1
		55.	Dalmatyka późnobarokowa z III ćw. XVIII w.	2
		56.	Kapa klasycystyczna z XVIII / XIX w.	1
		57.	Dalmatyka klasycystyczna z XVIII / XIX w.	2

1	2	3	4	5
Gnojno	Kościół w Balicach	58.	Kielich mszalny późnorenesansowy z XVII w	1
		59.	Kielich mszalny barokowy z XVIII w	1
		60.	Monstrancja z 1782 r.	1
Solec Zdrój	Kościół w Solcu - Zdroju	61.	Krucyfiks ścienny (w ołtarzu głównym), renesansowy z II poł. XVI w.	1
		62.	Tablica pamięci Karola i Juliusza Godefroy, z ok. 1874 r.	1
		63.	Tablica pamięci Ludwika Walchnowskiego zm. w 1887 r.	1
		64.	Obraz barokowy <i>Matka Boska z Dzieciątkiem</i> prawdopodobnie z pocz. XVI w.	1
		65.	Obraz <i>Św. Mikołaj</i> , o charakterze barokowym	1
		66.	Obraz klasycystyczny <i>Św. Antoni z Dzieciątkiem</i> z I poł. XIX w.	1
		67.	Obraz neobarokowy <i>Św. Tekla</i> z I poł. XIX w.	1
		68.	Monstrancja późnobarokowa z II poł. XIX w.	1
		69.	Kielich mszalny barokowy z XVIII w.	1
		70.	Kielich mszalny neorenesansowy z 1896 r., z pracowni T. Wernera	1
		71.	krucyfiks ołtarzowy, neobarokowy z II poł. XIX w.	2
		72.	Relikwiarz Św. Stanisława Kostki neobarokowy z II poł. XIX w.	1
		73.	Paschał neobarokowy z końca XIX w.	1
		74.	Świecznik neobarokowy z końca XIX w. z zakładu G. Roszkowskiego	10
Wiślica	Bazylika w Wiślicy	75.	portal z XV w.	1
		76.	plaskorzeźbiona tablica pamiątkowa z 1464 r. z przedstawieniem Kazimierza Wielkiego	1
		77.	Północny portal kościoła z II poł. XIV w.	1
		78.	pozostałości bizantyjsko - ruskiej polichromii z lat 1397-1400 autorstwa popa Hayla - malarza pochodzącego z Przemyśla	1
		79.	gotyckie antepedia z II poł. XIV w.	1
		80.	wczesnogotycka kamienna rzeźba <i>Matki Boskiej z Dzieciątkiem</i> tzw. <i>Madonny Łokietkowej</i> z ok. 1300	1
		81.	relikty kościoła romańskiego z XII w. z rytowaną posadzką krypty	1
		82.	relikty kościoła romańskiego z II ćw. XIII w. z partiami posadzki z glazurowych	1
		83.	gipsowa misa chrzcielna z końca IX w.	1
	<i>Dom Długosza</i> w Wiślicy	84.	polichromia z końca XV w. - gotyckie przedstawienie Zmartwychwstałego Chrystusa	1
	Kościół w Chotlu Czerwonym	85.	ołtarz główny późnobarokowy	1
		86.	krucyfiks późnogotycki z XV w.	1
		87.	ołtarz boczny rokokowy z II poł. XVIII w.	2
		88.	epitafia z XIX w.	1
		89.	fragmenty polichromii z XVI w.	1
		90.	gotycka tablica erekcyjna z 1450 r.	1
	Kościół w Goryslawicach	91.	barokowe polichromie	1
		92.	ołtarz główny wczesnobarokowy z XVII w.	1
		93.	późnogotycka rzeźba <i>Matki Boskiej Bolesnej</i> (I poł. XVI w.)	1
		94.	późnogotycka rzeźba <i>Św. Jana</i> (I poł. XVI w.)	1
		95.	późnogotycka rzeźba <i>Matki Boskiej z Dzieciątkiem</i>	1

Obiekty przyrodnicze podlegające ochronie na terenie Powiatu Buskiego

Lp.	Forma ochrony	Gminy Powiatu Buskiego	Nazwa	Rok utworzenia	Opis
1	2	3	4	5	6
1.	Stanowisko dokumentacyjne	Busko -Zdrój	Odsłonięcie geologiczne <i>Zajęcza Góra</i> Skotniki Małe	2002	Kamieniołomy wapieni - najniższą część stanowią wapienie (górną jurę - kimeryd), ponad nim występują zlepieńce (górną kredę - cenoman), a następnie margle (górną kredę-turon), na rozmytej powierzchni gładzowisko (miocen - baden)
2.			Odsłonięcie geologiczne łom skalny Młyny		Ściana łomiku o wysokości do 4 m, w zachodniej części wyerodowana rynną wypełniona żwirem, które w części środkowej przechodzą w blokowisko, utworzone z mikrytowych wapieni niocenu (sarmatu dolnego).
3.	Parki krajobrazowe	Busko Zdrój Solec – Zdrój, Stopnica	Szaniecki Park Krajobrazowy	1986	Szaniecki Park Krajobrazowy <u>Powierzchnia:</u> 10 915 ha. <u>Otulina:</u> 12 859 ha. <u>Regiony geograficzne:</u> Niecka Nidziańska, Wyżyna Kielecka. <u>Mezoregiony:</u> Niecka Solecka, Niecka Połaniecka, Garb Pińczowski
4.		Wiślica, Nowy Korczyn, Busko - Zdrój	Nadnidziański Park Krajobrazowy	1986	Nadnidziański Park Krajobrazowy <u>Powierzchnia:</u> 23 164 ha. <u>Otulina:</u> 26 011 ha. <u>Region geograficzny:</u> Niecka Nidziańska <u>Mezoregiony:</u> Dolina Nidy, Garb Pińczowski, Niecka Solecka, Pogórze Szydłowskie, Płaskowyż Jędrzejowski, Garb Wodzisławski
5.	Obszar Chronionego Krajobrazu	Gnojno Busko-Zdrój Stopnica Tuczępy	Chmielnicko - Szydłowski Obszar Chronionego Krajobrazu (Ch-SzOChK)	1995	Obszar o krajobrazie rolniczo - leśnym. W jego szacie roślinnej największy walor przyrodniczy mają lasy o charakterze naturalnym. Pod względem siedliskowym przeważają bory sosnowe i bory mieszane, sporadycznie występują fragmenty borów trzcinowych, olsów i łęgów. Na rędzinach jurajskich wykształciła się bogata postać subkontynentalnego boru mieszanego, przechodząca miejscami w grąd wysoki i świetlistą dąbrowę, z wieloma gatunkami roślinności kserotermicznej. W runie tych zbiorowisk spotyka się interesujące, rzadkie i chronione gatunki roślin. Ważnym elementem szaty roślinnej są zbiorowiska nieleśne, głównie torfowiska (wysokie, przejściowe i niskie), z udziałem wielu rzadkich roślin. Zbiorowiska leśne i torfowiskowe pełnią ważną rolę wodoochronną, zwłaszcza w obszarze źródliskowym rzeki Wschodniej. Liczne stawy tworzą biotopy dla wielu gatunków ptaków wodno - bagiennych. Takie wymagające ochrony biocenozy awifauny występują m.in. w okolicach Skorzowa. Na terenie Ch-SzOChK dawne są tradycje osadnictwa sięgającego czasów neolitycznych. Zachowały się też liczne zabytki budownictwa rezydencjonalnego oraz założenia dworsko - parkowe m.in. w Gnojnie. Głównymi przyrodniczymi funkcjami Ch-SzOChK jest ochrona wód powierzchniowych, a także spełnienie roli łącznikowej pomiędzy Zespołami Parków Krajobrazowych Gór Świętokrzyskich i Poniądza (korytarze i ciągi ekologiczne o znaczeniu regionalnym i lokalnym).

1	2	3	4	5	6
6.	Obszar Chronionego Krajobrazu	Wiślica, Nowy Korczyn, Busko - Zdrój	Nadnidziański Obszar Chronionego Krajobrazu (NOChK) - otulina Nadnidziańskiego Parku Krajobrazowego	2001	Obszar pokrywa się z zasięgiem dawnej otuliny Parku i obejmuje tereny o dużych walorach przyrodniczo - krajobrazowych, których ochrona zapewni zachowanie cennych walorów parku krajobrazowego. Otulina Nadnidziańskiego Parku Krajobrazowego obejmuje tereny występowania rzadkich gipsowych formacji geologicznych z licznymi formami krasowymi, a także ciepłolubnych zbiorowisk roślinności kserotermicznej, torfowiskowej i bagiennej.
7.		Pacanów Stopnica Solec - Zdrój Busko - Zdrój Nowy Korczyn	Solecko - Pacanowski Obszar Chronionego Krajobrazu (S-POChK)	1995	S-POChK jest położony w granicach Garbu Pińczowskiego, Niecki Soleckiej i Niziny Nadwiślańskiej. W morfologii zaznacza się wyraźnie wydłużony grzbiet zwany Walem Pińczowsko - Wójczańskim, zbudowany z miocenijskich wapieni detrytycznych leżących na marglach kredowych. W obrębie Niecki Soleckiej i w okolicach Buska - Zdroju, na powierzchni terenu lub pod niewielkim nakładem piaszczystych osadów czwartorzędowych, odsłaniają się miocenijskie skały gipsowe tworzące kopulaste wzniesienia. W ich obrębie rozwijają się typowe zjawiska krasowe: jaskinie, zapadliska, leje, ślepe doliny itp. Szeroka dolina Wisły wcięta w ły miocenijskie wypełniona jest grubymi seriami plejstocenijskich osadów żwirowo - piaszczystych, niekiedy lessów oraz holocenijskimi madami. Na tak urozmaiconym podłożu geologicznym wykształciły się zróżnicowane pokrywy glebowe: na wychodniach skał miocenijskich - rędziny wapienne i gipsowe, na plejstocenijskich piaskach - lekkie bielcowe, a na Poniżu urodzajne mady. Cały teren jest zagospodarowany intensywnie rolniczo i w krajobrazie dominują zbiorowiska nieleśne. Pod względem przyrodniczym największą wartość mają zbiorowiska torfowiskowe i łąkowe z udziałem halofitów: komonicy skrzydlatostąkowej, muchotrzewu solniskowego, koniczyny rozdętej, rozwijającej się w dolinach Wschodniej i Sanicy, a także w okolicy Stopnicy i Solca - Zdroju. Lasy o charakterze zbliżonym do naturalnych rozwijają się na siedliskach borów sosnowych i borów mieszanych. W zależności od panujących stosunków wodnych wykształciły się zbiorowiska bagienno-borowe trzcinikowego, subkontynentalnego boru świeżego i boru mieszanego. W południowej części OChK, na lessach w okolicach Wójczki oraz w południowo - zachodniej na gipsach wykształciły się zbiorowiska muraw kserotermicznych z interesującymi i chronionymi gatunkami roślin, m.in.: wisienką stepową, ostnicą włosowatą, rojnikiem pospolitym, młkiem wiosennym, dziewięciszem bezłodygowym. Ważną rolę w krajobrazie i biocenotyczną odgrywają zarośla krzewiaste z budującymi je tarniną i leszczyną.
8.		Busko Zdrój Solec - Zdrój, Stopnica	Szaniecki Obszar Chronionego Krajobrazu (SzOChK) - otulina Szanieckiego Parku Krajobrazowego	2001	Obszar stanowi liczne enklawy bardzo wartościowego krajobrazu przyrodniczego z wieloma zbiorowiskami roślinności kserotermicznej, torfowiskowej i słonolubnej rozsianych w harmonijnym krajobrazie łąk i pól. Pełen jest zabytków kultury materialnej z interesującą formą budownictwa przy użyciu miejscowego kamienia

1	2	3	4	5	6
9.	Rezerwat Przyrody	Busko-Zdrój	Rezerwat słonoroślowy <i>Owczary</i>	1959	Rezerwat florystyczny (słonoroślowy) ustanowiony w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych źródła solankowego z występującymi w jego pobliżu - na terenie zabagnionym, florą i fauną halofitową
10.		Wiślica	Rezerwat stepowy <i>Góry Wschodnie Chotel Czerwony</i>	1959	Rezerwat ścisły obejmujący fragment niewielkiego wzniesienia zbudowanego z grubokrystalicznych, szklicowych gipsów ustanowiony w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych naturalnych stanowisk zespołów roślinności stepowej. W murawach rosną chronione i rzadkie gatunki roślin jak: milek wiosenny, ostnica włosowata, ostrożeń pannoński, mikołajek polny, ożota zwyczajna, dziewięciśń bezłodygowy, kostrzewa walezyjska, traganek duński, oman wąskolistny i zagorzałek żółty.
11.			Rezerwat stepowy <i>Prześlin Chotel Czerwony</i>	1960	Rezerwat częściowy obejmujący gipsowe wzgórze zwane Prześlin ustanowiony w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych naturalnego stanowiska roślinności stepowej oraz odsłoneń gipsów wielokrystalicznych widocznych w południowej i zachodniej ścianie wzgórza. W jego południowo - zachodnim stoku odsłaniają się duże wykształcone kryształy gipsu, zwane <i>szklicą</i> . W składzie florystycznym tych zbiorowisk występują chronione i reliktowe gatunki roślin jak: ostnica włosowata, stuliusz miotłowy, wiechlina cebulkowata w odmianie żyworoźnej, len włochaty, len złocisty, milek wiosenny, dziewięciśń bezłodygowy i inne. Żyją tu również rzadkie gatunki ciepłolubnych owadów, m.in. cykady
12.			Rezerwat stepowy <i>Skorocice</i>	1960	Rezerwat częściowy ustanowiony w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych naturalnego stanowiska roślin stepowych. Unikatowa dolina krasowa powstała w wyniku zawalenia się fragmentów jaskiń krasowych i działalności erozyjnej potoku, który płynie dnem wąwozu, a miejscami fragmentami korytarzy Jaskini Skorocickiej. Dolina charakteryzuje się występowaniem wielu form krasu gipsowego, m.in. są tu jaskinie, mosty skalne, wywierzyśka, ostańce i lejki krasowe. Strome zbocza porasta roślinność kserotermiczna z udziałem takich zbiorowisk jak: step ostnicowy, step łąkowy i murawa kserotermiczna z wężymordem stepowym i seslerią błotną. Rośnie tu też wiele chronionych i rzadkich roślin: ostnica Jana, ostnica włosowata, wężymord stepowy, śniedek wąskolistny, sierpik różnolistny, przetacznik wczesny. W rezerwacie występuje interesująca fauna kserotermiczna, zwłaszcza owady i pajęczaki stepowe i troglodytyczne
13.			Rezerwat stepowy <i>Skotniki Górne</i>	1962	Rezerwat ścisły stanowiący fragment pasma wzniesień o charakterze progu skalnego czyli kuesty, Rozciągające się pomiędzy Skotnikami Górnymi a Wolą Zagojską. Rezerwat ustanowiony w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych naturalnego stanowiska roślin stepowych. Podnóże progu zbudowane z margli kredowych, a być może także z margli podgipsowych, podatnych na wietrzenie i erozję. Czoło progu, miejscami skaliste i strome, tworzą znacznie odporniejsze gipsy szklicowe. Margle odsłaniają się na południowo - zachodnich stromych zboczach pasma, gipsy natomiast w górnych partiach wzniesień. Zbocza południowo - wschodnie są słabiej nachylone. Rezerwat znajduje się na południowym krańcu opisanego pasma. Obejmuje on szczytową część wzgórza oraz zbocza o ekspozycji pld. i zach. Ma kształt wąskiego pasa o zmiennej szerokości wzdłuż dłuższych boków nieregularnie powycinanego. Rezerwat otaczają pola orne i łąki wykształcone na odłogu. Obszar rezerwatu odznacza się bogatą florą kserotermiczną roślin naczyniowych - ciepłolubne murawy o charakterze stepowym. Występują tu gatunki objęte całkowitą ochroną prawną: milek wiosenny, zawilec wielokwiatowy i ostnica włosowata

1	2	3	4	5	6
14.	Użytek ekologiczny	Wiślica	Górki I	2004	Obiekt stanowi niewielkie gipsowe wzniesienie, porastają go bardzo dobrze zachowane murawy kserotermiczne. Występują rośliny ciepłolubne: rutewka mniejsza, strzępica nadobna, koniczyna pagórkowa, czosnek skalny, chabry, drakiewnik oraz rośliny chronione
15.			Górki II	2004	Obiekt stanowi pagórek z odsłonięciem drobnokryształicznych gipsów, laminowanych porośniętych murawą kserotermiczną
16.			Łąka - Źródło w Szczerbakowie	2002	Na terenie łąki występują halofity: muchotrzew solniskowy, sitowie nadmorskie, przewierceń wąskolistny.
17.		Solec - Źródł	Łąka śródleśna z roślinnością błotną	2002	Łąka w dużym stopniu zarośnięta przez samosiewy brzozy i olchy. Zagrożenie dla obiektu wynika z naturalnej sukcesji lasu.
18.			Wąwóz z wychodniami wapiennymi Wąwóz Kikowski		Naturalny wąwóz o deniwelacji do 30 m z wapiennymi wychodniami skał <i>ambon</i> , porośnięty roślinnością kserotermiczną. Podłoże geologiczne wąwozu stanowią wapienie i piaskowce jurajskie i kredowe.
19.		Busko-Źródł	Skaliste odsłonięte wzgórze Ostra Góra Skotniki Małe	2002	Skaliste odsłonięte gipsowe wzgórze wśród pól z roślinnością kserotermiczną. Na zboczu o ekspozycji południowej rosną murawy kserotermiczne, od strony płn. - zach. występują rzadkie gatunki roślin.
20.	Pomnik Przyrody	Nowy Korczyn	Dąb szypułkowy (nr rej. 074)	1960	Rzegocin
21.		Gnojno	Dąb szypułkowy (nr rej. 115)	1986	Balice
22.			Źródła szczelinowe (nr rej. 154)	1987	Płońnia
23.			Źródło (nr rej. 153)	1987	Skadla - źródło stanowią dwa wypływy podzboczowe
24.		Pacanów	Dąb szypułkowy (nr rej. 805)	2006	Oblekoń
25.		Solec-Źródł	Głaz narzutowy (nr rej. 228)	1987	Chinków
26.			Zespół jaskiń krasowych (nr rej. 736)	2001	Kików - jaskinie powstałe w wapieniach i piaskowcach jurajskich i kredowych
27.		Wiślica	Jaskinia gipsowa (nr rej. 245)	1987	Skotniki Górne
28.			Odsłonięcie geologiczne (nr rej. 246)	1987	Łatanice
29.			Odsłonięcie geologiczne (nr rej. 247)	1987	Wiślica
30.			Odsłonięcie geologiczne (nr rej. 248)	1987	Gorysławice
31.			Odsłonięcie geologiczne (nr rej. 249)	1987	Chotel Czerwony
32.			Odsłonięcie geologiczne (nr rej. 250)	1987	
33.			Odsłonięcie geologiczne (nr rej. 360)	1996	
34.		Stopnica	Modrzew europejski (nr rej. 751)	2003	Smogorzów

1	2	3	4	5	6
35.	Pomnik Przyrody	Busko- Zdrój	Dąb szypułkowy (nr rej. 675)	2002	Kameduły
36.			Odsłonięcie geologiczne (nr rej. 141)	2002	Siesławice Ściana starego wyrobiska
37.			Odsłonięcie geologiczne (nr rej. 142)	1987	próg skalny w górnej części wzniesienia o dł. 12 m i wys. 4 m zbudowany z gipsów wielokrystalicznych tzw. szklicowych
38.			Odsłonięcie geologiczne (nr rej. 143)	1987	Próg skalny o wys. 5 m w zboczu wzniesienia zbudowanego z serii gipsowej Badenu. W dolnej części odsłonięcie dł. 8 m., wys. 3,5 m, widoczne gipsy wielokrystaliczne tzw. <i>jaskółcze ogony</i> . U podstawy źródło dające początek strumykowi płynącemu głęboko wciętą malowniczą dolinką
39.			Sosna pospolita (nr rej. 748)	2002	Welecz
40.			Topola biała (szara) (nr rej. 263)	1989	Oleszki

Miejsca pamięci na terenie Powiatu Buskiego

Gmina	Lp.	Miejscowość	Opis miejsca pamięci
1	2	3	4
Busko – Zdrój	1.	Bronina	Pomnik upamiętniający bitwę stoczoną w czasie kampanii wrześniowej (9 września 1939 r.) przez 22 Dywizję Piechoty Górskiej
	2.	Szczaworyż	cmentarz - pomnik i groby 121 żołnierzy 22 Dywizji Piechoty Górskiej poległych w bitwie pod Broniną 9 września 1939 r.
	3.	Dobrowoda	cmentarz
	4.		mogiła zbiorowa Żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r. (11 osób)
	5.	Busko – Zdrój	cmentarz - mogiła zbiorowa działaczy ruchu oporu
	6.		epitafium w kościele Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Busku – Zdroju poświęcone Księdzu Wojciechowi Świątkiewiczowi
	7.		Mogiła Powstańców z 1863 r. na cmentarzu parafialnym w Busku – Zdroju – poświęcona księdzu Antoniemu Majewskiemu, Franciszkowi Sokołowskiemu, Erazmowi Lakowskiemu, Janowi Zawryczowi, Józefowi Skrzyńskiemu oraz 20 innym bezimiennym Powstańcom
	8.		płyta z piaskowca na cmentarzu parafialnym w Busku – Zdroju poświęcona Aleksandrowi Uchnastowi (nauczycielowi w szkole w Strożyskach i w Szańcu), który walczył w Powstaniu Styczniowym jako 14-latek w oddziale kpt. A. Denisiewicza. Brał udział w potyczkach pod Ludynią i Świętą Anną. Walczył też 20 lutego 1864 r. w bitwie pod Opatowem
	9.		obok Galerii Zielonej – Pomnik Martyrologii
	10.		obok Galerii Zielonej – Pomnik ku czci Batalionów Chłopskich
	11.		obok Galerii Zielonej – obelisk ku czci Józefa Piłsudskiego i jedna tablica pamiątkowa
	12.		obok Buskiego Samorządowego Centrum Kultury – Pomnik ku czci walczących podczas II Wojny Światowej
	13.		ul. Prusa – Buski Cmentarz Wojenny 1914 r.
	14.	Elżbiecin – Przysiółek Wygoda Kosińska	Cmentarz – mogiły zbiorowe żołnierzy Wojska Polskiego poległych pod Broniną w 1939 r., partyzantów i ofiar II Wojny Światowej oraz Powstańców Styczniowych (ponad 80 osób)
	15.	Radzanów	Pomnik ku upamiętnieniu rozstrzeliwań Polaków podczas II Wojny Światowej, Bitw Partyzantów Armii Krajowej na Wygodzie Kosińskiej 1 sierpnia 1944 r. i w Skorzowie 4 sierpnia 1944 r.
	16.	Wełecz	obok pałacu – miejsce bitwy w dniu 27 lipca 1944 r. między oddziałem Armii Krajowej a żandarmerią niemiecką
	17.	Kameduły - kolonia	Pomnik na skraju lasu oraz sosna z obnażonymi korzeniami ok. 200 m od pomnika – miejsce rozstrzeliwań Polaków zginęło tam ok. 200 - 300 osób w okresie II Wojny Światowej
	18.	Szaniec	Pomnik Powstańców 1863 r. poświęcony żołnierzom gen. Mariana Langiewicza
	19.	Gnojno	cmentarz – mogiła zbiorowa 3 żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r. oraz mogiła zbiorowa 11 ofiar terroru
Gnojno	19.	Gnojno	mogiła indywidualna żołnierza Wojska Polskiego - lata 1944 lub 1945

1	2	3	4
Nowy Korczyn	20.	Ucisków	Cmentarz wojenny z czasów I Wojny Światowej. Spoczywa na nim 1366 żołnierzy rosyjskich i 479 austrowęgierskich, poległych w latach 1914 i 1915 - głównie podczas walk 24 i 25 grudnia 1914 r.
	21.	Czarkowy	Cmentarz wojenny gdzie znajdują się mogiły żołnierzy Legionów Polskich, żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r. oraz Armii Krajowej
	22.	Nowy Korczyn	cmentarz - mogiła poświęcona ofiarom Powstania z 1863 r.
	23.		cmentarz - mogiła pomordowanych przez hitlerowców
	24.		cmentarz - mogiła żołnierzy Armii Krajowej
	25.		Pomnik ku czci Partyzantów (rynek miasta)
	26.	Stary Korczyn	cmentarz - mogiła weterana 1863 r. - Antoniego Schabowskiego
	27.		cmentarz - 3 mogiły indywidualne działaczy ruchu oporu
	28.	Ostrowce	cmentarz - 3 mogiły zbiorowe 6 żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r.
	29.	Strożyńska	cmentarz - mogiła zbiorowa 2 żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r.
Pacanów	30.	Piasek Wielki	cmentarz - mogiła zbiorowa 12 Ofiar Terroru
	31.	Słupia	pomnik Św. Brata Alberta obok Domu Pomocy Społecznej w Słupi - który, jeszcze jako student Adam Chmielowski, był Powstańcem 1863 r.
	32.		Pomnik ku pamięci żołnierzy Batalionów Chłopskich (bitwa z 2 sierpnia 1944 r.)
	33.	Biechów	cmentarz - mogiła indywidualna żołnierza Wojska Polskiego rok 1944 lub 1945 oraz 2 mogiły indywidualne ofiar terroru
Solec - Zdrój	34.	Pacanów	cmentarz - 2 mogiły zbiorowe 22 żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r. oraz 4 mogiły indywidualne żołnierzy Wojska Polskiego z lat 1944 - 1945
	35.	Solec - Zdrój	cmentarz - 2 mogiły zbiorowe 21 żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r. i działaczy ruchu oporu
Stopnica	36.	Skrobaczów	Kapliczka na mogile Powstańców z 1863 r.
	37.	Stopnica	Mogiła Wiktora Hassmana na cmentarzu parafialnym w Stopnicy (członka organizacji narodowej)
	38.		płyta pamiątkowa poświęcona księdzu Antoniemu Gawrońskiemu aresztowanemu za uczestnictwo w patriotycznych manifestacjach - płyta na ścianie dzwonnicy, przy kościele parafialnym w Stopnicy
	39.		epitafium poświęcone Józefowi Żelazowskiemu stopnickiemu aptekarzowi, członkowi organizacji narodowej - epitafium w kościele parafialnym w Stopnicy
	40.		Kopiec Tadeusza Kościuszki wzniesiony w 1922 r. przez mieszkańców Stopnicy dla uczczenia Tadeusza Kościuszki i jego żołnierzy. Został on usytuowany przy drodze prowadzącej do Mariampola i był dziełem młodzieży szkolnej ze Stopnicy i okolicznych wsi
	41.		cmentarz - mogiła zbiorowa 21 żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r., 17 żołnierzy Wojska Polskiego z lat 1944 - 45 oraz kwatera nr 1.892 żołnierzy Armii Radzieckiej
	42.		Pomnik ku czci J. Piłsudskiego (rynek miasta)
Tuczępy	43.	Tuczępy	cmentarz - 3 mogiły zbiorowe żołnierzy Wojska Polskiego (co najmniej 12 żołnierzy z 1939 r.),
Wiślica	44.	Łatanice - Las Chocholski	Miejsce straceń w II Wojnie Światowej (odbyła się tam też bitwa w 1939 r. 22 Dywizji Piechoty),
	45.	Jurków	cmentarz - 4 mogiły zbiorowe żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r., Partyzantów oraz ofiar terroru (36 osób)